

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

33. ISTUNGJÄRK

11.–14. märts 1991

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 33. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

11. märts 1991	3
Presiidiumile laekunud seaduseelnõude ja otsuseprojektide kohta	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	5
1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendumi tulemustest.....	6
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus ja pöördumine NSV Liidu presidendi M. Gorbatšovi poole ...	14
NSV Liidu 1991. aasta 17. märtsi referendumi kohta Eesti Vabariigi territooriumil.....	45

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 33. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

12. märts 1991	58
Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund.....	58

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 33. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

13. märts 1991	85
Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta	87
Eesti Vabariigi kaitseseaduse eelnõu kohta.....	88
1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendumi tulemustest.....	92

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 33. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

14. märts 1991	108
Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee moodustamise kohta" esimene lugemine	109
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 muutmise kohta	140

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

33. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

11. märts 1991

Presiidiumile laekunud seaduseelnõude ja otsuseprojektide kohta

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere õhtust, lugupeetud Ülemnõukogu! Alustame 33. istungjärgu tööd. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 87 saadikut, puudub 17.

Lugupeetud kolleegid! Vastavalt reglemendile tuleb meil kõigepealt seisukoht võtta nende seaduseelnõude ja otsuseprojektide suhtes, mis on laekunud presiidiumisse. Vastav tabel, head kolleegid, on teile juba välja jaotatud. Asugem otsustama. Ülemnõukogu liige Jaan Lippmaa on esitanud seaduseelnõu Eesti Vabariigi ajutise ajateenistuse kohta. Samas on ka Ülemnõukogu otsuse projekt Eesti Vabariigi kaitsejõudude loomise kohta. Seda teemat arutati Ülemnõukogu Presiidiumis ja otsustati esitada asi arutamiseks Ülemnõukogu 35. istungjärgule. Panen selle hääletusele, vaja on lihthälteenamust. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et Jaan Lippmaa poolt esitatud seaduseelnõu ja otsuse projekt suunata arutamiseks Ülemnõukogu 35. istungjärgule? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 53 saadikut, vastu 12, erapooletuid on 19. Otsus on vastu võetud.

Tallinna linnavolikogu esitas seaduseelnõu Tallinna linna volikogu mandaatide arvu vähendamise kohta. Presiidium teeb ettepaneku esitada see arutamiseks 34. istungjärgul. Küsimusega tegeleb haldusreformikomisjon. Panen hääletamisele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et Tallinna linnavolikogu poolt esitatud seaduseelnõu esitada arutamiseks 34. istungjärgul? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 65 saadikut, vastu 10, erapooletuid on 11. Otsus on vastu võetud.

Vabariigi valitsus esitab otsuse eelnõu Narva vabamajanduspiirkonna moodustamise kohta. Seda arutas Ülemnõukogu Presiidium. Ma ei oska Illar Hallaste tellimusega praeguses faasis midagi peale hakata. Need küsimused, mida praegu arutatakse, lähevad ilma läbirääkimisteta. Nii et vabariigi valitsus esitab Narva vabamajanduspiirkonna kohta otsuse eelnõu. Presiidium teeb ettepaneku esitada see teema arutamiseks 37. istungjärgul ning et sellega tegeleks komisjonina eelarve-majanduskomisjon. Panen hääletusele. Kes on esitatud ettepaneku poolt?

Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 36 saadikut, vastu 22, erapooletuid 26. Asi arutatakse 37. istungjärgul.

Tervishoiuministerium teeb ettepaneku Eesti Vabariigi tervisekindlustuse seaduse eelnõu läbivaatamise kohta. Presiidium arutas seda küsimust ja sellega tegeleb sotsiaalkomisjon. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Austatud juhataja! Ma tahan avaldada protesti eelmise hääletamise kohta. Nimelt oli kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt esitatud Ülemnõukogu Presiidiumi omaga alternatiivne otsuse projekt. See seisnes selles, et Narva vabamajanduspiirkonna moodustamise projekti eelarve-majanduskomisjonile mitte saata, vaid lükata see tagasi ja tagastada valitsusele täiendavaks läbitöötamiseks. Kuna see oli esitatud enne hääletamist, oleks tulnud too projekt ka saalile teatavaks teha ja panna siis need kaks projekti – alternatiivsetena – hääletusele. Seda ei tehtud ja ma palun eelmine hääletusvoor tühistada ning projektid alternatiivsetena hääletusele panna! Aitäh!

Juhataja

Jaak Allik! Niipalju kui mina reglementi mõistan, otsustatakse praegu presiidiumisse laekunud ettepanekute põhjal, kas kinnitada presiidiumi ettepanek või mitte. Praegu ei arutata alternatiive. Kas ma eksin, Jaak Allik?

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Ma arvan, et te ei eksi. See otsus, mis me tegime, tähendab lihtsalt seda, et 37. istungjärgul me kuulame ära majanduskomisjoni arvamuse. See arvamus võib näiteks langeda kokku härra Hallaste fraktsiooni ettepanekuga. Nii et see ettepanek tuleb saata majanduskomisjonile.

Juhataja

Niimoodi ka presiidium otsustas ja Ülemnõukogu kinnitas selle. Jätkame.

Vabariigi valitsus teeb ettepaneku arutada läbi Eesti Vabariigi tervisekindlustuse seaduse eelnõu. Ülemnõukogu Presiidium tegeles selle küsimusega ning teeb Ülemnõukogule ettepaneku otsustada, et teema esitataks arutamiseks 1991. aasta mais. Kas midagi on arusaamatut, Ants Veetõusme?

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Projekti juures on kinnitatud, et esitaja on tervishoiuministeerium. Kumb siis ikkagi?

Juhataja

Vahepeal, kui me arutasime Illar Hallaste protesti, parandati minu paberites tervishoiuministeerium valitsuseks. Kas Ülemnõukogu mõistab, mida me hääletama hakkame? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vabariigi valitsuse esitatud tervisekindlustuse seaduse eelnõu esitada arutamiseks 1991. aasta mais? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 76 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 6. Asja arutatakse käesoleva aasta mais.

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Head kolleegid! Asugem kinnitama käesoleva istungjärgu päevakorda. Lähtudes reglemendist on sisuliselt uus punkt ainult üks – projektis on ta 9. järjekorranumbri all: Ülemnõukogu otsus saadikute Ülemnõukogu töös osalemise avalikustamise kohta. Meil tuleb hääletada tervet komplekti, kuid enne annan ka seletuse teise päevakorrapunkti kohta. Vastavalt meie 31. jaanuari otsusele referendumini korraldamise kohta kinnitab Eesti Vabariigi valimiskomisjoni protokoll Ülemnõukogu. Nii et juba tulenevalt sellest on see päevakorrapunkt päevakorda lülitatud – ta oli referendumiootsuses juba sees. Nii, panen tervikuna 33. istungjärgu päevakorra hääletamisele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on 33. istungjärgu päevakorra kinnitamise poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 74 saadikut, vastu 2, erapooletuid on 9. 33. istungjärgu päevakord on kinnitatud.

Head kolleegid! Võimalik, et käesoleval istungjärgul tulevad ka mõned kiireloomulised küsimused. Vastavate dokumentide komplekteerimisega tegeletakse.

1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendum tulemustest

Juhataja

Praegu alustame päevakorrapunkti nr. 2, 1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendum tulemustest. Selles küsimuses on ettepanek ära kuulata 2 ettekannet. Valimiskomisjoni esimees härra Truuväli kannab ette referendum tulemused ja Ülemnõukogu esimees härra Rüütel kõneleb sellest tulenevast poliitilisest tegevusest. Selle päevakorrapunkti all tuleb arutusele ka avalduse vastuvõtmine ning pöördumine Nõukogude Liidu presidendi poole. Jaa, tulevad ka läbirääkimised sellel teemal. Palume kõigepealt kõnetooli härra Truuvälja!

E. Truuväli

Härra juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu saadikud! Kannan teile ette Eesti Vabariigi valimiskomisjoni protokollid 4. märtsist 1991, mis võtab kokku Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses 3. märtsil 1991 korraldatud referendum tulemused. Valimise territoriaalkomisjonide protokollide alusel tegi Eesti Vabariigi valimiskomisjon kindlaks järgmist:

1. Valimise territoriaalkomisjonide üldarv oli 21.
2. Valimise territoriaalkomisjone, kes esitasid protokollid referendum tulemuste kohta, on samuti 21.
3. Valimiskomisjonide üldarv Eesti Vabariigis oli 1008.
4. Valimiskomisjone, kes esitasid protokollid hääletamistulemuste kohta, oli 1001.
5. Valijate nimekirjadesse kantud isikute üldarv Eesti Vabariigis oli 1 144 309.
6. Hääletamisedeli saanud isikute üldarv oli 949 354.
7. Hääletamisest osavõtnute arv oli 948 130.
8. Küsimusele "Kas Teie tahate Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse taastamist?" jaatavalt vastanute arv oli 737 964, eitavalt vastanute arv 203 199.
9. Kehtetuks tunnistatud hääletussedelite arv oli 6967. Kaebusi referendumit korraldanud komisjonide tegevuse peale Eesti Vabariigi valimiskomisjonile pole esitatud. Allkirjad. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 1991. aasta 31. jaanuari otsuse "Referendumi korraldamise kohta Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses" p. 19 alusel palub Eesti Vabariigi valimiskomisjon ettelõetud protokollid kinnitada. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Härra Truuväli! Tundub, et teile on küsimusi. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud komisjoni esimees! Kas teie fraas tähendab seda, et ei ole esitatud pretensioone selle kohta, et referendumil oleks valimiseeskirju rikutud?

E. Truuväli

Ma vastan sellele niimoodi. Ettenähtud vormis esitatud pretensioone ja kaebusi ei olnud. Valimiste päeva jooksul siiski etteheiteid oli, teatud pretensioone esitasid ka vaatlejad, eriti välisvaatlejad. Need kõik võib aga kokku võtta mitte niivõrd valimiseeskirjade rikkumisena, kui võrd valimiskultuuri puudumisena.

A. Tähiste

Austatud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Kas p. 8-s ei ole mitte väike viga? Küsimus oli ju "Kas teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatus taastamist?" Kas ei peaks selle protokollil enne korrektseks tegema, kui me selle kinnitame? Aitäh!

E. Truuväli

Teil on õigus. Aitäh!

Juhataja

Tõepoolest, otsuses on küsimus formuleeritud täpselt niimoodi: "Kas teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatus taastamist?" Ilmselt tuleb protokollis parandus teha. Kas härra Truuväli on nõus?

E. Truuväli

Jah, nõus.

V. Kuznetsov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud ettekandja! Lugupeetud rahvasaadikud! Mul on küsimus ettekandjale. Kas teile on teada, lugupeetud ettekandja, et keskvalimiskomisjon viivitas referendumil büllötäänide väljastamisega Narvale? Kogu Eesti võis referendumist osa võtta

juba alates 26. veebruarist, Narvale aga anti bulletäänid välja alles 27. veebruari õhtul. Selle tõttu ei saanud osa Narva valijaist sellest referendumist osa võtta. Tänan!

E. Truuväli

Ma vastan sellele küsimusele nii: olin teadlik ja oli teadlik ka kogu valimiskomisjon. Lugu oli selles, et kui me kuulasime komisjonide aruandeid, siis selgus, et Narva ja Kohtla-Järve ei suuda garanteerida, et 3. märtsil võtavad hääletusest osa ainult need, keda näeb ette 31. jaanuari otsus. Kuna see nõue oli täitmata, siis oleks hääletamisbulletäänide väljaandmine olnud ebaseaduslik. Kui me oleks lasknud hääletuse läbi viia nimekirjade alusel, oleks meil ju tulnud hääletustulemused õigustühiseks kuulutada. Sellepärast jäetigi bulletäänid välja andmata. Minu arvates sai see küsimus täiesti selgeks nii Narvale kui Kohtla-Järvele juba Ülemnõukogu Presiidiumi istungil.

S. Petinov

Lugupeetud ettekandja! Teatavasti peaksid kutsel, mis valijad hääletamispäeva eel saavad, Ülemnõukogu poolt esitatud küsimused olema täpselt formuleeritud. Tegelikult olid valijatele koju saadetud kutsetel formuleeringud ebatäpsed, s.t. need nägid välja nii, nagu see on praegu fikseeritud otsuses. Kas seda hinnati valimiseeskirjade rikkumisena? Tänan!

P. Grigorjev

Lugupeetud ettekandja! Kust tuli erinevus 3. ja 4. punktis? Ja kuhu kadusid 7 valimisjaoskonna protokollid? Tänan!

E. Truuväli

Ma vastan sellele küsimusele. Need 7 jaoskonda asuvad laevadel ja ettenähtud ajaks me nendelt laevadelt radiogramme ei saanud.

Juhataja

Suur tänu, härra Truuväli! Tundub, et Ülemnõukogu liikmetel rohkem küsimusi ei ole. Head kolleegid! Kas kuulame ära ka teise põhiettekanne ja siis alustame läbirääkimisi? Ollakse nõus. Palume kõnetooli härra Rüütli!

A. Rüütel

Lugupeetud rahvasaadikud! Teile on kinnitamiseks esitatud 3. märtsil toimunud referendumi tulemused. Seda iseloomustas Eestimaa inimeste aktiivne osavõtt – 83%. Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse taastamise tahet väljendavate jah-vastuste osakaal oli ligemale 78%. Vastavalt Ülemnõukogu 31. jaanuari otsusele on referendumi tulemused riigivõimuorganite tegevuse alus üleminekuperioodil. Kinnitades iseseisvuskurssi valdavalt pooldava resultaadi, peame me keskenduma edasistele ülesannetele. Esmane kohustus on kogu maailma avalikkuse informeerimine. Seda eesmärki peaksid täitma nii välisministeeriumi ettevõtmised kui ka teile arutamiseks esitatud Ülemnõukogu avaldus. Oluline on selgitada võimalikult täpselt, mida referendumi küsimus tähendas ja milline oli vastus. Paraku võib maailmas endiselt sageli kuulda küsimust – Eesti tahab enesemääramist. Teatavasti on Eestimaa rahvas juba 1918. aastal oma saatuse määranud ja seda akti ei ole vaja korrata. Praegu on küsimus Eesti Vabariigi taastamises. Möödunud on küll pool sajandit ja seetõttu on meil järjepidevuse tegemisega olukord keerulisem kui äsjavabastatud Kuveidis, kelle territoorium oli okupeeritud vaid mõned kuud. Referendumi tulemustel on suur tähtsus läbirääkimistel NSV Liiduga. Teile on esitatud seisukohavõtmiseks NSV Liidu presidendile saadetava pöördumise projekt. Vaatamata teatud kontaktidele Moskvaga ei saa me ikka veel rääkida mingitest sisulistest läbirääkimistest Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise üle. Kasulikud on läbirääkimiste ekspertide arupidamised, sealhulgas sel nädalavahetusel Lohusalus. Süveneb veendumus, et ilma kohtumiseta presidendi tasemel ja tema selge tahteavalduseta läbirääkimiste aluses on neid raske käima saada. Pole kahtlust, et läbirääkimistel püütakse meid endiselt kallutada liidulepingu teele. NSV Liidu ajakirjanduses avaldati liidulepingu uus projekt. Selles on täheldada mõningaid muudatusi, kuid peasisu on jäänud endiseks. Loomulikult tuleb tõsist tähelepanu pöörata artiklile 23, milles ähvardatakse endiselt, et suhted liidulepingule mitteallakirjutanud vabariikidega hakkavad toimuma vastavuses NSV Liidu seadustega. Niisugune rahvusvahelise suhtlemise põhimõtteid jalge alla tallav käitumine tähendaks okupatsiooni vormilist uuendamist. Seega võime järeldada, et Moskvast kavatakse kõrvale heita impeeriumi vägivaldse kooshoidmise senine õiguslik kattevari. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu on kinnitanud, et me ei ühine liidulepinguga. Just see kurss sai referendumil rahva selge toetuse. NSV Liidus toimub 17. märtsil referendum. Sellel tahetakse vastust mitmeosalisele küsimusele, kus on segamini riikliku korralduse probleemid ja nii-öelda sotsialistlik valik. Vastavalt Ülemnõukogu otsustele Eestis NSV Liidu põhiseadus ei kehti ja vastavalt sellele on välja töötatud ka otsus suhtumisest 17. märtsi referendumis. Eesti Vabariigi riigivõimu- ja valitsemisorganitel ei lasu seoses 17. märtsi referendumiga

mitte mingisuguseid kohustusi. NSV Liidu kodanike tahteavaldust samas ei takistata. Liidu referendumi tulemused ei too Eesti Vabariigi jaoks kaasa õiguslikke tagajärgi ega ole siduvad meie suhetes NSV Liiduga. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium võiks pöörduda läkitusega kõigi NSV Liidu liiduvabariikide ülemnõukogude poole, et nad teadvustaksid meie referendumi tulemused. Tuginedes neile tulemustele on meil vaja edasi arendada sidemeid lääneriikidega, laiendades seejuures geograafilist haaret. Suhted põhjamaadega on saanud meile selles nii tugipunktiks kui ka eeskujuks teistele. Veel üheks sammuks sai Põhjamaade Nõukogu aastaistung veebruarikuu lõpus, millest võtsid osa ka Balti riikide esindajad. Just Põhjamaade toetusel võime saavutada edu Balti küsimuses rahvusvaheliste konverentside korraldamisel. Senine kogemus näitab, et edu saavutamiseks tuleb paindlikult siduda töö üksikute riikidega ja teisalt rahvusvaheliste organisatsioonidega. Viimastel kuudel on Eestis palju vaieldud tunnustamisküsimuste üle. Olen veendunud, et kümnete maailma riikide mittetunnustamispoliitika Balti riikide NSV Liidu inkorporeerimise suhtes jätkub. Samas tuleb neil aga ka lahendada praktilisi küsimusi. Siin võiks lahendiks olla Eesti rahva iseseisvustootluste toetamine ja praeguse Ülemnõukogu kui küllaltki demokraatlikult valitud organi tegevuse tunnustamine.

Eesti Vabariigi Valitsus aga on selle organi poolt loodud täitevorgan. Suhtlemine nende üleminekuperioodiorganitega võiks käia vormides, mis vastavad iseseisvuse teel saavutatud sõltumatuse astmele. Kontaktides iga konkreetse riigiga on võimalik leida sobivad vormid, alates informatsioonibüroodest kuni konsulaarsete asutuste ja muude diplomaatiliste funktsioonidega esindusteni. Viimastel kuudel on elavalt arutatud küsimusi, mis puudutavad riigiõiguslike aluseid. Nii leitakse, et on aeg kuulutada üleminekuperiood lõppenuks. Meie praegust õiguslikku seisundit peetakse iseseisvusvõitluse teguriks.

Raskused ei tulene siiski mitte üleminekuperioodist, vaid õigusaktide puudulikkusest, vastuolulisusest ning kaksipidi tõlgendamisest. Meenutan, et selle perioodi ülesanneteks kujunesid läbirääkimised NSV Liiduga ja iseseisva elukorralduse taastamine. Kummaski suunas oleme veel vähe edasi liikunud. Paljud vastuolud saaks lahendada vahepealse riigiõiguslike aluste aktiga või ajutise põhiseadusega.

Selle dokumendi alusel saaksime kujundada tegusa, vabadusvõitluse perioodile sobiva riigikorralduse ja viia süsteemi viimase aasta aktides esitatud seisukohad.

Viimasel ajal on nii Ülemnõukogus kui ka mujal liikunud ettepanekuid riigivõimusüsteemi ümberkorraldamiseks. Nende hulgas on olnud palju kaasaegset ja tõepoolest püsiva demokraatia põhimõtetele vastavaid. Igapäevane poliitiline kogemus näitab ka selgelt vabadusvõitluse perioodi eripära. Sel ajal peab poliitiline süsteem olema mitte üksnes tegusalt

ja demokraatlikult funktsioneeriv, vaid tulema ka toime eriolukordadega. Kriitilistel hetkedel peab organitel ja juhtidel olema piisavalt volitusi, kuid samas peavad olemas olema ka tõhusa kontrolli võimalused.

Meenutan teile veel kord president Konstantin Pätsi võõra surve all jagatud allkirju.

Kui osa probleeme on lükatavad ajale, mil iseseisvus on taastatud, siis rea majandusuuendustega peame kiirustama, kuid kõike seejuures väga tõsiselt järele kaaludes. Kui me ei suuda hoolitseda inimeste igapäevaste kõige peamiste vajaduste rahuldamise eest, siis võib lõpuks juhtuda nii, et pole enam kellegi nimel vabadust nõutada. Rahvas on nõrдинud tühjade polettide ja hindade tõusu pärast. Ettevõtted kurdavad hindade külmutamise ja varustusraskuste üle. Mulluste majandusandmete analüüs näitab, et paljudes ettevõtetes tegeldakse mitte tootmise arendamisega, vaid otsitakse teid sularahamaksete edasiseks suurendamiseks. Selle nimel toimuvad enam kui kahtlased operatsioonid ettevõtete vara ja toodanguga. Me ei tohi enam venitada omandi- ja maareformiga. Paraku ei saa neis küsimustes leida kõiki rahuldavaid otsuseid. Ent inimesed peavad saama meie otsustes kindlad olla. Seega peavad paljud põhjapanevad majanduslikud otsused säilitama jõu ka pärast iseseisvuse taastamist. See käib näiteks talude kohta. Samas tuleb hoiduda lammutavatest sammudest. Nii näiteks tekitab muret põllumajanduse olukord. Kohati on suurtootmisele lubamatut kahju tekitatud. Meie põllumajandust on ikka püütud arendada teaduslikule alusele tuginedes ja rahulikult, seda ka kõige keerulisematel aegadel. Sellisest lähenemisest ei tohiks ka praegu loobuda.

Meie majanduselu ja palju muudki igapäevaste probleemide lahendamisel sõltub suurel määral NSV Liidus valitsevast olukorrast. Suure murega jälgime seal praegu süvenevat majanduskriisi. Kuigi me oleme võtnud otsustava kursi riigi vähemale sekkumisele ettevõtete ellu, on praegu vaja iga taseme riigivõimu- ja valitsemisorganite toetust nende probleemide lahendamisel. Kriisiolukorras antakse abi ju kogu maailmas ja lähematel kuudel võib oodata tõepoolest erakordseid raskusi. Nii talitavad ka meie naabrid Lätis ja Leedus, mingit vastuolu poliitiliste eesmärkidega siin ei ole. Ka iseseisev Eesti vajab ulatuslikke ja vastastikku kasulikke suhteid Idaga. Võitlus positsioonide pärast NSV Liidu turul on tugev ja kaotatud sidemeid tuleb hakata tulevikus suure vaevaga tagasi taotlema. Vaidlused omandi, kodakondsuse ja mõnedes muudes küsimustes on kohati omandanud sellise teravuse, et jääb mulje, nagu oleksid mitmed erakonnad iseseisvuse vastu – kui see ei saanud täpselt nende poolt nõutud vormis. Just selletõttu on vaja üksmeelt kesksetes poliitilistes küsimustes, millest oli juttu 24. veebruari kontsertaktusel ja 7. märtsil presiidiumi istungil.

Erakondlike huvisid esiplaanile seades, üksteisega võideldes, eesmärgile ei jõua.

Referendumi järel on kired nagu paisu tagant lausa valla pääsenud. Varsti möödub aasta 18. märtsil valitud Ülemnõukogu tegevuse algusest. See annab põhjust analüüsida meie töö tõhusust. Valijad peavad teadma, kuidas keegi saadikutest on hääletanud. Meil ei fikseerita aga isikuliselt hääletamist kuigi sageli. Me võiksime kaaluda reglemendi täiendamist sättega, et kõik seadused võetakse lõplikus redaktsioonis vastu üksnes nimelisel või vastava hulga poolthääletega otsustatud salajasel hääletamisel.

Kontrollist veel niipalju, et meie komisjonidel oleks vist siiski vaja leida enam võimalusi valitsuse ja selle liikmete ärakuulamiseks olulistes küsimustes. Kord kvartalis võiksime aga kuulata ka riigikontrolli juhi informatsiooni. Praegu on meil liiga palju üldsõnalisi süüdistusi ning liiga vähe tõelist asjadega sügavuti tutvumist.

Korralikult toimivas poliitilises süsteemis poleks saanud tekkida selliseid probleeme nagu meil seoses maksudega.

Olen ehk referendumi teemast veidi kõrvale kaldunud, kuid me oleme sellega seoses saanud nii suurel hulgal murelikke ja kriitilisi kirju igapäevase elu ja valitsuse ning Ülemnõukogu tegevuse kohta, et on võimatu nendest probleemidest mööda vaadata.

Referendum näitas, et inimesed usaldavad meie kurssi iseseisvuse taastamisele. Samas ei andesta rahvas mõttetuid vastasseise ja vigu, ta suhtub nõudlikult ja kriitiliselt nii meie kui ka valitsuse tegevusse tervikuna. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Rüütel! Tundub, et teile on küsimusi. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud Eesti Ülemnõukogu esimees! Mul on teile kaks küsimust. Teie ja hr. Truuväli rääkisite mõlemad – ja täie õigusega – vabast tahteavaldusest, sellest, et on vaja toimida vastavalt vabale tahteavaldusele. Kuidas te arvates tagada nende Narva, Sillamäe, Kohtla-Järve ja teiste asulate elanike vaba tahteavaldamine, kes hääletasid vabariigi suveräänsuse vastu? Ja teiseks: kas te saite kätte kahe Tartu valija avalduse selle kohta, et politsei kohtles neid lendlehtede kleepimisel ebaseaduslikult? Mida te kavatsete selle peale ette võtta?

A. Rüütel

Palun täpsustage, millisest kirjast on juttu!

V. Malkovski

Tegu on Tartu valijate avaldusega, milles nad pöörduvad teie kui oma rahvasaadiku poole palvega kaitsta neid politsei tegevuse eest. Kui nad kleepisid lendlehti üles, pandi neil käed raudu ja kuulati hiljem üle.

A. Rüütel

Kõigepealt esimesest küsimusest. Narva, Kohtla-Järve ja Sillamäega seoses on tõesti probleem olemas ja kindlasti me selle juurde ka tuleme. Arutame, kuidas arvestada kõikide nimetatud asjaoludega. Hetkel võib-olla siiski ei ole õige hakata kõiki üksikasju siin läbi mõtlema ja nende üle diskuteerima. See ei ole uus teema, probleem on olemas juba aasta, 2, 3, isegi rohkem. Ma arvan, et kasutame rahvusvaheliste ekspertide abi, et küsimused tõesti võimalikult objektiivselt lahendada. Nii et tuleme nende asjade juurde tagasi. Lisaks aga niipalju, et me ei tohi unustada kõike seda, mis 50 aastat tagasi selles regioonis toimus. Mis puutub teise küsimusse, siis ma ei suuda praegu meenutada, et selline kiri oleks mulle tulnud. Katsun kohe homme hommikul järele uurida, et teada, milles see küsimus seal oli. Ilmselt presiidiumisse see kiri võis tulla, see võib seal töös olla, aga minuni see jõudnud ei ole. Presiidiumisse tuli ju näiteks möödunud aastal mitukümmend tuhat kirja, kõik ei käi minu käest tõesti mitte läbi. Ma täpsustan asja ja siis vastan teile.

J. Liim

Austatud hr. Rüütel! Eesti Vabariigi territooriumil asuvatel NSV Liidu kodanikel võib olla soov osaleda 17. märtsi referendumil. Kes seda organiseerib ja kes katab kulud? Ja milline osa on siin Eesti valitsusel? Tänan!

A. Rüütel

Ma ütlesin seda oma lühikeses sõnavõtus ja selle kohta on ka presiidiumi otsus vastu võetud. Meie valitsusorganitel mingisuguseid kohustusi referendumiga seoses ei ole ja sellest ei tule mitte teha ka mingisuguseid õiguslikke järeldusi.

Juhataja

Suur tänu, hr. Rüütel! Rohkem küsimusi Ülemnõukogu liikmetel ei ole.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus ja pöördumine NSV Liidu presidendi M. Gorbatšovi poole

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Võib-olla me kuulame ära ka ettekande, mis puudutab avaldust ning pöördumist Nõukogude Liidu presidendi poole, ning alles seejärel alustame läbirääkimistega. Ollakse nõus? Palume kõnetooli presiidiumi poolt hr. Põldroosi.

E. Põldroos

Härra juhataja! Austatud kolleegid! Ma püüan esineda lühidalt, kuna palju lisada härra Rüütli tõsisele ja põhjalikule ettekandele ei ole. On selge, et edukalt läbiviidud referendum viis meid uude poliitilisse situatsiooni. Referendumi eesmärgiks oli tõestada maailmale seda, et meil mitte ainult ei ole õigus taastada oma vabariiki, vaid et me soovime seda õigust ka kasutada. Et nüüd referendum tulemus maailma ette viia, selleks ongi mõeldud avaldus, mille tekst on teile kätte jagatud. Lühidalt põhilisest, milles meie arvates seisneb praeguse poliitilise olukorra uudsus. Võib-olla kõige olulisem on see, et meie – ma mõtlen meie all Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Vabariigi Valitsust – positsioon Moskva suhtes on muutunud tugevamaks. Ma ütleksin isegi, et põhimõtteliselt teiseks. Meie eitav suhtumine liidulepingusse on seni tulnud meie – ma mõtlen jälle meie all Ülemnõukogu liikmeid – poliitilisest veendumusest, meie südametunnistusest ja sellest, kuidas me mõistame Eesti rahva taht. Ent kuni referendumini ei olnud Ülemnõukogul juriidiliselt keelatud liidulepinguga tegelda ja teoreetiliselt oleks olnud võimalus, kui me oleksime tahtnud ühineda liidulepinguga. Seda me muidugi ei tahtnud. Nüüd on olukord teine. Peale referendumit, peale rahva tahte täpset fikseerimist, peale seda, kui me oleme kuulutanud, et referendum on meile tegevusjuhiseks, puudub Ülemnõukogul õigus osaleda läbirääkimistes liidulepingu üle, veel vähem alla kirjutada sellele ükskõik mis kujul. Sama kehtib muidugi ka valitsuse kohta.

Seega, meie positsioon läbirääkimistel Moskvaga on hoopis tugevam. Meile ei saa enam esitada nõudmist liidulepingut arutada, kuna see on meile referendum poolt keelatud.

Teiseks. Referendum tähendas tegelikult usaldusavaldust Ülemnõukogule tema poliitikas ja tegevuses Eesti riigi iseseisvuse taastamisel. Sellega tõusis Ülemnõukogu autoriteet, tema aktsepteeritavus nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt. Seetõttu on siin avalduses küllaltki tähtis lõik, kus on öeldud: Ülemnõukogu avaldab lootust, et kõik riigid, tunnistades Eesti rahva tahteavaldust, tunnistavad ka Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsust kui demokraatlikult

valitud organeid, kellega arendatakse suhteid, lähtudes iseseisvuse teel saavutatud tegeliku sõltumatuse astmest. Ma juhin tähelepanu, et siin ei ole juttu mitte riiklikust tunnustamisest. Juttu on organite, kogu valitud struktuuri tunnustamisest. Seda on rahvusvahelises praktikas varemgi kasutatud. Riiki kui sellist ei ole või teda ei tunnustata, kuid on olemas esindusorgan, keda rahvusvaheliselt tunnustatakse. Viitan kas või Palestiina Vabastusorganisatsioonile, kellel on oma esindus rahvusvahelistes organisatsioonides.

Analoogilised põhimõtted on leidnud kajastust ka Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumises NSV Liidu presidendi Gorbatsšovi poole. Ka siin me rõhutame, et ei ole enam mingit kahtlust Eesti rahva tahtes, tema soovib taastada Eesti Vabariigi iseseisvuse. Me rõhutame ka seda, et Ülemnõukogul ja valitsusel ei ole nüüd enam mingit õigust arutada liidulepingut. Samuti avaldame lootust, et läbirääkimised Nõukogude Liiduga käivituvad võimalikult kiiresti. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Teatan teile seda, et on laekunud 2 parandusettepanekut hr. Maarendilt ja hr. Kassilt. Ma oletan, et saadakse hakkama ilma redaktsioonikomisjonita ja annan nad praegu üle. Nii, küsimus Mart Laarilt.

M. Laar

Austatud hr. Põldroos! Mul on õieti mitu küsimust. Nagu ma aru sain, on kõige olulisem punkt teie jaoks avalduses üleskutse maailma riikide parlamentidele ja valitsustele tunnustada Eesti Vabariiki ja valitsust. Ma tahaksin siiski täpsustada, kas see tähendab üleminekuperioodi lõppu. On ju meie endi üleminekuperioodi kontseptsioonis öeldud, et see lõpeb seaduslike riigivõimuorganite ametisse astumisega. Kui nüüd kedagi tunnustatakse ametlikult, siis on need ju seaduslikud riigivõimuorganid. Kas siis üleminekuperiood on lõppenud? Ja teine küsimus. Kui see tunnustus tuleb, kas see tähendab siis New Yorgis Eesti Vabariigi peakonsulaadi tegevuse lõpetamist? Ameerika Ühendriigid ei saaks ju tunnustada mitut asja. Aitäh!

E. Põldroos

Ma ei mäleta, et ma ütlesin, et see on kõige tähtsam punkt. Kui ma niiviisi ütlesin, siis see oli komistus. Ma arvan, et kõik selle avalduse punktid on võrdselt tähtsad. Loomulikult ei tähenda tunnustus üleminekuperioodi lõppu. See ei tähenda ka meie riikliku staatuse muutmist ega hoopiski peakonsulaadi tegevuse lõppu Ühendriikides. Peakonsulaat esindab

Eesti Vabariiki. Kui selle avalduse alusel tekivad mingid kontaktid teiste riikidega ja toimub mingisuguste delegatsioonide või isikute vahetamine, siis need ei esinda Eesti Vabariiki, vaid konkreetselt neid organeid, kellest siin on juttu. See on täiesti teine olukord.

Muidugi tähendab üleminekuperiood seda, et me taastame seaduslikud Eesti Vabariigi riigivõimuorganid. Kuid praegu, üleminekuperioodi tingimustes, on Ülemnõukogu ja vabariigi valitsus need seaduslikud organid. Ma arvan, et selles ei kahtle keegi ja ka Laar vist ei vaidle sellele vastu, et tema tegevus Ülemnõukogus on seaduslik.

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra Põldroos! Mul on küsimus Ülemnõukogu avalduse kohta. Venekeelses tekstis on 2. leheküljel 2. lõigus öeldud: "Ülemnõukogu pöördub maailma riikide parlamentide ja valitsuste poole üleskutsega ..." jne. Kas nende parlamentide ja valitsuste hulgas peetakse silmas ka Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu valitsust? Tänan!

E. Põldroos

Kui te küsite mu arvamust, siis jah. Siin on öeldud, et pöördume maailma kõikide riikide parlamentide poole, ja sinna nimekirja kuulub ka Nõukogude Liit. See, et meil on veel eraldi läkitus härra Gorbatšovile, ei muuda asja. On ju meile kõigile selge, et oma iseseisvumisprotsessis on meil Nõukogude Liiduga kõige rohkem tegemist.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud härra Põldroos! Kas teile ei tundu, et me oleme nende avaldustega tublisti hiljaks jäänud ja see ei ole võib-olla enam kohane, kui me sellise südamliku pöördumise saadame president Gorbatšovile nii suure hilinemisega? Ja teiseks. Kas teile ei tundu, et te selles tekstis hindate seltsimees Gorbatšovi osa tänase Euroopa kujundamisel tugevasti üle? Aitäh!

E. Põldroos

Mis puutub hiljaksjäämisesse, siis sellega olen täiesti nõus. Ma muide olin ka üks nendest naiivsetest inimestest, kes toetas seda varianti, et me oleksime oma puhkusenädala ümber vahetanud ja eelmise nädala tööd teinud. Säärasel juhul oleksime saanud juba möödunud nädala alguses need dokumendid vastu võtta. Oleks ka olnud täiesti loomulik, et me peale referendumit kohe kokku tuleme. Et aga sellepärast need avaldused tegemata jätta, seda ma ka päris õigeks ei peaks. Teine küsimus, ega me Gorbatšovi osa üle hinda. Arvan siiski, et

vaatamata meie praeguse vahekorra pingestatusele, vaatamata sellele, et ilmselt on Nõukogude Liidu president oma varasemale poliitikale selja pööranud ja teise leeri läinud, ei saa sellegipoolest vähendada seda osa, mis ta on varem teinud. Kui suur või väike see on, eks seda ütleb ajalugu, vaevalt meie siin nüüd lõplikuks kohtumõistjaks olla saame.

P. Panfilov

Lugupeetud ettekandja! Kas te ei võiks öelda, kellega konkreetselt te selle avalduse teksti üle nõu pidasite?

E. Põldroos

Ma ei saa aru, miks on küsimus adresseeritud minule. Need dokumendid on esitatud presiidiumi poolt. Tõepoolest, mina valmistasin ette esialgsed projektid, ent presiidiumis on nad läbi arutatud ja heaks kiidetud.

P. Panfilov

Tähendab, see on teie projekt?

E. Põldroos

Ma arvan, et sel ei ole praegu tähtsust.

Juhataja

Suur tänu! Ülemnõukogu liikmetel rohkem küsimusi ei ole. Aitäh, härra Põldroos! Ma värskendan, kolleegid, nüüd teie mälu, kui kaugel me oma protseduuriga oleme. Laekunud on neli parandusettepanekut avalduse projekti kohta. Peale läbirääkimisi on meil vaja vastu võtta otsus referendumit tulemuste kinnitamise kohta ning kõneks olnud avaldus ja pöördumine. Avan läbirääkimised. Esimesena palun kõnetooli Marju Lauristini!

M. Lauristin

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ma jätkaksin nendesamade probleemide arutamist, mida alustas lugupeetud esimees hr. Rüütel. Need on probleemid, mis on seotud meie igapäevase eluga peale referendumit. Sest on täiesti selge, et mitte ainult rahvusvahelisel tasandil, millest hr. Põldroos seoses avaldusega kõneles, vaid võib-olla just eelkõige meie sisepoliitilisele elule on referendumil kui mitte otseselt õiguslik, siis igal juhul psühholoogiline ja ka poliitiline mõju. Meie küsimusele – meie selles mõttes, et meie tegime otsuse referendum läbi viia –

"Kas te tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamist?" vastas rahva rõhuv enamus jaatavalt. Nüüd on rahval õigus omakorda meilt küsida: millal ja kuidas? Ja meil peab olema sellele küsimusele konkreetne vastus. Kõige üldisemal tasemel annab selle vastuse kindlasti töö põhiseaduslike aluste kallal, millest kõneles hr. Rüütel. Kuid on vajalikud ka ilmselt väga paljudel, kui mitte kõigil elualadel konkreetsete sammud ja otsused, mis me peaksime tegema selleks, et üleminekuperiood ei veniks määramatusse nagu kummipael või kummisein. Me peame saama tõesti ka ise kaasa aidata sellele, et meie otsused muutuksid süsteemiks, sääraseks süsteemiks, millele me saame üles ehitada nii õiguslikud kui majanduslikud, nii poliitilised kui sotsiaalsühholoogilised sammud edasiminekul. Sellise konkreetse programmi vajalikkust hakkasid seoses referendumiga ilmselt tunnetama väga mitmed poliitilised jõud. Seda näitab kas või praegu ajakirjanduses valla pääsenud, esialgu objekti suhtes veel küllaltki umbmäärane, kuid samal ajal üha tugevamate toonidega võrstsitatud poliitilise pinge õhutamise. Pinge tõuseb alati siis, kui valitseb määramatus. Ja nähtavasti just üldine määramatus iseloomustab üleminekuperioodi. Peale referendumit peaksime tegema kõik selleks, et määramatus väheneks. Diskussioonides, mida on ärgitatud, on väga palju räägitud subjektiivsetest probleemidest, on räägitud õhkkonnast Ülemnõukogus, on räägitud võimalustest teha koostööd ühe või teise või kolmanda liidri või grupiga. Kuid kahjuks on kõikides nendes juttudes väga väheks jäänud see osa, mis peaks just olema põhiline – see, mille kallal teha koostööd. Näib nii, et praegu hakkavad järjest selgemini välja kujunema need kaks või kolm põhiküsimust, mille ümber erimeelsused on tekkinud ja mida me peaksime siis katsuma tõesti ühistöös lahendada.

Siin on juba nimetatud, kui olulist rolli mängivad omanikustamisega, privatiseerimisega seotud probleemid. Meil on selgesti eristatavad 3 kategooriat, kelle omanikuhuvidega me peame arvestama. Need on esiteks inimesed, keda me võiksime nimetada uusomanikeks; teiseks inimesed, keda me võiksime nimetada nn. vahe- või ajutisteks omanikeks, s.o. need, kes on vallanud senist riiklikku omandit puhtadministratiivse positsiooni tõttu või muudel kasumajanduslikel alustel; ja kolmandaks inimesed, kes on need endised omanikud, kelle suhtes me räägime omandiõiguse taastamisest. Meil on vaja teha siin selged otsused ja on vaja ka rahvale arusaadavaks teha erinevate poliitiliste jõudude selge seos ühe või teise nimetatud kategooriaga. Siis muutuvad võimatuks ka juhuslikud ajutised puhtpropagandistlikud koalitsioonitaotlused ja me asume rääkima tõepoolest nende inimeste nimel, kelle huve me peame kaitsma. Teine sõlmprobleemide pundar tundub hargnevat seoses poliitilise arenguga ja siin on keskseks märksõnaks valimised. Me nägime enne referendumit siinsamas saalis, et põhimõtte, et üleminekuperiood peab lõppema põhiseaduslike riigiorganite valimistega, ei ole

sugugi kõikidele ühese tähendusega, ka puhtpraktilise ajakava mõttes mitte. Me ei saa minna edasi, me ei saa vastata küsimusele, mis peale referendumit tõesti on kõigil huulil: millal ja kuidas me lõpetame üleminekuperioodi, kui meil pole selgust selles, millal ja kuidas ja kas me üldse tahame korda saata valimised ja mida me valima hakkame? Ilmselt peavad poliitilised jõud selles tõesti kokku leppima. Selles küsimuses peab meil kõigil olema selge arusaam, miks me teeme just seda, mida see kaasa toob ja miks me peame seda tegema just sellel ja mitte teisel ajal. Kahjuks on seni selles vallas rohkem olnud emotsioonidel ja hirmudel põhinevaid võitlusi kui kainet poliitilise arengu analüüsi.

Ja kolmas küsimus, mille siin tõstis üles juba hr. Malkovski. Seegi tuleneb referendumitulemustest ja seisneb selles, mismoodi Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisega senisest rohkem siduda nende inimeste huvid, kes teavad, et nad jäävad siia elama, kuid ometi kardavad teha poliitilist valikut, kardavad teha otsustust, mis neid seoks selle riigiga, ka tulevikus. Ma mõtlen siin eeskätt mitte neid, kes hääletasid vastu, vaid neid, kes ei tulnud üldse otsustust tegema. See on ka küsimus, millest täna paistis juba algavat poleemika, küsimus Kirde-Eesti probleemidest, küsimus Narvast, küsimus kogu sellest probleemide kompleksist. Aga see on ka laiem küsimus, küsimus üldse nende poliitiliste, sotsiaalsete, psühholoogiliste pingete lahendamisest, mis praegu meie ühiskonda destabiliseerivad. Ma arvan, et konkreetsed probleemid, mida iga poliitiline jõud või jõudude teatud koalitsioon näeb, võivad olla erinevalt sõnastatud, erinevalt reastatud. Kuidas lahendada omanikuga seotud probleemid? Kuidas lahendada poliitilise arenguga seotud probleemid, valimise probleem sealhulgas? Kuidas lahendada need probleemid, mis on seotud territoriaal-rahvuslike konfliktide vastuolude ja erineva arenguga? Ilma vastusteta nendele küsimustele me nähtavasti ei ole võimelised üleminekuperioodi lõpetama. Mulle tundub, et on lõppenud see aeg, mil erinevad jõud võisid mängida seda mängu, kus trumbid hoitakse viimaseks efektseks väljakäimiseks ja lastakse ajal joosta. Praegu on aeg hakata siin saalis rääkima päris selget juttu, alustada alternatiivsete selgete projektide arutamist, et lõpuks jõuda vajaliku pinnani tõsiseks ühistööks. Mul on ka selles suhtes ettepanek võtta vastu otsus, mis oleks teatud mõttes suunava, inspireeriva mõjuga. Loeksin selle projekti ette.

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus 1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses toimunud referendumitulemuste arvestamisest Eesti Vabariigi riigivõimuorganite tegevuses.

Lähtudes sellest, et 3. märtsil toimunud referendumil Eesti elanikkonna valdav enamus avaldas tahet taastada Eesti Vabariigi iseseisvus ja sõltumatus, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu peab vajalikuks, et Eesti Vabariigi riigivõimuorganid koostöös kõigi iseseisvust toetavate

poliitiliste jõududega töötaksid 1991. aasta märtsikuu jooksul välja konkreetsete riigiõiguslike ning sise- ja välispoliitiliste sammude kava, mis kindlustaksid riigiõiguslikud alused omariiklusele, Eesti riigivõimusüsteemi lahutamise Nõukogude Liidu riigivõimusüsteemist, Eesti Vabariigi riigivõimuorganite kontrolli Eesti territooriumi üle, Eesti majanduse funktsioneerimise riikliku iseseisvuse tingimustes ning üleminekuperioodi lõpetamise Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite demokraatlike valimiste teel."

Nagu te näete, see on tõesti niisugune suunav või raamotsus, mis aga annaks aluse, et me jõuaksime tõesti omavahelise sisulise diskussioonini nendes põhiküsimustes. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas nõutakse Marju Lauristini poolt ettelõetud otsuse eelnõu paljundamist ja kohest väljajagamist? Nõutakse, nõutakse. Lugupeetud kolleegid! Teen teile ettekandja palvel keset läbirääkimisi ettepaneku. Hr. Põldroos arvab, et avalduse ja pöördumise kohta laekunud parandusettepanekud on sellise kvaliteediga, et on vaja moodustada redaktsioonikomisjon. Mida arvatakse sellest, kui me moodustaksime ta 5-liikmelise? Panen hääletusele. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 76 saadikut, puudub 28. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et avalduse ja pöördumise projekti redigeerimiseks moodustada 5-liikmeline redaktsioonikomisjon? Palun hääletage! Ettepaneku poolt on 61 saadikut, vastu 1 Ülemnõukogu liige, erapooletuid 11. Redaktsioonikomisjon on 5-liikmeline. Personaalselt on esitatud alljärgnevad kandidaadid: härrad Käbin, Anton, Pohla, Laar, Põldroos. Juhan Telgmaa, palun!

J. Telgmaa

Teen ettepaneku redaktsioonikomisjoni liikmeks määrata või valida Mikk Titma.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et rohkem kandidaate ei ole. On? Ivar Raig.

I. Raig

Ma teen ettepaneku valida redaktsioonikomisjoni Liia Hänni.

Juhataja

Suur tänu! On veel täiendusi? Ei ole. Head kolleegid! Me oleme sellistel puhkudel

lahendanud probleemi konkursi korraldamisega, mis ei võta palju aega. Ollakse nõus? Indrek Toome.

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek valida redaktsioonikomisjon 7-liikmeline, siis ei ole vaja konkursi korraldada. Ma usun, et keegi ei ole ei Liia Hänni ega Mikk Titma lisamise vastu nende viie hulka.

Juhataja

Siin on oma sõna öelda Enn Põldroosil kui ettekandjal. On nõus? Enn Põldroos on nõus. Nüüd peaks siis Ülemnõukogu niipalju vastu tulema, et ei esitata täiendavalt 8., 9. kandidaati. Kui see on džentelmenlik kokkulepe, paneme uuesti hääletamisele, et redaktsioonikomisjon oleks 7-liikmeline. Sobib? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et avaldust ja pöördumist redigeeriv redaktsioonikomisjon oleks 7-liikmeline? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 52 Ülemnõukogu liiget, vastu 1, erapooletuid 19. Komisjon on 7-liikmeline: Ülemnõukogu liikmed härra Anton, Käbin, Pohla, Laar, Põldroos, Titma ja proua Hänni.

Mul oleks palve püüda, kui vähegi võimalik, lahendada redigeerimisega seoses olevad probleemid töö korras. Meil aga läbirääkimised jätkuvad. Arvo Junti, palun kõnetooli!

A. Junti

Lugupeetud esimees! Lugupeetud juhataja! Ülemnõukogu liikmed! On avaldatud arvamust, eriti peale referendum tulemuste teatavaks saamist, et referendum tulemusel ei ole õiguslikku tagajärge. Ütlen kohe, et see ei pea paika ja lihtsal põhjusel. Kõigepealt, referendumil tõepoolest ei ole normi loovat iseloomu, kui õigusliku tagajärje all seda mõeldi. Aga referendum väljakuulutamise otsuse p. 20 ütleb, et referendum tulemused on aluseks riigiorganite tegevusele üleminekuperioodil. Ja see tähendabki, et referendum tulemus on kohustuseks kõigile riigiorganite nende tegevuses, tähendab, seab nende tegevusele teatud õiguslikud raamid. Raamid sellisena, et iseseisvuse taastamise protsessile vastukäivaid otsuseid riigiorganid teha ei või. Selles seisnebki õiguslik tagajärg. Samasuguses seisundis oleme referendum tulemuse põhjal ka meie Ülemnõukogu liikmetena. On juba tõstatatud teravamalt kui enne küsimus: kuidas edasi? Referendum andis selge ühese vastuse mitte ainult meile endile, vaid ka kogu maailma jaoks. Varasem küsimus – kuhu? – asendub uue küsimusega – kuidas?. Referendumi vastusest tuleneb ka vajadus selge programmi järele

riikluse reaalseks taastamiseks. Me vajame programmi üleminekuperioodi edasiarendamiseks, iseseisvuse taastamiseks. Riikluse taastamine eeldab väga paljude komponentide olemasolu, kuid on olemas teatud baastegurite hulk, ilma milleta ei saa iseseisvust või ka riiklust olemasolevaks või riiklust taastatuks pidada. Tuleb eristada kahte momenti. Kõigepealt, riigi funktsioon, selle taastamine ja riigi enda taastatus. Riigi kõigi funktsioonide täielik taastatus võib jääda meis kaugemaks ülesandeks ja ilmselt ta ka väga pikaks ajaks jääb. Kuid riigi enda taastatuks tunnistamisele peab minu arvates eelnema elementaarne hulk samme. Ühe variandina pakutakse välja, et need oleksid järgmised. Kõigepealt sammud riigiõiguse valdkonnas. Valijate registri seadus, valimisseadus, kohtureform teatud piires, erakondade seadus, kodakondsuse põhimõtete väljatöötamine. Kõik see kulmineeruks lõpuks põhiseaduse väljatöötamisega ja selle vastuvõtmisega.

See oleks ilmselt elementaarne baas, millelt me saaksime edasi minna ja võib-olla oleks see ka juba selle programmi konkretiseerimine, mida siin juba ka kahel korral on kõnetoolist esitatud.

Kahtlematult kuuluksid selle programmi hulka omandireform, elementaarse piirikontrollisüsteemi kujundamine, kultuurautonoomia, lepped NSV Liidu omandi kohta ja lepped NSV Liidu sõjaväe paiknemise kohta. Siit tekib kohe küsimus üleminekuperioodi enda kohta. Kuidas suhtuda viimastel kuudel palju räägitud ja arutatud üleminekuperioodi riigiõiguslike aluste või ka üleminekuperioodi põhiseaduse vastuvõtmisesse? Arvan, et see rong on meie jaoks juba ammu läinud. See oli küsimus, mida me oleks pidanud lahendama hiljemalt möödunud aasta septembris. Praegu ei ole meie ees mitte probleem, kuidas jäädvustada, kuidas konstitueerida üleminekuperioodi ennast, vaid see, kuidas luua baas iseseisvuse reaalseks taastamiseks. Riigiõiguslikud alused või muu kapitaalne konstitutsiooniline akt selleks mõeldud ei ole.

Pakutud programmi ning ka teiste programmide üle kutsun kõiki arutlema, võib-olla mitte kohe täna, aga järgnevatel päevadel ja järgnevatel nädalatel kindlasti. Seda muidugi sellisel juhul, kui me lihtsalt ei ole tulnud siia saali viieks aastaks istuma ja nuppe vajutama, vaid selleks, et luua reaalsed tingimused iseseisvuse taastamiseks.

Ma arvan, et Ülemnõukogu peaks oma edaspidises tegevuses pühenduma ainult sellele, et asuks looma sellist baasi, millest võiks juba tekkida situatsioon, kus kerkib küsimus tõepoolest üleminekuperioodi lõpetamisest, iseseisva riikluse taastamisest.

Arvan, et kui mitte sel nädalal, siis järgmiseks nädalaks esitab Ülemnõukogu Presiidium ka konkreetse projekti Ülemnõukogu põhitöövaldkondade kohta. Et lähemale tuua reaalsituatsiooni, mis nii õiguslikus kui ka majanduslikus mõttes lubab meid öelda: nüüd

sõltub ainult välistest teguritest, kas me saame öelda, et üleminekuperiood on lõppenud ja Riigikogu väljakuulutamise võimalik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Ma juhin vahepeal teie tähelepanu sellele, et meil tuleks täna või vähemasti antud päevakorrapunktis vastu võtta kaks otsust – üks avaldus ja üks pöördumine. Otsustades sõnasoovijate hulga järgi võib arvata, et me ei pruugi tänasel istungil veel otsustamiseni jõuda. Samas aga ei saa me viivitada referendum tulemuste kinnitamisega. Mul on Ülemnõukogule ettepanek, et me hetkeks katkestaksime läbirääkimised ja võtaksime seisukoha selle otsuse projekti suhtes, mis puudutab referendum tulemuste kinnitamist. Selle kohta ei ole keegi sõnavõttudes mitte midagi taunimisväärset lausunud. Katsume nüüd kõik saadikud saali saada. Kohaloleku kontroll. Referendum tulemusi ei saa kinnitada sellise häälte arvuga, mis võiks meile häbi teha. Kohal on 83 saadikut, puudub 21.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus 1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendum tulemuste kinnitamise kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 71 saadikut, vastu 2, erapooletuid on 11. Otsus on vastu võetud.

Jätkame läbirääkimistega. Palume kõnetooli Genik Israeljani!

G. Israeljan

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu! Ettekandjad rääkisid siin suure vaimustusega referendum tulemustest. Mulle näib, et me peaksime olema mõõdukamad ning püüdma tulemusi kainemalt hinnata. Kui võrrelda neid vabariigi kogu töövõimelise elanikkonna üldarvuga, siis näeme, et riiklikult suveräänse, iseseisva Eesti Vabariigi poolt hääletas vähem kui 2/3 valijaskonnast. Üle 1/3 hääletas vastu või ei käinud hääletamas. Seepärast võiks paatost nii-öelda suure võidu puhul paari tooni võrra alandada. Me ei taha, nagu austatud Põldroos ütles, liidulepingule alla kirjutada, ja seda kõike esitatakse rahvale trummipõrina saatel. Mis siis ikka! Suurepärane! Astume Nõukogude Liidust välja! Aga millega hakkame inimesi toitma? Kuidas hakkame elama? Kas välismaa armuandidest? Te teate ju hästi, et tasuta ei anta meile midagi. Millega saab Eesti praegu kaubelda? Tegelikult mitte millegagi peale oma geograafilise asendi. Ja me peame seda hästi mõistma. Kes tasub võlad, mis Nõukogude Liit Eesti eest kustutas? Kas ka välismaa? Ei usu. Mida ütleme nendele inimestele, kes ei soovi elada väljaspool Nõukogude Liitu? Kuidas otsustame nende saatuse? Ja kes seda teeb? Kas härra Jeltsin? Tema ei taga rahu ei Eestis ega isegi mitte Venemaal.

Seepärast ei saa temale apelleerimist tõsiselt võtta. Edasi, Ülemnõukogu üleskutse parlamentidele ja valitsustele. Mis see on? Kas üleskutse relvastatud kaitseks? Kuidas seda mõista? Kas Ülemnõukogu tahab vastasseisu ühiskonnas veelgi suurendada?

Ma esitasin palju küsimusi ja te kõik võiksite veel rohkem sarnaseid küsimusi esitada. Tahaksin teid tõsiselt üles kutsuda nende küsimuste üle järele mõtlema. Pole kedagi, kes need meie eest lahendaks. Meil tuleb õppida teiste vigadest, sh. oma naabrite vigadest. Nüüd aga lubage osa Ülemnõukogude liikmete nimel ette lugeda protestiavaldus.

"7. märtsil 1991. aastal võttis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium vastu otsuse, et Eesti ei osale NSV Liidu referendumis 17. märtsil 1991. Seda võib hinnata kui passiivset katset takistada NSV Liidu kodanikel kasutada oma võõrandamatut õigust vabale tahteavaldusele tähtsas küsimuses, mis puudutab riigi saatust ja nende endi saatust. Me avaldame resoluutset protesti, sest oleme seisukohal, et presiidiumi otsus on konstitutsioonivastane ja õigusvastane ega vasta suure osa Eesti rahva elulistele püüdlustele.

Toetame täielikult kohalikke nõukogusid, töökollektiive, ühiskondlikke organisatsioone ja liikumisi, kes võtsid enda peale kogu organiseerimis- ja poliitilise töö raskuse NSV Liidu referendumiga ettevalmistamisel ja läbiviimisel vabariigi territooriumil. Ühtlasi deklareerime, et aitame igati referendumiga organiseerijaid, et pühapäeval, 17. märtsil saaks iga eestimaalane välja öelda oma arvamuse isamaa, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kui suveräänsete vabariikide uuendatud föderatsiooni saatuse kohta."

Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Lugu on nii, et ega presiidium ei ole mingit otsust vastu võtnud. Presiidium esitab otsuse projekti Ülemnõukogule, et me arutaksime seda küsimust kiireloomulisena. Seni veel otsust ei ole. Jätkame läbirääkimisi. Mart Laar.

M. Laar

Austatud härra spiiker! Austatud kolleegid! Meie ees on üks avaldus ja üks pöördumine. Ilmselt ongi Ülemnõukogu suure osa oma ajast kulutanud just kõikvõimalike avalduste ja deklaratsioonide ja pöördumiste vastuvõtmiseks. Praegu on selge, et nimetatud dokumendid on hiljaks jäänud, ent ilmselt ei jää ikkagi muud üle kui neid arutada ja need ka siis vastu võtta. Tahaksin teha veel mõningaid täpsustusi mõningates lõikudes. Kuulates nii härra Rüütli kui härra Põldroosi ettekannet, mis kommenteerisid nimetatud dokumente, jäi siiski tunne, et üks lõik, kus räägitakse Ülemnõukogu pöördumisest maailma riikide parlamentide ja

valitsuste poole, on nimetatud tekstis natukene puudulik. Ma ei ütleks, et see oleks katastroofiliselt halvasti sõnastatud, aga ta võimaldab vääriti mõistmist. Mul oleks kirjalike dokumentide poolt ettepanek võtta siin kasutusele termin, mis võeti hästi vastu hiljuti Tallinnas toimunud poliitilisel foorumil, kus arutati just põhimõtteliselt samasugust lauset. Seal oli ka juttu tunnustamisest ja suhetest valitsustega. Heaks kiideti väljend "astuda otsesidemetesse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega". Väljendiga "astuda otsesidemetesse" olid nõus nii Läti kui ka Leedu esindajad, sest see väljend võib sisaldada ka tunnustamist, aga jätab selle otsustuse siiski asjaosalistele riikidele. Ma arvan, et pole soliidne siduda oma välispoliitikat ainult selle ühe küsimusega, valitsusele ja Ülemnõukogule tunnustuse taotlemisega. Nii paneksime riigid, kes meid tahaksid aidata, aga seda hetkel ühel ja teisel põhjusel teha ei saa, piinlikku olukorda. Ja jääksime sel põhjusel ehk ilma abist, mis nad oleksid valmis meile osutama. Väljend "astuda otsesidemetesse" leidis hiljem mitmel pool kuluaarides ka spetsialistide ja ekspertide poolt rahvusvahelist tunnustust. Nii et mulle tundub, et see oleks mõttekas kasutusele võtta. Teiseks tahan väljendada rõõmu selle avalduse lõpuosa üle, kus tänatakse kõiki neid riike, kes on juhindunud anneksiooni mittetunnustamise poliitikast. See on minu teada esimene kord, kui Ülemnõukogu sellise avalduse teeb, ja ma hindan seda küll väga kõrgelt. Usun, et sellel on rahvusvahelisel areenil vägagi positiivne vastukaja. Et aga sedasama lõiku veel täpsustada, teeksin ettepaneku lisada sinna "kes on pidevalt juhindunud 1940. aastal Nõukogude Liidu poolt toimepandud Eesti Vabariigi anneksiooni mittetunnustamist ning palub seda poliitikat jätkata". Arvan, et selle lõigu lülitamine nimetatud teksti on erakordselt tähtis.

Lõpetuseks paar sõna kommentaariks ka eelmise esinemise kohta. Nimelt ma arvan, et õige on härra Põldroosi tõlgendus: selle dokumendiga pöörduakse tõesti maailma kõikide riikide parlamentide ja valitsuste poole, kaasa arvatud Nõukogude Liidu parlament ja valitsus. Sellega seoses ma arvan, et kui härra Israeljanil midagi selle vastu ei ole, võiks Ülemnõukogu 17. märtsi referendumile kui sõbraliku naaberriigi referendumile saata oma rahvusvaheliste vaatlejate grupi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Head kolleegid! Täna kukub niimoodi välja, et ma pean väga tihti läbirääkimised katkestama. Praegu tahan teiega nõu pidada. Vastavalt kinnitatud päevakorrale ja reglemendile on homme valitsuse ja panga infotund. Samas on teada, et presiidium kavatses kiireloomulise küsimusena esitada ühe otsuse eelnõu, mis puudutab 17. märtsi Nõukogude Liidu referendumit. Täna on meil vaja vastu võtta veel üks otsus, üks avaldus ja üks

pöördumine. Kell on praegu 17.43. Tahan, head kolleegid, teilt küsida, kas keegi sõnavõtusoovijatest ei ole ümber mõelnud ja kas Ülemnõukogu on valmis täna ametlikku tööaega pikendama. Sest loogiline oleks täna võtta vastu ka otsus Nõukogude Liidu referendumiga kohta, me ei saa seda kolmapäevaks jätta. Mina olen oma ettepaneku teinud. Läbirääkimised jätkuvad. Mikk Titma. Teda ei ole? Kuulame siis enne ära Rein Veidemanni.

R. Veidemann

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! On selge, et referendum, kuigi ta kinnitas meie rahva poliitilist tahet, iseenesest meid üleminekuperioodi nõiaringist välja ei vii. Sellega peab kaasnema ka Ülemnõukogu selge poliitiline tahe. See poliitiline tahe peaks leidma väljenduse mingis programmdokumendis, kavas, mis ei tohiks piirduda üksnes avalduse või pöördumisega, mida me siin praegu oleme valmis kinnitama. Mingi programmdokumendi vastuvõtmisele orienteerib meid kas või referendumiseaduse punkt 20, kus viidatakse sellele, et referendum tulemus on riigorganite edaspidise tegevuse aluseks. Niisugune programm oleks meile kõigile tarvilik ka sellepärast, et meie valijaskond teaks, mida ta siis ikkagi meilt oodata võib peale Ülemnõukogu-sisese jõukatsumise, palgakergituse ja jooksvate probleemide lahendamise. Eelkõnelejad juba osutasid vajadusele asuda riigiõiguslike aktide kallale, samuti lahendada omandiküsimus. Kuid nii see kui teine saavad siiski olla vaid üheks osaks selles programmis. Ja nähtavasti peaksid sinna mahtuma ka ettevõtmised teistel tasanditel. Seega tuleks meil tervikuna ette võtta selle aasta poliitiline kalender. Ja ma oleksin õnnelik, kui see kujuneks eri poliitiliste jõudude ettepanekute vabas konkurentsis. Selles poliitilises kalendris tuleks minu arvates ette näha Balti Nõukogu laiendusena Balti parlamendi moodustamine. See oleks üks tee viia Balti küsimus tervikuna rahvusvahelise resonantsi. Ja käesoleval aastal ei saa meil olla tähtsamat eesmärki kui rahvusvahelise lepingu sõlmimine ja vastava protsessi käivitamine, mis omakorda oleks üleminekuperioodi lõpetamise eelduseks. On ju selge, et vaevalt meie rahvas väga pikka üleminekuperioodi suudab taluda. Varem või hiljem hakkab ta üha järjekindlamalt meilt selle lõpetamist nõudma. Täna teid!

M. Titma

Tahaksin kõigepealt toetada Marju Lauristini esitatud seisukohta. Arvan, et meie Ülemnõukogu tegevuses on väga oluline üle minna asjade sisulisele arutelule ja lõpetada see poliitilisele demokraatialle võõras mõistetamatu kemplemine. Praegu räägivad isegi väga tõsised inimesed teinekord asju, millest on raske aru saada. Ma pean väga lugu Tarandist, kuid

ma ei suuda kuidagi mõista, kuidas tema võib parlamendi erinevate jõudude – nagu ta kirjutises oli: intritest ja kommunistidest kuni parempoolseteni – opositsioonilist tegevust pidada mingisuguseks intriigiks või salasepitsuseks. Minu teada poliitiline demokraatia ongi üles ehitatud sellele, et on võimulolijad ja need, kes ei ole võimul. Ja ma ei tea maailmas ühtegi parlamenti, kus kõik need, kes ei ole võimul, ei tegutseks võimulolijate vastu. (Kui ma eksin, palun mulle see parlament näiteks tuua.) See on poliitilise demokraatia A ja B.

Nüüd tahakski tulla referendumiga järelduste juurde. Minu arvates, peale poliitilise järelduse tuleb meil ikka väga selgelt endale teadvustada ka see, et suurem osa vene kogukonnast hääletas iseseisvuse vastu. Eriti valus on see meile ettekujutuse tõttu, et meil peaks eestlaste ja muulaste suhted olema märksa tolerantsemad kui näiteks Lätis. Ka niisuguseid pingeid meil ei ole kui seal. Ja ometi seal oli tulemus hoopis teine.

Kui me räägime üleminekuperioodi lõpetamisest, siis tundub, et kaks momenti peaks selle juures olema meie jaoks määravad: sõjaväe eksterritoriaalsus ja riigi tegelik kontroll oma territooriumi üle. Kui need momendid on lahendatud, siis nähtavasti saab päevakorra leida valimised ja kõik muud küsimused. Kui nüüd mõelda, millal seda võiks saavutada, siis see on väga suuresti rahvusvahelistest protsessidest. On selge, et Pärsia lahel oli hoopis suurem tähendus kui Saddam Husseiniga taltsutamine. See oli sisuliselt esimene avalöökk nn. *Pax Americana* kehtestamisel maailmas. Kuidas meisse hakatakse suhtuma selle uue Ameerika korra ajal, selle mõistatamiseks vist annab võtme Majori Moskvas viibimine. Seal anti meile väga üheselt teada: meid on kuulda võetud, meid on asetatud kuhugi järjekorda ja meie juurde tulla. Järelikult, teine võti on nüüd juba Liidu siseprotsessis, selles, mis siin hakkab toimuma. Mulle tundub, et praegu me eriti kiirustada ei tohiks, sest tegu on äärmiselt ebakindlate protsessidega. Praegu me pigem võime neid vaid negatiivselt mõjutada, sest Balti kaarti saab praegu välja käia eeskätt šovinismi õhutamiseks, mitte vastupidi.

Lõpuks tahaks uuesti pöörduda meie sisepoliitilise pingele juurde. Kui me nüüd vaatame kõiki neid viimaste päevade artikleid, siis on kaks võimalust. Kas me neid inimesi, kes näiteks Väljase ajal tegid poliitikat, kui prokommuniste süüdistama, asetades seega nende Eesti-meelsuse ja võimaluse osaleda praeguses ülesehitustöös küsimuse alla, või saavutame mingisuguse kompromissi. Sisuline dialoog on seega sellest, kas teatud uued poliitikud kujutavad ette, et nad tulevad rahulikult toime ilma selle poliitilise kogemusega, mis oli enne neid, või ühendatakse kõigi jõud selleks, et saavutada iseseisvumise teel tulemusi kiiremini ja ratsionaalsemalt. Selles mõttes oli mulle suureks üllatuseks, et sõltumatud demokraadid jäid Liidu ekspertidega kohtumisest absoluutselt kõrvale. Ei mingit koostööd, et mingit püüdu

kasutada kogemusi, mida peaks neil inimestel suhtlemises Moskvaga kõige enam olema.
Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Peale Ants Paju sõnavõttu paneme hääletamisele tööpäeva pikendamise.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mina ei soovinud algselt sõna sekka öelda, kuid minu lõi natukene rööpast välja kolleeg Israeljani esinemine. Ma ei taha temaga siin muidugi väitlema hakata, ütleksin vaid oma arvamuse asja kohta. Viimase nädala jooksul on ajalehtedes palju mõtlemapanevat olnud. Ma ei hakka neid siin liigitama, kui palju üks või teine on bulvarileht või kollasesse ajakirjandusse kalduv, mil määral üks või teine on sellest vasikavaimustusest, milles me algul kõik olime, reaalsele pinnale maandunud. See kõik on iseteema ja vajaks ka ilmselt lahtirääkimist. Tahan avaldada arvamust, et meil oleks väga vaja iseenda ees natukene ausamad olla. Kuidas ma saan näiteks hr. Laariga ühes saalis istuda, kui tema tegi laiale lugejaskonnale selgeks, miks tema "Estonia" kontserdisaali ei läinud? Mina ka ei läinud, aga see on minu asi, miks ma ei läinud. Ja see peaks olema ainult hr. Laari asi, miks tema ei tahtnud "Estonia" kontserdisaali minna. Aga seegi on iseteema.

Tänaseks on meil laual Eestimaal elavate inimeste tahteavaldus. Ja ei ole vahest vajadust imeda neist numbritest välja või peita nende taha rohkem, kui need tegelikult näitavad. Ma ise olin sellel päeval oma maakonnas koos Gruusiast ja Ameerikast saabunud vaatlejatega. Selles piirkonnas oli ka kaks väga rasket pähkli: Peipsi ääres olev Mustvee linn ja Raja külanõukogu, kus tuli eitavat vastust enam kui positiivset. Kas sellest teha kohe järeldus, et maakonnas on asjad oluliselt paigast ära? Ühest küljest on need asulad oma rahvaarvult nõnda väiksed, et nad ei löönud kogupilti paigast ära. Kuid teisest küljest võib asjast teha ühe olulise järelduse, millest täna selles eufooriaseisundis nõnda vähe juttu oli. Nimelt: nende ei-ütlejate juures me ilmselt ainult oma sirgeselgsusega mitte miskit ei saavuta. Teine asi, mis ma siin tahaks öelda nagu kolleeg Israeljangi: nende arvudega ei maksa manipuleerida, võtaks tõesti järeldustes paar tooni alla. Tuleb mõistvalt suhtuda nendesse, kes ütlesid antud hetkel ei või koguni ei ilmutanud mingisugust tahet. Küllap neil on kindel põhjus, miks nad ei sõandanud oma tahet avaldada. Äkki oli nende hulgas palju neid, kes nagu Mustvees ja Rajalgi olid lihtsalt heidutatud muust propagandast, mis tegelikult oli üsna aktiivne kogu Peipsi kaldal. Küllap suutsid sealsed propagandistid ei ütlemiseks kergesti kõlapinna luua, olid nad ju faktiliselt konkurentsitud. Seda rohkem au teeb sealsetele eestlastele nende kindlameelsus.

Sellel päeval näitas maarahvas tegelikult kindlalt oma meelt, vaatamata sellele, et mõnelgi karjatallist minejal ei olnud selleks puhuks uusi ja nõelumata sokke jalga panna. Aga ilmselt seda puudust ei peetud hetkel tähtsaks ja läksid kõik, isegi need, kes eelmisel aastal ei jõudnud minna, vaid palusid kasti koju. Nüüd tuldi, sest hoolimata oma igapäevaaskeldustest ja muredest saadi aru, kui suur küsimus on kaalul. Ju ei lähtunud siis tollest meie poolt vastuvõetud referendumi seadusest, kus §-s 20 on öeldud, mis siis see tulemus tegelikult on. Küllap aasta tagasi meid siia valides ja meie valitsust kinnitades rahvas uskus meisse.

Ja kolmas asi, millest tahaksin rääkida. Meie ees on kaks dokumenti, mis tegelikult on ju täiesti eripalgelised. Ma usun, et pöördumine maailma parlamentide poole ja pöördumine Liidu presidendi poole peaksid olema vaimult ja toonilt sootuks erinevad. Presidendi poole pöördumises kolleeg Tiit Made juba nimetas ära selle suure panuse, mis tal on Euroopa kujundamisel. Midagi taolist võiks seal tõesti olla. Aga Euroopa on Euroopa ja ma arvan, et ta ei vaja meie kraapsjalga. Pöördumises parlamentide poole arvud ise näitavad, milline on siin sellel maal elavate inimeste tahteavaldus. See räägib ise enda eest, muud illustratsioonid ei ole vajalikud.

Lõpetuseks niipalju, et kõige tähtsam on meil, kes me teame hulga rohkem kui muu rahvas, seda rahvast säästa. Inimesed ei mõista näiteks 3 viimase päeva lehtigi. Üleeilses oli esimesel küljel eesotsas hr. Uluots ja teisel küljel seekord hr. Savisaar peal ja Allik all. Katsudes praegust poliitilist seisundit analüüsida, läheb mitte ainult pea haigeks, vaid ka kõht hakkab valutama. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Head kolleegid! Kas me võime läbirääkimised lugeda lõppenuks? Ametlik tööaeg on läbi, minu käsutuses on mõned minutid, kuid päris selge on see, et nende minutite jooksul ei jõua me otsust, avaldust ja pöördumist vastu võtta. Pöördun, head kolleegid, teie poole ettepanekuga tänast istungit pikendada. Tuleb veel otsustada tulevane päevakorraküsimus, mille presiidium tahab esitada kiireloomulisena. Sellest ma juba täna sõandasin juttu teha, see on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Nõukogude Liidu 17. märtsi referendumi kohta. Kindlasti olete minuga nõus, et me ei saa seda otsust jätta kolmapäevaks või neljapäevaks. Aga seda päevakorrapunkti me ei ole veel kinnitanud. Kui Ülemnõukogu nõustub täna ametlikku tööaega pikendada, siis peame kõigepealt otsustama asja lülitamise päevakorda. Kas on korrektne panna teile ette pikendada täna ametlikku tööaega kõigi referendumitega seotud olevate küsimuste lahendamiseni? Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Ma saan teie ettepaneku poolt hääletada juhul, kui me katkestame deklaratsioonide ja üleskutsete arutelu ning läheme konkreetse asja juurde. Mõtlen konkreetse asja all 17. märtsi referendumisse suhtumist.

Juhataja

Kardan, et kui me nüüd tõesti pikendame ametlikku tööaega antud päevakorrapunkti lõpetamiseni, et siis täiendava pikendusega Ülemnõukogu ei pruugi nõustuda. Sellepärast näitan praegu üles pealetükkivust ja püüan saavutada teilt pikendust kuni kõigi referendumitega seonduvate otsuste vastuvõtmiseni. Teades küll, et selline käitumine ei ole korrektne. Tean ja tunnistan seda. Kui Ülemnõukogu on nõus, siis võtame otsuse, avalduse ja pöördumise vastu. Otsustame kõigepealt päevakorda täiendada ning asume siis ka 17. märtsi referendumi otsuse eelnõu arutama. Ma rõhutan veel kord, kolleegid, et homme on valitsuse ja panga infotund. See on nagu aamen kirikus, juba kokku lepitud. Ja siis see asi jääb kolmapäeva peale, homme selleks aega ei jätku – küsimusi, vastuseid, järelepärimisi on terve kaust. Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja! Teen teile ettepaneku hetkekimbatuses väljatulemiseks. Kuna redaktsioonikomisjon ei ole ilmselt veel oma tööd lõpetanud ja ilmselt ükski fraktsioon ei vaja mõne punkti kooskõlastamiseks vaheaega, võiks alustada sellega, mis oli plaanis mõne aja pärast välja käia. Siis jõuame ehk loogiliselt asjadega finaali.

Juhataja

See eeldaks käsiloleva päevakorrapunkti katkestamist. Selge. Suur tänu! Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Mul on ka ettepanek arutusel olev päevakorrapunkt katkestada, aga põhjusel, et väliskomisjon soovib arutada neid avaldusi, mida ta ei ole teinud. Selle palvega me oleks niikuinii teie poole pöördunud ja siis võiks ju seda 17. märtsi asja ka arutada.

Juhataja

Teemegi siis niimoodi, et minu käsutusse jäänud minutite jooksul otsustamegi käsiloleva

päevakorrapunkti katkestamise ning seejärel kiireloomulisena päevakorra täiendamise ja kolmandaks tööpäeva pikendamise.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 saadikut, puudub 29. Katsume praeguse koosseisuga hakkama saada.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada käesoleva päevakorrapunkti arutelu ja jätkata seda veel käesoleval istungil? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 63 Ülemnõukogu liiget, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 4. Arutelu katkestatakse.

Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek otsustada ühe kiireloomulise küsimuse saatus. Ülemnõukogu Presiidium teeb ettepaneku lülitada kiireloomulise istungi päevakorda NSV Liidu 17. märtsi referendumini kohta käiva otsuse eelnõu. Panen hääletamisele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastavalt §-le 15 võtta kiireloomulise küsimusena päevakorda Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus NSV Liidu 1991. aasta 17. märtsi referendumini kohta Eesti Vabariigi territooriumil? Palun hääletada! Vaja on lihthäälteenamust. Selle ettepaneku poolt on 77 Ülemnõukogu liiget, vastu ei ole keegi, erapooletuid ei ole. Päevakord on täiendatud.

Ja nüüd, head kolleegid, on meil aeg otsustada, kas me oleme valmis täna istungi tööd pikendada, kuni katkestatud küsimuse lõpetamiseni ning 17. märtsi referendumini otsuse vastuvõtmiseni. Esimese kohta selline kommentaar, et sisuliselt on Ülemnõukogu seda juba otsustanud – ta katkestas selle päevakorrapunkti arutelu, nõustudes, et jätkab veel käesoleval istungil. Nüüd on veel vaja olla nõus arutama otsust Nõukogude Liidu referendumini kohta. Panen asja hääletamisele. See nõuab kvalifitseeritud häälteenamust, kaks korda rohkem poolt kui vastu. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et pikendada tänase istungi ametlikku tööaega kuni katkestatud päevakorrapunkti lõpetamiseni ning 17. märtsi referendumini kohta otsuse vastuvõtmiseni? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 65 Ülemnõukogu liiget, vastu 13, erapooletuid on 5. Tööaega on pikendatud.

Kas redaktsioonikomisjon saab oma töö tulemustest ette kanda? Hr. Põldroos, palun kõnetooli!

E. Põldroos

Lugupeetud hr. juhataja! Kolleegid! Laekus terve pakk parandusettepanekuid. Enamik nendest on redaktsioonilised, kuid on ka mõned põhimõttelised. Vähemalt ühe puhul neist vist tuleb teha eraldi hääletus.

Võtan nüüd teksti lõikude kaupa ette ja loen teile parandused, mis redaktsioonikomisjon pidas vajalikuks heaks kiita. Esimene lõik kõlaks nii: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu teatab kõikide

riikide parlamentidele ja valitsustele, et 3. märtsil 1991. aastal viidi Eesti Vabariigi rahvusvaheliste vaatlejate kohalolekul läbi referendum." Lisatud on see: rahvusvaheliste vaatlejate osavõtul. Lõpus oli tänuavaldus rahvusvaheliste vaatlejatele, tänati kõiki riike ja rahvusvahelisi organisatsioone. Kuid tekkis küsimus, et otseselt välisriikide volitatud vaatlejaid ju kohal ei olnud, inimesed saadeti ühe või teise riigi parlamendi poolt meile ilma vastavate otsusteta ja vastavate volikirjadeta. Tähendab, nii me seda sõnastada ei saa, seda enam, et samas lõigus on nagunii tänu kõikidele riikidele, kes meid on toetanud. Seega võiks viimasest lõigust viide vaatlejatele ära jääda, me tooksime selle ette, ja sellega on asi ühel pool. Nüüd neljas lõik. Siin oli paar redaktsioonilist parandust. Härra Anton märkis põhjendatult, et lõigus "on saanud veenva kinnituse eesti rahva tahe kasutada oma seaduslikku õigust Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamiseks" oleks õigem öelda "võõrandamatut õigust". Sellega oli komisjon täiesti nõus. Sama lõigu alguse kohta pakkus teise sõnastuse härra Paju. Tema alustaks lõiku nii: "Ülemnõukogu märgib, et referendum tulemus kinnitab veenvalt eesti rahva tahet kasutada oma seaduslikku ..." Nagu näete, see on sisuliselt seesama, mina isiklikult ei oskaks seda või teist eelistada. Tundub, et esialgne tekst on võib-olla raskepärasem, kuid natuke pidulikumas toonis ja seostub ülejäänud tekstiga ehk paremini. Kui härra Paju nõuab oma variandi hääletamist, siis mina jääksin erapooletuks. Paistab aga, et ta ei nõua seda. Viendas lõigus küsimusi ei ole. Kuuenda lõigu teises reas peab sõna "Eesti" olema suure tähega, see on trükiviga, algselt ta oligi suure tähega. Mõeldud on mitte etnilist eesti rahvast, vaid rahvast, kes on Eesti kui riigiga seotud. Lõigus "... Eesti rahva tahteavaldust ning talle kuuluvat õigust ..." tuleb sellele "õigusele" lisada "riiklikule iseseisvusele". Tähendab: "... Eesti rahva tahteavaldust ning talle kuuluvat õigust riiklikule iseseisvusele." Viimases reas on "omariikluse taastamiseks", selle asendame "Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseks". Seega lõik kõlaks järgnevalt: "Ülemnõukogu avaldab lootust, et kõik riigid, tunnistades Eesti rahva tahteavaldust ja talle kuuluvat õigust riiklikule iseseisvusele, ühendavad oma jõupingutused II maailmasõja viimase pärandi likvideerimiseks Euroopas ning Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseks." Järgnev lõik tekitas kõige rohkem küsimusi. Kõigepealt sõna "tunnustada". Hr. Laar pakkus tunnustamise asemel väljendit "astuda otsesidemetesse", hr. Telgmaa soovitas "tunnustada" asemel panna "arendada suhteid". Nendega siiski komisjon ei nõustunud. See on põhimõtteline küsimus. Otsesidemed ja suhted on meil nagunii olemas ja arenevad ka, nendega ei ole mingit küsimust. Tunnustamise mõte on siiski küllalt oluline. Rõhutaksin veel kord: see ei tähenda riiklikku tunnustamist, see tähendab institutsiooni tunnustamist ja institutsiooni aktsepteerimist rahvusvahelisel tasemel. Ma juba tõin analoogia Palestiina Vabastusorganisatsiooniga, kel on

rahvusvaheline tunnustus olemas, olgugi et seal riiki taga ei ole ja mingit riiklikku tunnustamist ka olla ei saa. Vabadusvõitluse olukorras on see küllaltki oluline asi, see muudaks meie tegevuse autoriteetsemaks, meie hääle kõvemaks ja meie töö tunduvalt tulemusrikkamaks. Sellega meie oleme institutsioon, kes võitleb eesti rahva taasiseseisvumise eest, ja meid tunnustades oleks antud ka suurem toetus iseseisvumisprotsessile kui sellisele. Me oleme üleminekuperioodis, see tähendaks meie üleminekuperioodi kui seisundi tunnustamist. Ja kõige tähtsam, see oleks üheks sammuks teel, mis on meile kõige olulisem, see on muuta Eesti taasiseseisvumine maailmas rahvusvaheliseks probleemiks. Tegelikult see ongi meie praeguse tegevuse võtmeküsimus. Sellepärast redaktsioonikomisjon nende ettepanekutega ei nõustunud. Hr. Laari redaktsioon – ma loen selle ette kohe – pannakse aga eraldi hääletamisele. Lisan ainult niipalju, et küllaltki lähedane variant oli ka hr. Telgmaalt ja samuti hr. Maarendilt. Tema pakkus sõna "toetada". Mõistan Laari, Telgmaa ja Maarendi muret, et kas meie avaldust ei mõisteta kui üleskutset mitteühinemispoliitika taastamisele. Et seda probleemi mahendada, pakun teile väikese kompromissi, et teie parandus viiakse viimasesse lõiku. Hr. Laar pakkus seal veel "anneksiooni mittetunnustamisele" lisada sõna "poliitikat". Seega: "anneksiooni mittetunnustamise poliitikat jätkata". Nii oleks varjund, nagu me loobuksime mittetunnustamispoliitikast, kõrvaldatud. Analoogilise ettepaneku tegi pr. Hänni, kes sellesama mõttes ütles lühemalt välja, asendades sõnad "kes on pidevalt juhindunud" sõnadega "kes jätkuvalt juhinduvad". Hr. Laar nõustus säärase redaktsiooniga ja võttis oma ettepaneku tagasi.

Juhataja

Kas ei läheks natuke libedamalt, kui me valiksime välja parandusettepanekud, mida redaktsioonikomisjon ei ole aktsepteerinud, ja küsime esitajalt, ega ta ei soovi seda tagasi võtta? Kelle ettepanek võiks selline olla? Nii, Alar Maarend võtab oma parandusettepaneku maha, samuti Juhan Telgmaa. Kolleegid! Kes nõuab oma parandusettepaneku hääletamisele panekut? Mart Laar. Paneme Mart Laari parandusettepaneku hääletamisele.

E. Põldroos

Kui ma nüüd midagi väga segi ei aja, siis rohkem aktsepteerimata ettepanekuid ei olnud. Teised on sees, ma kandsin nad ette. Veel ainult niipalju, et viimane lause on maha võetud ja alt 4. reas peab Eesti olema suure tähega. Sõnas "anneksioon" aga on t-täht üleliigne. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Nüüd kontrollime üle, kas Mart Laari ettepanek oli ainuke. Igaks juhuks ma palun hr. Põldroosi veel kõnetooli jääda! Indrek Toome.

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Ma paluksin enne hääletust väliskomisjoni nimel 10-minutilist vaheaega. Aitäh!

A. Sirendi

Lugupeetud ettekandja! Ma tahtsin juhtida tähelepanu sellele ebaseadlikule tõigale, et siin on viimasest pärandist juttu. See on esiteks vale ja teiseks, näiteks sellist pärandit nagu fašismi likvideerimine Saksamaal me ei tahagi likvideerida. Pärand ei pruugi alati tähendada midagi negatiivset. Mina saan avalduse poolt hääletada ainult selle lausejupi väljajätmise korral, vastasel juhul on see võimatu.

E. Põldroos

Me arutasime seda küsimust. Teised territoriaalsed muudatused Euroopas pärast II maailmasõda – ja neid teatavasti on päris suur hulk – on kõik vastavate riikide poolt aktsepteeritud ja vastavate lepingutega kinnitatud, kusjuures need riigid on ise selles osalenud, olgu siis tegemist Soome, Poola või Saksamaaga. Vähemalt keegi nendest praegu pretensioone ei esita. Eesti, üldse Baltikum on praegu ainukene paik, kus need asjad on reguleerimata. Kuna jutt on Euroopast, siis Jaapan ei tule arvesse. Euroopas oleme tõesti ainukesed.

I. Raig

Austatud spiiker! Rahvasaadikud! Tahaksin hääletamise motiivide küsimustes toetada Mart Laari. Mul on ettepanek avalduse eelmise lõigu kohta. Vaatasin äsja üle selle dokumendi, millele kirjutasid möödunud pühapäeval alla mitmed Eesti juhid. Panengi nüüd ette võtta vastu selline redaktsioon, millele juba paljud meie seast on alla kirjutanud. See kõlaks niimoodi: parlamentidel ja valitsustel suurendada oma kohalolekut Balti riikides ja arendada otsesidemeid demokraatlikult valitud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega. Ma arvan, et see oleks kompromiss.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Juhin teie tähelepanu siiski sellele, mida ma juba korduvalt olen nõudnud. Katsume selgust saada parandusettepanekutes. Hääletamise motiivide kohta avaldatakse arvamust läbirääkimiste ajal.

E. Põldroos

Proua Hänni juhtis mu tähelepanu sellele, et ühest asjast ma läksin mööda. Nimelt, 4. lõigus "Ülemnõukogu märgib" peeti paremaks öelda "Ülemnõukogu tõdeb". Sõna "märgib" on nii, nagu ta on.

E. Leisson

Lugupeetud härra juhataja! Ma tahan ka juhtida sellele tähelepanu, et 6. lõigus ei ole õige II maailmasõja pärandi monopoliseerimine. Seda saaks vältida sõna "viimase" väljajätmisega või sõna "Euroopa" asendamisega "regioonis". Teatavasti Nõukogude Liidul on territoriaalseid pretensioone Leedu Vabariigi vastu.

Juhataja

Suur tänu! Ärme ettekandjat sega. Enn Põldroos, millised on kommentaarid?

E. Põldroos

Ma jätaksin nii, nagu ta on, sõna "regioon" on ebamäärane.

Juhataja

Enne kui parandusettepanekud jätkuvad, peame Enn Põldroosiga dialoogi. Mart Laar on valmis loobuma oma parandusettepanekust, kui see asendatakse Ivar Raigi omaga. Kui Enn Põldroos aktsepteerib seda, siis ei ole asja vaja hääletusele panna.

E. Põldroos

Raig pakub järgmist sõnastust: "... üleskutsega suurendada oma kohalolekut Balti riikides ja arendada otsesidemeid demokraatlikult valitud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega." "Valitud" ei saa olla, valitsus ei saa valitud olla, seepärast ongi siin tekstis sõna "moodustatud". "Kohalolek" on võib-olla väga hea sõna, ent ta sisaldab ka sõjalist kohalolekut. Me ju ei täpsusta, millist kohalolekut, ja ma kardan, et sellega võime sattuda väga segasesse olukorda. Me protestime Moskva liiga tuntava kohaloleku vastu Eestis, aga

kas me siis tahame asendada selle kellegi teise kohalolekuga? Ma ka ei toetanud juba Mart Laari parandust ja seda vähem saan ma seda toetada. Aga see on minu isiklik arvamus.

Juhataja

Praegu oleks vist õige kuulata ära Ivar Raigi põhjendus. Kui see ei sobi, siis läheb üks nendest hääletusele. Ivar Raig.

I. Raig

Ma lisaksin, et "poliitilist kohalolekut". Ma vaatasin sellest allakirjutatud tekstist järele, seal on just nimelt nii. Ka olen nõus redaktsioonilise parandusega, et "valitud Ülemnõukogu ja moodustatud valitsusega". Kui need redaktsioonilised parandused sisse võtta, siis peaks see lõik olema vastuvõetav ka härra Põldroosile.

E. Põldroos

Mina hääletan niigi selle variandi vastu. Aga ma siiski küsin igaks juhuks, kas ei või olla lihtsalt: demokraatlikult moodustatud Eesti Ülemnõukogu ja valitsus?

I. Raig

Võib küll jah.

Juhataja

Ivar Raig on ka sellega nõus. Kas Enn Põldroos on nõus?

E. Põldroos

Mis see minu nõusolek loeb?

Juhataja

Teie olete redaktsioonikomisjoni esimees ja ettekandja. Kui ettekandja on nõus, siis me asja hääletamisele ei pane.

E. Põldroos

Ei ole nõus.

Juhataja

Siis läheb hääletusele. Täpsustame veel Vladimir Lebedevi parandusettepanekut. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Me arutame praegu väga tähtsat dokumenti. Ausalt öeldes jälgin ma imestusega, kuidas sellesse käigupealt mingisuguseid parandusi tehakse. See dokument peab ju olema korrektne ka rahvusvaheliste normide seisukohast. Oleme siin ju ennegi palju rumalusi teinud, mida pärast on tulnud kahetseda. Iga sõna tuleb kaaluda, nii rahvusvahelise õiguse kui ka rahvusvahelise eetika seisukohast. Teiseks on minu arvates täiesti vale teha dokumenti parandusi suuliste ütluste alusel, nagu härra Põldroos seda praegu püüab teha. Mulle näib, et redaktsioonikomisjon peab veel kord selle dokumendi juurde tagasi pöörduma, et ta oleks tõepoolest loogiline ja korrektne. Siis võib selle rahvasaadikutele kätte jagada ja taas iga sõna läbi arutada. Ma ütlen veel kord, et selliseid dokumente ei või me kõigepealt kiirustades koostada. Tänan!

E. Põldroos

Siin oli vist tegemist sõnavõtuga, mitte ettepanekuga.

Juhataja

Enn Põldroos! Las ma avaldan oma arvamuse. Head, kallid ja muud kolleegid! Katsume asjast aru saada: sellises arutelu faasis me täpsustame ainult parandusettepanekutega seonduvat. On need head või halvad, selle kohta sõna ei võeta. Katsuge sellest palun aru saada. Kas kellegi parandusettepanek on veel tähelepanuta jäänud? Ei ole. Teiste Ülemnõukogu liikmete parandusettepanekud on arvesse võetud. Nüüd ma palun Enn Põldroosil uuesti formuleerida Ivar Raigi parandusettepaneku, mille me paneme hääletusele sellepärast, et presiidiumi nimel ettekandja ja redaktsioonikomisjoni esimees Enn Põldroos sellega ei nõustu.

E. Põldroos

Kogu lõik oleks nõnda: "Ülemnõukogu pöördub maailma riikide parlamentide ja valitsuste poole üleskutsega suurendada oma poliitilist kohalolekut Balti riikides ja arendada otsesidemeid demokraatlikult moodustatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega."

Juhataja

Parandusettepaneku sisu on selge. Nüüd ma küsin Indrek Toome käest, kas väliskomisjon soovib enne parandusettepaneku hääletamist või enne avalduse vastuvõtmist vaheaega. Enne parandusettepaneku hääletamist, kohe. Üks hetk, Rein Järlik.

R. Järlik

Lugupeetud kolleegid ja lugupeetud parandusettepaneku tegija! Ma juhiksin tähelepanu sellele, et suhete arendamine, millest on juttu projekti lauses, ongi tegelikult poliitilise kohaloleku suurendamine.

V. Väljas

Ma väga vabandan, aga sõnaühend "suurendada oma poliitilist kohalolekut" on absoluutselt vastuvõtmatu. Mõtelgem, mida me teeme! Me võime pöörduda, arendada suhteid, kuid diplomaatilises praktikas kasutada sõnaühendit "suurendada poliitilist kohalolekut" – see on kaks- või kolmepidi mõistetav väljend, mida sellises dokumendis minu arvates mitte mingil juhul olla ei tohiks.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Läheme vaheajale. Töö korras Liia Hänni ja Ivar Raig täpsustavad asjaolusid ja kui neid selgeks ei saa, siis alustame peale vaheaega just nimelt selle probleemiga. Töö jätkub 18.49.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 67 saadikut, puudub 37. Aga me alustasime 86 saadikuga. Viime läbi uue kohaloleku kontrolli. Palun kõikidel registreerida! Kohal on 72 saadikut, puudub 32.

Lugupeetud kolleegid! Palume jälle kõnetooli Enn Põldroosi! Ta loeb parandusettepaneku uuesti ette, siis täpsustame nendega, kellel on vaja täpsustada.

E. Põldroos

Ma võin teksti lugeda ette selliselt, nagu ta minu käes oli, vaheajal ma midagi uut saanud ei ole. Hr. Raigi parandusettepanek: "Ülemnõukogu pöördub maailma riikide parlamentide ja valitsuste poole üleskutsega suurendada oma poliitilist kohalolekut Balti riikides ja arendada otsesidemeid demokraatlikult moodustatud vabariigi Ülemnõukogu ja valitsusega."

I. Raig

Minul on teatada seda, et väljakujunenud poliitilises olukorras võtan ma oma ettepaneku maha. Viitan samas aga sellele, et sisuliselt seesama on ära öeldud juba ülalolevas lõigus ja teen ettepaneku see lõik üldse välja jätta.

Juhataja

Suur tänu! Seni meil hääletamisele pandavaid parandusettepanekuid ei ole. Kuulame ära, kas tuleb juurde. Indrek Toome.

I. Toome

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Kolleegid! Vaheajal toimus Ülemnõukogu väliskomisjoni istung, millest võttis osa 7 väliskomisjoni liiget 12-st. Pärast istungit saime veel komisjoni liikme härra Volkovi avalduse. Meie ettepanekud oleksid järgmised.

Kuna avaldus on mõeldud maailma avalikkusele ja tema tekstiga on kõik vajalik juba ära öeldud, siis ei ole mõtet lülitada sellesse alt teist lõiku. Selle ettepaneku poolt hääletas kohalolevast 7-st Ülemnõukogu valimiskomisjoni liikmest 4, hiljem lisandus veel viies, härra Volkovi hääl. Vastu olid 3. Samas ma informeerin, et meie komisjoni liikmed härrad Laar, Maarend ja Raig tegid alternatiivettepanekud ja võtavad sellega seoses oma täiendusettepanekud "toetada, arendada suhteid" jne. maha. Sama meelt on härra Telgmaa. Nii et ma arvan, et alternatiivina tuleks panna hääletusele ettepanek see lõige välja jätta. Ka palub väliskomisjon Ülemnõukogu liikmeid kaaluda, ehk võiks altpoolt kolmandas lõigus altpoolt teises reas selguse mõttes ära jätta sõna "viimase".

Juhataja

Suur tänu! Teeme nii, nagu reglement ette näeb, paneme selle kärmesti hääletamisele. Kas Enn Põldroos sai praegu hoobilt aru, milles on parandusettepaneku sisu? Millise lõigu me jätame ära?

E. Põldroos

Parandusettepanek oli alt kolmandas lõigus sõna "viimane" ära jätta. Ma ei ole selle vastu.

Juhataja

Enn Põldroos ei ole selle vastu.

E. Põldroos

Ma räägin selle ühe sõna ärajätmisest. Aga mis puutub lõigu ärajätmisse, siis sellega siiski nõustuda ei saa. Presiidium pidas vajalikuks selle just projekti lisada.

Juhataja

Selge. Indrek Toome teeb oma parandusettepaneku väliskomisjoni nimel. Selle me paneme hääletusele. Mul on juba täitsa hirm, ma ei tea, mida Vladimir Lebedev nüüd tahab öelda. Kas parandusettepanekut esitada? (Hääl saalist.) Kas too lõik jätta või mitte, see pannakse hääletamisele. Tegu on parandusettepanekuga. Palun mitte neid asju kommenteerida, seda tehakse sõnavõtu ajal.

E. Põldroos

Ma pean vabandust paluma, olen võib-olla natuke väsinud. Ma nõustusin selle sõna "viimane" ärajätmisega, aga võtan selle tagasi. Too "viimane" peab siia alt kolmandasse lõiku jääma. Palun vabandust!

Juhataja

Kas parandusettepaneku sisu on Ülemnõukogule mõistetav? Väliskomisjon teeb ettepaneku ära jätta avalduse altpoolt teine lõik: "Ülemnõukogu pöördub maailma riikide ja valitsuste poole üleskutsega tunnustada ..." jne. On selge, mida väliskomisjon taotleb? On. Paneme hääletusele. Enne küsin veel üle, kas on kellegi parandusettepanek jäetud arvesse võtmata? Ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on väliskomisjoni parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 29 saadikut, vastu 31, erapooletuid 11. Ettepanek ei leidnud toetust.

Ja nüüd avaldus tervikuna. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu avaldus, arvesse võttes parandusettepanekuid? Palun hääletada! Vaja on 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 57 Ülemnõukogu liiget, vastu 8, erapooletuid 5.

Avaldus on vastu võetud. Palun uuesti kõnetooli härra Põldroosi! Katsume selgust saada ka pöördumise projektis.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Ma loodan, et pöördumisega tulitan teid vähem. Siin on parandusi vähe. Esimeses lõigus lisame sõnade järel "Eesti Vabariigis" analoogiliselt nagu avalduseski "rahvusvaheliste vaatlejate kohalolekul". Niisiis: "3. märtsil 1991. aastal viidi rahvusvaheliste vaatlejate kohalolekul läbi referendum ..." Teine parandus on alt teises lõigus "Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse taastamise küsimustes ..." Sinna tuleb lisada sõna "riikliku": "Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamise küsimustes ..." See lõik kõlaks järgmiselt: "Ülemnõukogu kinnitab jätkuvalt, et ta on valmis läbirääkimisteks Nõukogude Liiduga 1940. aastal eesti rahvale osaks saanud ülekohtu heastamise ja Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamise küsimustes ning avaldab lootust läbirääkimiste võimalikult kiireks alustamiseks." Oli veel ettepanekuid pehmemdada viimases lõigus Gorbatšovile avaldatud tunnustust senise tegevuse eest. See võib olla väga mitut moodi sõnastatud, kas nii või teisiti, kuid siiski komisjon pidas vajalikuks diplomaatilisele tekstile vajalikku viisakust arvestades säilitada praegune redaktsioon.

Juhataja

Suur tänu, härra Põldroos! Kas on mõni parandusettepanek, mis on vaja panna hääletusele? Ei ole. Suur tänu, härra Põldroos! Panen pöördumise projekti hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine NSV Liidu presidendi härra Gorbatšovi poole? Palun hääletada! Vaja on 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 61 Ülemnõukogu liiget, vastu 4, erapooletuid 5. Pöördumine on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Marju Lauristini poolt ette kantud otsuse eelnõu kohta on laekunud üks parandusettepanek. Selle kohta annab selgitust Marju Lauristin ise.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! On laekunud üks parandusettepanek, selle autor on Jaak Allik. Ja see kõlab niiviisi: meie käes olevas tekstis ülevalt neljandas reas jätta pärast koma ära "Eesti Vabariigi riigivõimuorganid" ning ülevalt kuuendas reas panna tekst kõlama niiviisi: "kuu aja jooksul välja töötada ja oma tegevuse aluseks võtta". Parandusettepaneku mõte on see, et Ülemnõukogu teeks otsuse mitte riigivõimuorganite kohta, mis oleksid nagu väljaspool meid,

vaid meie enda kohta, kes me oleme riigivõimuorgan. Ja täpsustada ka mitte märtsikuu jooksul, vaid kuu aja jooksul. Samuti on parandus viimases lauseosas asendada "ning" enne sõna "üleminekuperiood" sõnadega "selleks, et jõuda". Kogu viimane lauseosa kõlaks nii: "selleks, et jõuda üleminekuperioodi lõpetamiseni Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite demokraatlike valimiste teel." See on kogu selle asja lõppsiht. Ma arutasime kõik autoriga läbi ja ma nõustusin nende ettepanekutega. Mul on ettepanek võtta otsus vastu koos härra Alliku redaktsiooniliste parandustega.

Juhataja

Suur tänu! Palun Marju Lauristinil hetkeks kõnetooli jääda! Ma olen sunnitud veel kord meelde tuletama, et läbirääkimised on lõppenud. Öelda oma arvamust selle kohta, kas see otsuse eelnõu on hea või halb, ei ole praegu õige aeg. Küsimus on ainult selles, kas kellelgi on veel parandusettepanekuid või tahetakse täpsustada Jaak Alliku oma. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus austatud proua Marju Lauristinile. Kas teie fraktsioon kavandab seda otsuse eelnõu arutades ka eraldi otsuse Kirde-Eesti kohta?

M. Lauristin

Ma nimetasin oma kõnes, et kindlasti on see üks sõlmprobleem, mida me sisepoliitiliste sammudega kindlasti lahendada peame. On ta ju üks olulisemaid.

Juhataja

Mul tuleb lausa ahastus peale. Ei maksa enam küsimusi esitada. Küsimusi esitati siis, kui ettekandja teie ees esines. Pavel Jermoškin.

P. Jermoškin

Palun vabandust, lugupeetud spiiker ja lugupeetud ettekandja! Kas teile ei näi, et see dokument meenutab oma vaimult väga kuulsaid viisaastakuplaane? Ja kas ei või seepärast välja ilmuda mõni entusiast, kes kutsub üles seda viie aasta plaani kolme aastaga täitma? Tänan!

M. Lauristin

Ma vabandan juhataja ees, aga vastaksin siiski! Seni me oleme just kuulnud etteheiteid, et Ülemnõukogu töös puudub kindel tegevuskava. Seepärast arvan, et vajame praegusel perioodil just nimelt kindlat tegevuskava, prioriteetide kindlaksmääramist.

Ü. Uluots

Lugupeetud spiiker! Mul on küsimus teile. Te ütlesite, et me ei tohi saalis rääkida ja et küsimusi oleks pidanud esitama pärast ettekannet. Ma tuletan teile meelde, et sel ajal meil ei olnud käes ühtegi dokumenti ja pr. Marju Lauristini väga kiirest jutust läks minul vähemalt pool kaduma. Ja sellepärast ma küsin, miks me selle otsusega ruttame. Seda ei olnud ju alguses üldse kavas. See sündis pikselöögina, tuli nii äkki meie laudadele. Mispärast me peame selle täna vastu võtma, kui ta läheb hoopis kontekstist välja?

Juhataja

See küsimus oli mulle. Ma vastan. Kõigepealt, kolleegid, hea tahtmise korral on võimalik ka sellelaadilistele küsimustele saada vastus vastavalt reglemendile. See on täiesti võimalik. Tõsi, Marju Lauristin ei teinud ettekannet, palus sõna ja esitas töö käigus selle otsuse eelnõu. See on tõsi. Kuid seda oleks tulnud kõike selgitada ajal, kui toimusid läbirääkimised.

Ü. Uluots

Läbirääkimised olid enne lõppenud, kui Marju Lauristin pulti tuli. Me ei saanud üldse enam rääkida, Lauristin oli viimane sõnavõtja.

Juhataja

No ei olnud, ta oli esimene sõnavõtja.

M. Lauristin

Ja ma lugesin projekti ette.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma olen muidugi nõus, et kui dokumenti ei olnud, siis ei olnud ka võimalik teksti arutada. Võib-olla tõesti on õigem jätta täna see vastu võtmata ja ta korralikult läbi töötada. Lisaksin praegu ka paar ettepanekut. Alt kolmas rida: "iseseisvuse tingimustes" – see on russitsism. Selle lause, mis algab "Praegu Eesti

majanduse ...", sõnastaksin järgmiselt: "Majanduse funktsioneerimise riiklikult iseseisvas Eestis ..." Meie otsustel on välja kujunenud kindel vorm, tavaliselt on seal sees väljend "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab ..." ja siis järgneb see põhiosa. Praegu on välja pakutud üks väga pikk ja lohisev lause, nii et juba sellest aspektist tuleks natukene tööd teha ja liigendada, et need ülesanded oleksid kõik selged. Tänan!

Juhataja

Kui Ülemnõukogu seda taotleb, olen ma valmis läbirääkimisi sellel teemal jätkama.

M. Lauristin

Hr. Kääbini redaktsioonilised ettepanekud on väga asjalikud. Esimene lõik on võimalik sõnastada lihtsalt "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab ..." ja siis "pidada vajalikuks" ja jätkata, nagu oli. Ja viimases, nii nagu te ütlesite, oleks tõepoolest õige "riiklikult iseseisvas Eestis", mitte "tingimustes". Siin probleeme ei ole.

Juhataja

Kuulame ära kolme Ülemnõukogu liikme ütlemissid – ma ei tea, kas tegu on seisukoha avaldamise või küsimusega. Ja siis otsustame, kas peame sellel teemal täiendavalt läbirääkimisi või mitte. Katkestada poleks siiski soovitatav. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra eesistuja! Kuna asi on tõesti selles, et otsuse projekt saabus meie lauale peale läbirääkimiste lõppu, siis juhiks tähelepanu asjaolule, et Ülemnõukogu päevakorras on küsimus "Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses läbiviidud referendum tulemustest". Proua Lauristini ja sotsiaaldemokraatide esitatud projekt kannab pealkirja "3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses toimunud referendum tulemuste arvestamisest Eesti Vabariigi riigivõimuorganite tegevuses". Seda võib käsitada uue päevakorrapunktina. Mul on proua Lauristinile ettepanek, et sotsiaaldemokraatlik fraktsioon paneks ette lülitada see küsimus käesoleval istungjärgul kiireloomulisena päevakorda ja arutada seda siis kolmapäeval, kuna homme on infotund. Praeguse istungjärgu töö aga võiks lugeda lõppenuks. Me ilmselt läheme seda arutades väga tülili, sel pole mõtet. Aitäh!

M. Lauristin

Kui saadikud peavad seda otstarbekaks, siis ma ei näe ka mingit põhimõttelist takistust sellega nõustumisel.

Juhataja

Sellisel juhtumil, kolleegid, oleks õige praegu piirduda vastuvõetud otsuse avalduse ja pöördumisega. Kas ma kuskil rikkusin protseduureegleid? Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Ma tahaksin juhtida tähelepanu asjaolule, et otsuse arutada täna ka proua Lauristini pakutud otsuse projekti võtsime me ise vastu. Ja me võtsime ta vastu sellisena, et arutada teda käesoleva päevakorrapunkti raames. Seetõttu ma pean valeks väiteid, et tegemist on iseseisva päevakorrapunktiga, ja otsustada ainult küsimus, kas me täna jätkame arutelu või mitte. Meil muud otsustamise võimalust ei olegi. Aitäh!

Juhataja

Kolleegid! Juhatus pidas nõu. Me teeme ettepaneku selle päevakorrapunkti arutelu katkestada. Siis on meil aega mõelda, kas sellest saab iseseisev päevakorrapunkt või mitte. Panen asja hääletusele. Meil on antud päevakorrapunktis vastu võetud otsus referendum tulemuste kinnitamise kohta, oleme vastu võtnud avalduse ja pöördumise. Ja nüüd katkestame, kui Ülemnõukogu on nõus. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada käsiloleva päevakorrapunkti arutelu? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 48 Ülemnõukogu liiget, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 4. Selle päevakorrapunkti arutelu katkestatakse. Ma meenutan teile, et arutasime seda nimetuse all "1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendum tulemusest".

NSV Liidu 1991. aasta 17. märtsi referendum kohta Eesti Vabariigi territooriumil

Juhataja

Ja nüüd me läheme järgmise päevakorrapunkti juurde: "NSV Liidu 17. märtsi 1991. aasta referendumist". Nii seda otsuse eelnõu kutsutakse. Nimetatud päevakorrapunktis teeb Ülemnõukogu Presiidiumi nimel ettekande härra Tõnu Anton.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu Presiidiumi ja Ülemnõukogu poole on pöördunud paljud Eesti elanikud, küsides, kas Eestis viiakse 17. märtsil läbi Nõukogude Liidus korraldatav referendum. Vastamiseks on Ülemnõukogu Presiidium koostanud otsuse projekti, mis on teile välja jagatud. Selles otsuses fikseeritud seisukohad kajastavad poliitilist situatsiooni Eesti Vabariigis ja selle otsuse vastuvõtmisel on reaalne seda ka kõikjal Eestis täita. Ülemnõukogu Presiidiumi nimel teen teile ettepaneku otsus NSV Liidu 1991. aasta 17. märtsi referendumiga kohta Eesti Vabariigi territooriumil vastu võtta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et on küsimusi. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus härra Antonile. Minu teada tehti presiidiumis ettepanek lülitada 2. punkti umbes säärane fraas: "ei tohi teha takistusi". Õelge palun, miks Ülemnõukogu Presiidium seda ettepanekut arvesse ei võtnud? Paljudel jaoskondadel, kes hakkavad referendumit läbi viima, tuleb ju takistustega kokku puutuda. Rõhutan veel kord: presiidiumis tehti ettepanek lülitada otsusesse punkt, et mitte ükski riigivõimuorgan ei tohi takistusi teha. Tänan!

T. Anton

Ülemnõukogu Presiidiumi istungil arutati neid küsimusi, millele hr. Lebedev tähelepanu juhtis. Ma olen veendunud, et presiidium valis hea sõnastuse. Nimetatud sõnastus on valitud sellepärast, et saaks rõhutatud NSV Liidu kodanike võimalus vaba tahte alusel osa võtta Nõukogude Liidu referendumist. Eriliselt ma rõhutaksin neid sõnu: vaba tahte alusel.

J. Kass

Lugupeetud ettekandja! Kas te ei leia, et too dokument on natukene liberaalne nende suhtes, kes lähevad sellest referendumist osa võtma? Seda lähevad tegema muidugi need, kes tahavad öelda jah-sõna liidu poolt. Ei-ütleva ei lähe hääletama, sest p. 3 ütleb talle ära, et sellel pole mõtet. Tähendab, me suhtume ikkagi liberaalselt tegevusse, mis on sisuliselt vastutegevus Eesti Vabariigile. Kuid meil on nüüd olemas ju kohustus 3. märtsi referendumiga tulemuse näol. Meil on kohustus kaitsta Eesti Vabariigi riiklikku olemust ja tema taastamise käiku.

Tähendab, meie antud dokument peaks sisaldama seisukohta sellise tegevuse suhtes. Praegu on too seisukoht olemas, aga see on liiga liberaalne: tehke, mis tahate.

T. Anton

Härra Kass! Seoses otsuse projekti punktiga 2 ja 3 tahaksin rõhutada järgmisi momente. Arvan, et nii praegu kui edaspidi riiklikult iseseisvas ja sõltumatus Eesti Vabariigis on normaalne, et Nõukogude Liidu kodanikel on õigus Nõukogude Liidu referendumist või valimistest osa võtta ka siis, kui nad ühel, teisel või kolmandal põhjusel asuvad Eesti Vabariigi territooriumil. Teiseks, nagu ma juba ütlesin, on otsus kantud mõttest olla täitmise mõttes poliitiliselt reaalne. See, mis on otsuse projektis kirjas, on täidetav kõikjal Eesti Vabariigis. Kolmandaks soovin erilist tähelepanu juhtida otsuse punktile 1. Ega seal juhuslikult ole just esimesse punkti kirja pandud, et Eesti Vabariigis ei korraldata Nõukogude Liidu referendumit. Küll aga, selgitan veel kord, võtavad nimetatud referendumist osa Nõukogude Liidu kodanikud, kes ühel, teisel või kolmandal põhjusel viibivad Eesti Vabariigis.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Kas teie, hr. Anton, olete kursis kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt esitatud alternatiivse otsuse projektiga, täpsemalt selle teise punktiga, mis annaks hinnangu Liidu referendumit korraldajatele ja läbiviijatele? (Te rääkisite kogu aeg referendumist osavõttust.) Ja kui te olete kursis, siis kuidas te hindate ettepanekut see punkt otsusesse sisse võtta?

T. Anton

Vaja on kõigepealt rõhutada seda, et Nõukogude Liidu referendumit läbiviimine on igati õiguspärane samm. Küsimus on ju vaid selles, et Nõukogude Liidu ja Eesti Vabariigi vahel on mitmed tõsised poliitilised lahkarvamused lahendamata. Ilmselt ei ole Eestil võimalik anda hinnangut Nõukogude Liidu poliitilistele sammudele, puudutagu need siis referendumit, valimisi või Nõukogude Liidu riigiorganite ülesehitust.

Mis puutub aga referendumit korraldamisse Eesti Vabariigis, siis on sellele piisav hinnang – presiidiumi arvates vähemalt – antud otsuse projekti punktis 1: Eesti Vabariigis mitte korraldada Nõukogude Liidu referendumit. Millist hinnangut siis veel on vaja?

R. Järlik

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud härra Anton! Kui Nõukogude Liidu kodanikel on võim, õigus ja võimalus osaleda Nõukogude Liidu referendumis, kas see tähendab, et Eesti Vabariigis töötavad valimisjaoskonnad loevad hääli kokku? Ja kelle nimel ja kes teeb teatavaks selle referendumi tulemused Eesti Vabariigi territooriumil?

T. Anton

Valimiste jaoskonnakomisjonid töötavad Eesti Vabariigi territooriumil loomulikult Nõukogude Liidu nimel, sest Eesti Vabariigi riigorganid ei ole selliseid komisjone moodustanud. Mis puutub referendumi tulemustesse, siis otsuse projektis p. 3 on selgitatud, et tolle referendumi tulemused ei too Eesti Vabariigi jaoks kaasa õiguslikke tagajärgi ega ole ka poliitiliselt siduvad Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhete edasisel kujundamisel. Ma tean, et see on juba teine küsimus.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tahan esitada küsimuse kolleeg Antonile. Kas õiguskomisjon arutas otsuse alternatiivvarianti? Kui arutas, siis kas ei võiks härra Anton 2. punkti kohta öelda, milliseid meetmeid võidakse rakendada nende inimeste suhtes, kes NSV Liidu kodanikena tahavad referendumist osa võtta? Täna!

T. Anton

Ei, õiguskomisjon pole nimetatud projekti ega samas päevakorraküsimuses mingeid teisi projekte arutanud. Teie ees ei seisa ma mitte õiguskomisjoni liikmena, vaid Ülemnõukogu Presiidiumi liikmena, mida rõhutas minu arvates ka härra Nugis. Ja seisan ma siin mitte oma vabal tahtel, vaid presiidiumi otsuse alusel.

Juhataja

See on täpselt nii. Tiit Käbin.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Tõnu Anton! Ma ei tea, ma jooksin rõdult alla, võib-olla on mu küsimusele juba vastatud. Tähendab: kes võtab Eesti Vabariigi territooriumil kokku üleliidulise referendumi tulemused? Jaoskonnakomisjonid töötavad Liidu nimel, kas siis vabariiklik valimiskomisjon ka töötab? Ja teine küsimus: 3. märtsil teatavasti toimus

referendum rahvusvaheliste vaatlejate kohalolekul. Aga 17. märts – me ei tea, kui palju on meil sõjaväelasi, me ei tea, kui palju tegelikult ühes või teises jaoskonnas hääletajaid on. Ja kuigi need tulemused ei seo meid millegagi, kas ei või siin tulla mingi hiidaru, mis võib seada kahtluse alla 3. märtsi referendum tulemused?

T. Anton

Küsimuse esimesele poolele saab vastata ainult niimoodi, et vabariiklik valimiskomisjon ei tegele Nõukogude Liidu referendum organiseerimise, läbiviimisega või selle tulemuste kokkuvõtmisega mitte mingis mõttes. Kui palju on Eesti Vabariigis Nõukogude Liidu kodanikke 17. märtsil, seda me võime vaid oletada. Teatud määral on selliste oletuste aluseks kahtlemata ka 3. märtsi referendum. Kas pidada neid arve, mille suurusjärku me kõik kujutame ette, suureks või väikeseks, eks seegi ole omakorda poliitiline hinnang. Arvan, et ka see ei tule Nõukogude Liidul ja Eesti Vabariigil ühesugune. Kuid eriti ma tahan rõhutada seda, et Nõukogude Liidu referendumist võtavad osa Nõukogude Liidu kodanikud ja kahtlematult on neil õigus ütelda oma sõna Nõukogude Liidu edasise saatuse kohta.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Lebedev on oma limiidi juba ammendanud, temale ma küsimuse võimalust ei anna. Rohkem, tundub, küsimuse esitajaid ei ole. Kirjalikult, härra Lebedev, võib esitada. Ühe päevakorrapunkti kohta võib kas sõna võtta või küsimusi esitada kaks korda, oleks aeg nendest asjadest juba aru saada.

Niipalju ka informatsiooniks, et kristlikel demokraatidel oli esitatud oma alternatiivne otsuse eelnõu, kuid töö korras sai asjad selgeks rääkida. Kristlikud demokraadid ei nõua selle arutamist. On nii? Illar Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud eesistuja! Ülemnõukogu Presiidiumi poolt ette valmistatud eelnõus on arvestatud ka meie poolt esitatud põhimõtteid. Kuna kahe eelnõu üheaegselt arutamine võtaks palju aega, siis võime ehk saada hea tulemuse Ülemnõukogu Presiidiumi projekti täiendades, kui selleks vajadusi on. Meie võtame oma eelnõu tagasi.

Juhataja

Suur tänu! Enne kui me asume läbi rääkima, ma informeerin Ülemnõukogu, et on laekunud mõned parandusettepanekud. Kaido Kama teatab, et tema loobub oma parandusettepanekust

Johannes Kassi oma kasuks. Johannes Kassil on, kui nii võib öelda, individuaalne parandusettepanek. Veel üks on esitatud Ülemnõukogu liikmete grupi poolt. Ning on ka härra Sovetnikovi parandusettepanek. Ma annan need härra Propsti kaudu Tõnu Antonile tutvumiseks.

Alustame läbirääkimisi. Sõna võtab Rein Järlik.

R. Järlik

Lugupeetud kolleegid! Ma teeksin ettepaneku nii selges küsimuses läbirääkimisi mitte alustada, vaid alustada kohe parandusettepanekute arutamist.

Juhataja

Vastavalt reglemendile võime asja nüüd hääletusele panna nii, et peale Vladimir Malkovskit rohkem sõna ei võeta. Seda ma saan teha. Tema taotlust enne annulleerida ei saa. Nii me panemegi hääletusele.

Kohaloleku kontroll. Kui ma täna olen oma vaherepliikidega juba tüütavaks muutunud, siis palun, kolleegid, otsustage ise praegu meie kvoorum üle. Saalis on 66 saadikut ja me hakkame vastu võtma otsust Nõukogude Liidu referendumi kohta. 66 saadikut on kohal, puudub 38. Vaat nüüd tuleks teha nimeline hääletus.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada sõnavõttud peale Vladimir Malkovski sõnavõttu? Palun hääletada! (Lebedevil ei ole midagi rohkem öelda, tema on kaks korda juba oma küsimuse esitanud, see on kõik arvesse läinud. Mis siin küll nii arusaamatu võiks olla?) Selle ettepaneku poolt on 53 saadikut, vastuolijaid ja erapooletuid ei ole. Sõnavõttud lõpetatakse peale Vladimir Malkovski sõnavõttu.

Head kolleegid ja kõigepealt lugupeetud Vladimir Lebedev! Kas teil tõesti pärast üheaastast tööd ei ole reglement selge? Palun, Vladimir Malkovski!

V. Malkovski

Lugupeetud kolleegid! Meil on minu meelest alanud absurdiõhtu, mis võib kesta hilisööni. Seepärast on minu sõnavõtt väga lühike. Ütlen ainult välja oma arvamuse selle kohta, mis siin toimub.

Alguses ma mõtlesin, et 3. märtsi referendum lahendas kõik küsimused, aga nüüd tunnen, et te olete kuidagi erutatud 17. märtsi referendumi pärast. Arvan, et pole mõtet muretseda, kõik läheb normaalselt. Mind häirib ainult üks asi. See on seotud asjaoluga, et teie mõtetes on hakanud võitlema diktatuur ja demokraatia. Ühelt poolt oleme kogu aeg rääkinud, et meil on

kõige demokraatlikum parlament ja kõige demokraatlikum vabariik ning me teeme kõik väga demokraatlikult. Nüüd aga tuleb välja, et kui inimene läheb üleliidulisele referendumile, siis tuleb talle mingisuguseid nõudmisi esitada. Kui ta kavatseb vabalt oma tahet avaldada, siis on tingimata vaja talle vastu seista.

Ma ei usugi, et suudaksin teid üheainsa sõnavõtuga veenda, et 17. märtsi referendum on vaja läbi viia. Tahaksin teid ainult paluda pöörata tähelepanu nendele nõndanimetatud väga headele formuleeringutele ning mõelda selle üle, kuidas saab ühes otsuses kirjutada, et "mitte korraldada Eesti Vabariigis NSV Liidu referendumit 17. märtsil 1991. aastal", ja samal ajal deklareerida, et NSV Liidu kodanikud võivad vabalt oma tahet avaldada. Kas teile ei näi, et siin on tegemist vasturääkivusega? Et sellest vabaneda, teen ettepaneku lisada 2. punkti mõned sõnad. Loen ette 2. punkti koos parandusega.

"Eesti Vabariigi territooriumil asuvad NSV Liidu kodanikud võivad NSV Liidu referendumist osa võtta vaba tahteavalduse alusel." Selleks, et seda vaba tahteavaldust tagada, palun teid kirja panna järgmine fraas: "Pidada otstarbekohaseks, et ametiisikud osutavad abi NSV Liidu kodanikele, kes on võtnud enda peale referendumit korraldamise." Nii kaob vasturääkivus, mis otsuses praegu sisaldub. Esimeses punktis võib isegi alles jätta need sõnad, et referendumit ei korraldata, aga neil, kes seda tahavad läbi viia, on võimalus seda teha. Praegu aga inimesed kardavad, ei luba koolimajades, ettevõtetes jaoskondi avada – järsku aetakse töölt minema jne. Selliseid signaale on tulnud palju. Seepärast palun teid väga, et ka 17. märtsil oleks tagatud vaba tahteavaldamine, nii nagu see oli 3. märtsil.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud härra Anton! Kas me võime asuda parandusettepanekute kallale? Palun siis tulla kõnetooli mulle appi! Mis asi see siis on, härra Lebedev? Ei ole ette nähtud, te olete kaks korda esinenud.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu Presiidiumi istungil küll ei täpsustatud, kui suured minu volitused on, kuid ma loodan, et sellest hoolimata on meil võimalik koos läbi arutada ja ühisele seisukohale jõuda nendes ettepanekutes, mis on mulle laekunud.

Kolleeg Kass teeb ettepaneku punkti 2 täiendada järgmise tekstiga: "Kuid sellise tegevusega tunnistavad nad endid NSV Liidu kodanikeks ja kaotavad õiguse osaleda Eesti Vabariigi võimuorganite valimistel pärast 17. märtsi 1991. aastal." Härra Kassi ettepanek tuleb vist panna hääletamisele, sest presiidiumi nimel teeksin mina ettepaneku nimetatud teksti punkti

kaks mitte lisada. Ja järgmistel motiividel. Meil tuleb anda ka nendele Eesti elanikele, kes täna tunnevad ennast Nõukogude Liidu kodanikena, õigus omale edaspidi Eesti Vabariigi kodakondsus valida. Ma arvan, et sellest õigusest ei tohiks me ei inimlikel ega ka poliitilistel põhjustel kedagi ilma jätta. Ka siis mitte, kui nad täna tunnevad, et nad on Nõukogude Liidu kodanikud.

Kui Johannes Kass oma ettepanekut tagasi ei võta, siis tuleks see minu arvates panna hääletusele.

Juhataja

Jah, palun tema tekst ette lugeda ja selle põhjal ma panen ta hääletusele.

T. Anton

Niisiis, härra Kassi ettepanek on jätkata punkti 2 teksti järgmiselt: "... kuid sellise tegevusega tunnistavad nad endid NSV Liidu kodanikeks ja kaotavad õiguse osaleda Eesti Vabariigi võimuorganite valimistel pärast 17. märtsi 1991. aastal."

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! See, kas selles ettepanekus on loogika või ei ole, ei ole praegu arutlusobjekt. Kui keegi ei saanud aru selle lause sisust, siis Tõnu Anton loeb selle veel kord ette, kuid hinnangut ei ole vaja anda. Igal saadikul on õigus teha oma ettepanek. Sergei Volkov.

S. Volkov

Ma ei anna hinnangut, mul on ainult küsimus. Kas ma sain õigesti aru, et selle paranduse järgi see, kes ei hääleta, ei tunnista end NSV Liidu kodanikuks?

Juhataja

Kolleegid! Ma usun, et te olete väsinud. Kuid ärme siiski praegu luba endale naljategemist sellel teemal. Johannes Kass tegi oma ettepaneku. Mida on Vello Pohlal praegu öelda?

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ükskõik millist ettepanekut ei saa siin hääletusele panna, meil on ju olemas omad põhimõtted, oma reglement. Ja sellist ettepanekut,

kus ühe lausega määratletakse ära kodakondsuseõigus, ja võetakse ära valimisõigus, sellist ettepanekut me ju teha ei saa. Või teeme me nalja?

Juhataja

Suur tänu, Vello Pohl! Ma panen selle ettepaneku hääletusele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 70 saadikut, puudu 34. Kolleegid! Mul on teile palve: ärge palun lahkuge saalist kuni selle päevakorrapunkti lõpuni! Kannatame nüüd ära.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Johannes Kassi parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Üks hetk. Johannes Kass.

J. Kass

Lugupeetud kolleegid! Ma võlgnen teile selgituse. See hinnang on poliitiline. Kõik.

Juhataja

Selle ettepaneku poolt on 10 saadikut, vastu 48, erapooletuid on 3. See ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame, härra Anton.

T. Anton

Kaks samasuunalist ettepanekut on veel. Härra Kaido Kama ...

Juhataja

Härra Kaido Kama loobus oma ettepanekust Johannes Kassi ettepaneku kasuks. Järgmine.

T. Anton

Härra Nugis! Ma palun vabandust, aga härra Kaido Kamast ma sain aru niimoodi, et ta loobub juhul, kui läheb läbi härra Kassi ettepanek. Või sain ma valesti aru?

Juhataja

Minule teatas härra Kama enne lahkumist küll, et ta loobub eeltingimusteta.

T. Anton

Aitäh! Kolmas samasuunaline ettepanek on härradelt Lippmaalt, Kassilt ja Liimilt. Sisu on järgmine: jätta 17. märtsi referendumit käsitlevast otsusest välja sissejuhatava osa viimane lause: "Arvestades aga ..." ja otsustava osa punkt 2 tervikuna. See ettepanek on nii

sissejuhatava kui otsustava osa puhul samasisuline. Nii et hääletamisele saaks panna ettepaneku tervikuna.

Juhataja

Kas Ülemnõukogu mõistab, milles seisneb kolme mehe parandusettepanek? Mõistab. Panen hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on tole saadikugrupi parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 9 Ülemnõukogu liiget, vastu 41, erapooletuid 11. See ettepanek ei leidnud toetust. Järgmine, palun!

T. Anton

Järgmine ettepanek on härra Sovetnikovilt ja see on esitatud venekeelsena, ma loen ta nii ka ette: "Государственным правоохранительным органам, руководителям предприятий, организаций и учреждений не препятствовать проведению референдума."

Tuletan teile meelde, et tutvustades presiidiumi nimel arutletavat otsuse projekti, ma selgitasin projekti punkti 2 ja just selles kontekstis, mida nüüd härra Sovetnikov teeb ettepaneku muuta. Härra Sovetnikovi ettepanek oli arutusel Ülemnõukogu Presiidiumis ja leiti, et parem redaktsioon on see, mis teile on välja jagatud. Seega, presiidium ei tagane ja palub härra Sovetnikovi ettepanek hääletamisele panna.

Juhataja

Suur tänu! Kas Ülemnõukogu saab aru härra Sovetnikovi ettepaneku sisust? Ei saa aru. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud ettekandja! Mul on ainult üks küsimus, et teada, kuidas hääletada. Miks ikkagi presiidium Sovetnikovi parandust vastu ei võtnud? Palun põhjendage seda!

T. Anton

Nimetatud varianti arutades pidas Ülemnõukogu Presiidium eriti oluliseks seda, et oleks märgitud Nõukogude Liidu kodanike võimalus vaba tahte alusel osaleda Nõukogude Liidu referendumis. Härra Sovetnikovi poolt pakutud redaktsioon rõhutab aga ainult seda mõtet, et riiklikel õiguskaitseorganitel, ettevõtete, asutuste, organisatsioonide juhtidel ei maksa teha takistusi üleliidulise referendumi läbiviimisel. Niisiis on üks punkt negatiivse hoiakuga ja

teine positiivse hoiakuga. Kusjuures positiivses hoiakus on minu arvates väga täpselt ja vajalikult märgitud see, et kõigil Nõukogude Liidu kodanikel, kes seda soovivad, on võimalik Nõukogude Liidu referendumis osaleda, ka siis, kui nad juhtumisi Eesti Vabariigi territooriumil on.

Juhataja

Suur tänu! Kas Ülemnõukogu mõistab hr. Sovetnikovi parandusettepanekut? Kas hr. Anton eksis? Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Härra Anton ei öelnud, et see on täiendus 2. punktile. Üks asi on see, et võidakse osaleda, teine asi aga see, et ettevõtetes, organisatsioonides, asutustes hakatakse takistusi tegema. See on ju selge. Ja miks me ei või seda täiendust lisada? Ma ei saa sellest aru. Tänan!

Juhataja

Selge. Panen hääletusele hr. Sovetnikovi parandusettepaneku ja kui sellest aru ei saadud, siis Tõnu Anton seletab veel. Kas Vladimir Malkovski soovib oma parandusettepaneku maha võtta? Enda ettepaneku kohta võib sõna võtta. Palun, Vladimir Malkovski! Selge, selge. Ainult et selle oleks võinud naabriga juba töö korras kokku leppida.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on härra Sovetnikovi ettepaneku poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 10 Ülemnõukogu liiget, vastu 45, erapooletuid 10. See ettepanek ei leidnud toetust.

Palun jätkame!

T. Anton

Proua Hännilt on järgmine ettepanek: redigeerida otsuse projekti teksti selliselt, et saaks märgitud: Eesti Vabariik on NSV Liiduga liidetud vägivaldselt. Samas mitte kasutada terminit anneksioon, mis tähendaks riigivõimusüsteemi ühtsust, mida ka enam ei ole. Kindlasti on see küsimus vaieldav, sest on ju, et Eestist valitud Nõukogude Liidu rahvasaadikud jätkavad tööd Nõukogude Liidu Ülemnõukogus ja osa nendest rahvasaadikutest ei ole ka oma saadikumandaadist loobunud. Lisaks riigivõimuorganite selles mõttes mitte veel täielikult lahutatud süsteemile on mitmeid teisi riigiorganeid, kes kuuluvad ühtsesse süsteemi Eesti Vabariigi territooriumil töötavate riigiorganitega. Sellest asjaolust lähtudes teen ettepaneku

panna proua Hänni ettepanek hääletusele, sest presiidiumi arvates ei võiks loobuda tööga märkimisest, et Eesti Vabariik on käesoleval ajal siiski annekteeritud.

Juhataja

Suur tänu! Kas Ülemnõukogu mõistab proua Hänni parandusettepanekus sisu? Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Liia Hänni parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 2 Ülemnõukogu liiget, vastu 29, erapooletuid on 30. See parandusettepanek ei leidnud toetust.

Jätkame.

T. Anton

Meie raske töö hakkab siiski lõpule jõudma, on jäänud kaks ettepanekut. Nii et palun veel pisut kannatust! Eelviimane on härra Käbinilt ja selle ettepaneku sisu on järgmine: "Kooskõlas varem vastuvõetud aktide sõnastusega on ettepanek otsuse projekti p. 4 sõnastada järgmiselt: "Käesolev otsus jõustub tema vastuvõtmise momendist."" Kuna juriidilist erinevust kahe redaktsiooni vahel ei ole, olen nõus Tiit Käbiniga, et peaksime jääma sama terminoloogia juurde, mida me oleme kasutanud teistes otsustes ja ka seadustes. Seega on võimalik Tiit Käbini ettepanekuga nõustuda ja sellisel juhul hääletamist ei ole.

Viimane ettepanek on härra Malkovskilt ja see puudutab otsuse projekti p. 2. Härra Malkovski palus selles küsimuses sõna, võib-olla on õige, et ta oma ettepaneku teeb teatavaks ise. Kui istungjärgu juhataja muidugi peab seda võimalikuks.

Juhataja

Loeme seda siis oma parandusettepaneku selgitamiseks. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Kui sm. Sovetnikovi parandus läheb läbi, siis ma võtan oma ettepaneku tagasi. Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Tahan teid rõõmustada. Aeg on hiline, vaja koju minna ja niikuinii te hääletate vastu. Seepärast võtan oma parandusettepaneku tagasi.

Juhataja

Suur tänu! Härra Anton! Parandusettepanekuid rohkem ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Kas on kellegi parandusettepanek unustatud? Ei ole. On laekunud ettepanek, et

nimetatud otsus vastu võtta nimelisel hääletamisel. Selleks on vaja kolmandiku kohal olevate Ülemnõukogu liikmete nõusolek. Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 saadikut, puudub 35. Vähemasti 23 saadiku nõusolekut on vaja nimelise hääletuse läbiviimiseks. Mai Kolossova.

M. Kolossova

Härrased! Ei ole soliidne demonstreerida oma kohalolekut rahvale kell pool 9 õhtul, nii et minu ettepanek on mitte nimeliselt hääletada.

Juhataja

Ega midagi ei ole teha, ma panen siis hääletamisele. Me alustasime ju 86 saadikuga.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et otsus tolles päevakorraküsimuses vastu võtta nimelisel hääletamisel? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 34 Ülemnõukogu liiget, vastu on 14, erapooletuid 15. Hääletamine on nimeline. Panen otsuse tervikuna hääletamisele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus NSV Liidu 17. märtsi referendumini kohta Eesti Vabariigi territooriumil? Palun hääletada! Vaja on 53 häält. Ettepaneku poolt on 60 Ülemnõukogu liiget, vastu 6, erapooletuid 1. Otsus on vastu võetud.

Ma tänan kõiki kannatlikkuse eest! Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tahan anda informatsiooni 17. märtsi referendumini kohta. Kui see kuidagi kedagi huvitab, kuidas referendum toimub – aga see huvitas isegi meie kolleegi Käbinini. Ühesõnaga, lugege palun läbi NSV Liidu Ülemnõukogu otsus 26. veebruarist 1991! Täna!

Juhataja

Suur tänu! Homme on valitsuse ja panga infotund algusega kell 10. Täna head õhtut!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

33. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

12. märts 1991

Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga infotund

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, lugupeetud Ülemnõukogu! 33. istungjärgu töö jätkub. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 71 saadikut, puudub 33.

Head kolleegid! Vastavalt reglemendile alustame täna Eesti valitsuse ja Eesti Panga infotunniga. Ma värskendan mõnes küsimuses mälu. Vastavalt reglemendile annavad valitsuse ja panga esindajad kõigepealt meile selgitusi juba eelnevalt kirjalikult esitatud küsimustele. Küsimuse esitajatel on õigus kohe vastamise käigus probleemi täpsustada. Seejärel võivad lisaküsimusi esitada teised Ülemnõukogu liikmed, kuid ainult tollesama kirjaliku küsimuse teemal. Kui kõik kirjalikult esitatud küsimused on saanud ammendava vastuse, siis on Ülemnõukogu liikmetel õigus esitada ka suulisi lisaküsimusi ja seda juba kogu valitsus- või pangaametniku halduspädevuse piires. Alustame Eesti valitsuse ja panga infotundi.

Ülemnõukogu liige härra Aksinin esitab küsimuse IV haigla kontingendi kohta. Selgitust annab tervishoiuminister härra Ellamaa. Palume kõnetooli!

A. Ellamaa

Austatud härra juhataja! Austatud Ülemnõukogu! Hr. Aksinin esitas mulle saadikujärelepärimise korras küsimuse seoses IV haigla probleemidega ning seoses sellega, et mõned Suure Isamaasõja invaliidid ja muud veteranid on jäänud välja selle haigla poolt teenindatavast kontingendist.

Lubage, et ma toon selgitusi. Tallinna Vabariiklik IV Haigla oli kuni käesoleva ajani seotud ainult väga piiratud kontingendi abistamisega. Inimesi, keda haigla ja polikliinik olid kohustatud teenindama, oli kokku umbes 7000. Samas võiks seal vabalt, ilma ülekoormuseta töötades anda abi keskeltläbi 20 000 – 25 000-le. Loomulikult, säärane olukord edasi kesta ei võinud. Käesoleva aasta kevadel võeti ette reorganiseerimine ning IV haigla hakkas töötama

nagu kõik teisedki territoriaalsel printsiibil. Arvestades seniseid traditsioone, tehti nimetatud haiglale lisakohustuseks teenindada neid inimesi, kes töötavad vabariigi elu nii-öelda sõlmpunktides.

Milline siis peaks olema tolle haigla viimatinimetatud kontingent? Selle töötas välja valitsuskomisjon ning loetelu on mul siin käes. Arvan, et sellega võib tutvuda edaspidi.

Nüüd Aksinini küsimusest. Seoses reorganiseerimisega jäi välja üks hulk – ma rõhutan, nimelt just üks hulk – isamaasõja veterane. Tunnistan, et tolle veterani puhul, kellest jutt käib, on tegemist meie veaga. Veaga selles mõttes, et me ei ole täpsustanud, mis saab nendest kodanikest, keda IV haigla enam ei ravi. Kahtlemata me püüame seda viga parandada.

Teine punkt. Olen väga tänulik härra Aksininile, kes osutab oma küsimuses, et märtsikuus läheb likvideerimisele MVD ehk endine siseministeeriumi haigla. See on mulle suureks uudiseks. Ja eks see ole ka olukorras, kus meditsiin on korraldatud ametkondadegi kaupa, tüüpiline. Tähendab, meie suund, et ühel territooriumil oleks siiski ühtne tervishoiukorraldus, on päris õige.

Härra Aksinin teeb ettepaneku arutada Ülemnõukogus veteranide ja privileegide küsimust. Kas seda teha või mitte, on Ülemnõukogu otsustada. Enamik praeguse Ülemnõukogu saadikuid taunis enne valimisi igasuguseid privileege, sealhulgas tervishoiu alal. Ka Nõukogude Liidus tervikuna on üldiselt mindud senise IV valitsuse süsteemi likvideerimisele. Seega arvan, et see diskussioon võiks olla päris kasulik meile kõigile.

H. Kalda

Lugupeetud juhataja! Austatud minister! Peale IV haigla on ilmselt reorganiseeritud ka tervishoiuministeerium ise – ta on lahkunud oma endistest ruumidest. Kas uued ruumid võimaldavad teil tööd jätkata normaalsetes tingimustes? Aitäh!

A. Ellamaa

See on tõesti suur probleem. Meie senine maja ähvardab kokku langeda, see on siin teisel pool õigeusu kirikut. Praegu töötame pooles endises EKP Linnakomitee hoones ja ma pean kurvastusega ütleva, et praegu töötab meil ainult kodus 12 inimest. Meil ei ole neid lihtsalt kuhugi istuma panna. Töötulemused muidugi kannatavad selle all, eriti nüüd, mil me oleme tõsisest raskustest üleminekuga uuele tervishoiukorraldusele, maadleme oma hindade ja ökonoomikaprobleemidega. Kõige olulisem tööloik on meil praegu õhus.

Juhataja

Suur tänu! Eesõigus on Nikolai Aksininil.

N. Aksinin

Lugupeetud Ülo Nugis! Lugupeetud minister! Teie vastus mind üldiselt rahuldab, kuid peamisele küsimusele te siiski ei vastanud. Kas Suurest Isamaasõjast osavõtjad jäävad vastavalt meil riigis kehtivale korrale kuni oma elu lõpuni arvele neis haiglates ja polikliinikutes, kus nad seni on? Seejuures olenemata sellest, kas nad on tavalised või privileegeeritud sõjaveteranid? Näiteks neljandas haiglas seda nõuet ei täideta, seal võetakse Suurest Isamaasõjast osavõtnuid arvelt maha. Mis õigusega seda tehakse? Tänan!

A. Ellamaa

Ma saan täiesti aru härra Aksinini murest ja ütlen veel kord, et veteranide küsimus jäi ümberkorraldamise käigus lahendamata. See on minu viga ja ma püüan seda parandada. Tahaksin öelda ainult niipalju, et pahatihti teeme oma liigse järjekindlusega paljudele kodanikele karuteene. Näiteks paljud needsamad veteranid, eakad inimesed elavad nimetatud polikliinikust küllalt kaugel, sisuliselt me paneme nad hoopis halvematesse tingimustesse kui teised kodanikud. Veel hullem on see, et praegu lähtub ju kogu Tallinna tervishoiukorraldus üldiselt regionaalsest printsüübist, seejuures ka kogu kiirabi. Kiired kojukutsed rahuldatakse polikliiniku tasandil. Kui me koondame veteranid enam-vähem ühte asutusse, siis võib kiirabi nende juurde hiljaks jääda. Selles mõttes on arukas hoida sidet kõige lähema polikliinikuga. Kuid muidugi iga kodaniku soov on meile püha.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et Nikolai Aksininil on veel küsimusi. Nikolai Aksinin.

N. Aksinin

Sellisel juhul jääb sm. Greci ilmselt arvele selles haiglas, kus ta on kirjast kui Suurest Isamaasõjast osavõtja.

A. Ellamaa

Jah, usun küll, et hetkel meil ei ole mingit seaduslikku alust talle ära öelda.

Juhataja

Kas vahekorrad on kõik klaarid? Suur tänu! Anatoli Novohatski.

A. Novohatski

Lugupeetud presiidium! Austatud kolleegid! Lugupeetud minister! Ma mõistan väga hästi, et Eesti Vabariigi Tervishoiuministeeriumi rahaline seis on ääretult raske, ning meil, Ülemnõukogu saadikuil, on vägagi piinlik, et me ei suuda tervishoiuministeeriumi millegagi aidata. On ju selge, et elatusmiinimumi kasvades tuleb suurendada palkasid, sealhulgas meditsiinitöötajate omi. Mul on järgmine küsimus: kas vastavad tõele jutud, et vabariigi tervishoiuministeerium peab üheks võimaluseks töötajate palka tõsta ja vähendada arstide, meditsiiniõdede ja teiste meditsiinitöötajate üldarvu? Miks see mulle muret teeb? Asi on selles, et niisuguse palgatõstmise "tehnoloogia" pooldajad viitavad tihti Lääne kogemustele ning räägivad, et seal on arste suhteliselt palju vähem kui Eestis. Ent minu meelest peab enne meditsiinitöötajate arvu Lääne tasemeni vähendamist looma vastavad tingimused. Ma pean silmas elu-, toitlustus-, töö- ja puhkuse tingimusi. Alles siis, kui on saavutatud haigestumise märgatav vähenemine, võiks meditsiinitöötajate koormust suurendada. Ning teine küsimus: öelge, palun, mis seisus on alopeetsia uurimine Kirde-Eestis ning Tartus?

A. Ellamaa

Mis puutub tervishoiutöötajate arvu vähendamisse, siis usun, et meditsiiniõdede koondamine ei tule praegu mingil juhul kõne alla. Mõtleme hoopis, kust saaks juurde umbes 5000 õde, et normaalselt tööd teha.

Teistsugune probleem on arstidega. Meil on olemas regioone, kus on suhteliselt vähe arste, ning ka rajoone, kus neid on tunduvalt üle keskmise. Mitte ainult üle Eesti keskmise, vaid tunduvalt üle Euroopa keskmise. See muidugi ei tähenda, et me tahaks kohe arstide arvu vähendada. Kuid on selge, et kui meil ei õnnestu tervishoiule rohkem raha saada, siis peame kindlasti kõrvaldama teatud hulga haiglavoodeid. See toob aga kaasa ametikohtade vähenemise. Niipalju on mul lohutuseks öelda, et meie praegustest tohtritest umbes neljandik on pensionieas, seejuures väga soliidses pensionieas. Võimalik, et nemad siis astuvad esimesena erru. Ma ei taha sugugi öelda, et me hakkame neile survet avaldama, kuid kahtlemata peab iga raviasutus oma võimalused läbi kaaluma. Meie õnn, et praeguses majanduskriisis on haigete arv millegipärast järsult vähenenud. Me ei tea, mispärast. Ilmselt aga mitte tänu meie tööle.

Teine küsimus puudutas Kirde-Eestit ja seal ilmnunud laste kiilaspäisust. See töö on lõpetatud, seda tegid koos Leningradi ja meie profülaktilise meditsiini instituut. Esimesed kokkuvõtted on valmis, ka Sillamäel on nad ette kantud. Üks järeldest on, et tegemist võis olla mingi ühekordse avarii tagajärje, reostumisega. Praeguseks tuleb kiilaspäisust Eestis jälle ühtlaselt ette. Kuid oli periood, mil neid haigeid oli Kirde-Eestis tunduvalt enam. Esialgsed resultaadid on olemas, ent kahtlemata peab seda tööd jätkama. On ju selge, et Kirde-Eestis, ka Sillamäel on tunduvalt sagenenud näiteks hingamisteede allergilised haigused. Tegemist on kahtlemata keskkonna saastamisega.

S. Sovetnikov

Lugupeetud minister! Öelge palun, millises polikliinikus peaks end saama ravida hotellis "Kungla" elav Ülemnõukogu saadik? Praegu oleme me neljanda haigla polikliinikus paluja rollis. Iga kord tuleb registratuuris keelitada, et sind sisse lastaks ja mõne arsti juurde suunataks. Tänan!

A. Ellamaa

Hetkel võin öelda ainult ühte. Kohustuslikult teenindatavate nimekirjas on esimesel kohal Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikud ja nende perekonnaliikmed, juhul kui nad on koos saadikutega Tallinnas. Probleemide tekkimisel on kahtlemata tüüpiline, et asja käigu otsustab uksehoidja või töömees. Ma püüan seda asja kontrollida ja kui on tehtud viga, siis need ka parandada.

Juhataja

Suur tänu! Juhin samas tähelepanu, et me ootame küsimusi IV haigla, mitte kogu tervishoiuprobleemaatika kohta. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Aitäh! Lugupeetud minister! Me kõik mäletame, millise leegitseva raevuga võitles rahvarinde liider Edgar Savisaar IV haigla kui süsteemi täieliku likvideerimise eest. Nüüd valitsusjuhina on sama Edgar Savisaar ilmselt teisel seisukohal ja see on hea. Mina pean ka õigeks, et mingisugune privilegeeritud teenus peab olema. Kust saaks ikkagi teada, kellele see privileegitud meditsiiniline teenindamine laieneb või on teil võimalik siin kahe sõnaga see välja ütelda, kes see kontingent on? Tänan!

A. Ellamaa

Ma võin selle ka praegu ette lugeda. Usun, et see ei lähe pikaks. Hetkel on nimekirjas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikud koos perekonnaliikmetega, valitsuse liikmed, valitsuse ja Ülemnõukogu aparraadi töötajad, riiklike ametite, riigikontrolli ja ülemkohtu töötajad, kirikute nõukogu liikmed, registreeritud parteide ja ühiskondlike liikumiste liidrid, aseesimehed, sekretärid, Eesti Vabariiki akrediteeritud teiste riikide ametlikud esindajad, maa- ja linnavolikogude esimehed, maavanemad, prokurörid, rahvakohtunikud, olümpiamedalite omanikud, loominguiliitide liikmed vastavalt kvoodile, Teaduste Akadeemia liikmed, teaduskraadiga inimesed, Tallinna koolide, sh. tehnikumide direktorid ja õppealajuhatajad, Tšernobõli avariitöödest osavõtnud, vabariigi alluvuses olevate suurte ettevõtete direktorid ja peainsenerid, Tallinnas elavad vabariiklike aunimetustega töötajad, sünnipäraste ja omandatud liikumishäiretega ratastoolihaiged. Julgen öelda, et see nimekiri kogu aeg pikeneb, sest neid, kes on lummatud IV haigla nimetusest, on väga palju. Kuigi ma jällegi kinnitan, et sellest asutusest on saanud päris korralik tavaline hää linnahaigla, teised ei ole põrmugi halvemad.

A. Gussev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud minister! Kuulasin tähelepanelikult teie poolt ette loetud nimekirja. Mis mõtet on näiteks Tallinnas alaliselt elavale saadikule, valitsuse liikmetele, ametite juhtidele jne. mingit erilist meditsiinilist teenindamist võimaldada? Miks nad ei võiks arstiabi saada elukohajärgselt – võib-olla tõuseks tänu sellele meditsiinilise teenindamise tase kogu vabariigis. Ma ei mõista, miks siis nüüd ühtede privileegide asemel hakatakse andma teisi. Eriti haigete inimeste, invaliidide ja Tallinnas mitteelavate saadikute puhul on see ju arusaadav. Ülejäänute puhul aga on tegu üleause privileegiga. Tänan!

A. Ellamaa

Jah, härra Gussev, meil on asjast täiesti ühesugune arusaamine ja ma julgen väita, et nii see täpselt toimub. Enamik valitsuse ja Ülemnõukogu Tallinnas elavaid liikmeid seal ka ei käi. Aga see võimalus peab neil olema. Miks me peaksime selle ära võtma? Miks me tõmbaksime joone, kes elab Tallinnas ja kes mujal? Põhimõtteliselt pole see õige.

T. Kallas

Härra minister! Te nimetasite eespool ka loominguilisi liite ja ma tuleksin veel kord selle juurde tagasi. Võrreldes näiteks meremeeste, parteitöötajate, kaevuritega jne., on loomeliitide

liikmete ravivõimalused olnud üsna juhuslikud või kogunisti viletsad. Veel hiljuti ei olnud näiteks Kunstnike Liidul ühtegi usaldusarsti, Kirjanike Liidul siiski üks oli. Minu meelest on IV haiglas senimaani nimekirjades vaid hiljutised teenelised. See pole muidugi halb ja neid ei maksa sealt välja visata, aga tasub siiski inimesi juurde lülitada. Ja kuna enam aunimetusi ei anta, siis kus on see piir, kes tohib seal käia, kes mitte?

A. Ellamaa

Härra Kallase küsimus on tüüpiline näide selle kohta, et me kõik leiame end ühiskonnas kõige olulisem osa olevat. Julgen kinnitada, et peale loominguliste liitude ei ole ka enamikul teistel elualadel usaldusarste ega mingisugust muud eriteenindamist. Kõik käivad lihtsalt oma elukohajärgses polikliinikus või haiglas ja me ei näe selles midagi halba. Kuhu tõmmata joon? Kahtlemata peaks selle kuskile tõmbama ja sellepärast ongi loomingulistele liitudele antud võimalus ise valik teha. Kes tahab, et teda ravitakse just Pärnu maanteel, palun, see võimalus on olemas. Kunagi saadud aunimetustega kodanike puhul on samuti. Osa neist soovib ennast seal ravida, osa ei soovi. Kui kõrges eas inimene, kes on alati seal arvel olnud (ilmselt nagu härra Grecigi, kellest eelnevalt juttu oli), tahab sinna edasi jääda, las ta siis jääb. Kes teda ikka keelata saab. Halvaks panna seda küll ei tohi. Ma rõhutan veel: selles haiglas ei ole midagi erilist. Me kõik siin oleme enam-vähem terved inimesed, ei ole haiglatega eriti kokku puutunud. Seepärast me ei teagi, mis tingimused neis on. Selles ongi häda.

Juhataja

Suur tänu, härra Ellamaa! Tundub, et IV haigla kontingendi probleemist oleme jagu saanud, kuid on veel küsimusi. Sotsiaaldemokraatide saadikurühm eesotsas härra Veidemanniga esitab kolm küsimust, millele oodatakse vastust nii tervishoiu- kui ka sotsiaalhooldusministrilt. Ma loen need küsimused ette.

1. Kas tervishoiuministeriumil on ülevaade Semipalatinski polügooni ohvrite inimkontingendist? Kas ollakse valmis hõlmama neid Tšernobõli veteranide kategooriasse?
2. (See puudutab küll sotsiaalhooldusministeriumi, kuid ma loen küsimuse ette ära, et teil oleks ka aega mõtiskleda.) Kas sotsiaalhooldusministerium kavatses kohaldada pensionisoodustusi või määrata invaliidsuspensiooni?
3. Kas esitatakse NSV Liidu valitsusele taotlus korvata kulutused?

Alustame esimesest küsimusest. Härra Ellamaa, palun!

A. Ellamaa

Kas meil on andmeid Semipalatinski piirkonnas viibivate inimeste kohta ja selle kohta, mis haigusi nad põevad? Tunnistan avameelselt, et ei ole. Meil puuduvad ka andmed, kas nende inimeste haigus on seotud Semipalatinski kandis viibimisega või mitte. Kahtlemata see on probleem, ent hetkel on vabariigi jõududel ilmselt väga raske seda lahendada. Muidugi, asjaga tegeldakse. Liikumine "Arstid tuumasõja vastu" on võtnud ka selle probleemi oma vaatluse alla. Uuringud on põhimõtteliselt kahtlemata võimalikud ka Eestis, aga ma kardan, et meie jõududest jääb momendil väheseks. Ja võib-olla pole sellel ka erilist tulevikku. Me saame küll mingisuguse hulga arve, aga me ei saa enam midagi parata.

Juhataja (M. Lauristin)

Aitäh! Hr. Veidemann tahab küsida.

R. Veidemann

Tänan! Lugupeetud minister! Saan sellest olukorrast muidugi aru. Oma erakonna esindajana – aga meie erakonna juhtkonna hulgas on inimesi, kes otseselt Semipalatinski tragöödiaga seotud – küsiksini niimoodi: kas oleks võimalik vähemasti avada nende inimeste nimekiri, kes on Semipalatinski tragöödia ohvrid? Ma ei mõtle, et tervishoiuministerium või sotsiaalhooldusministerium peaks neid otsima. Inimesed peavad saama seda ise teha, kui tunnevad, et nemad või nende perekonnaliikmed vajaksid sotsiaalset kontrolli. Mõlemad ministeriumid võiksid ühele ametnikule niisuguse kohustuse panna ja anda ka aega, et nad sellise nimekirja koostaksid ja vajadusel asjaomased uuringudki teostaksid. Tänan!

A. Ellamaa

See ettepanek on kahtlemata täiesti asjalik ja haakub väga paljus sellesama Tšernobõli küsimusega. Ka Tšernobõli veteranid muuseas eriti palju arsti poole ei pöördu, ma tunnistan seda. Ja tervishoiu ülesanne on välja selgitada, kas tegemist on põhjuse ja tagajärje seosega. Mitte iga haigus pole ohtlikus tsoonis viibimise tagajärg.

Juhataja

Aitäh! Näib, et rohkem tervishoiuministrile enam küsimusi ei ole. Aitäh, hr. Ellamaa!

Järgmisena on valmis saadikute küsimustele vastama sotsiaalhooldusminister proua Siiri Oviir.

S. Oviir

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Mulle esitati ka küsimus, mis on seotud Semipalatinski polügooni maapealsete tuumakatsetuste ja radioaktiivsusega. 1949. aasta küüditamisega asustati sinna piirkonda ju palju eestimaalasi. Küsimus on selles, kuidas kavatses meie ministerium nende inimeste suhtes kohaldada pensionisoodustusi või invaliidsuspensiooni määramist. Me oleme seda pensionäride ainelise olukorra parandamise seaduse eelnõus käsitletud, nimelt § 70 p.-s 6. Seal ei ole küll otse nimetatud Semipalatinski, juttu on Tšernobõli aatomielektriijaama ja teiste tuumakatastroofide tagajärgede likvideerimisel invaliidistunud isikutest. Peale Semipalatinski selgub kindlasti muidki selliseid piirkondi ja me ei saa ennast siduda kindla loeteluga. Juba on juttu olnud Siberi aatomielektriijaamade piirkonnast, kus meilt küüditatud inimesed jäid haigeks jne. Kui sellised inimesed pensioni taotlema tulevad ja nende haiguse põhjus on kindlaks tehtud, siis nendele kohaldatakse soodustust. See täib nii rehabiliteeritute kui ka muude inimeste kohta. Ka tuumakatastroofi piirkonnas invaliidistunud saavad kas siis vanuse- või invaliidsuspensionile lisa 20% minimaalpalgast. Täna on viimane 135 rubla, järelikult saadakse juurde 27 rubla. Tõenäoliselt see summa õige varsti suureneb.

Esialgu me ei tea, kuidas kindlaks teha, kas inimene on Semipalatinskis viibinud. Selliseid tõendeid seal ju kellelegi ei anta. Siamaani ei ole meie poole Semipalatinskis invaliidistunud inimesi ka pöördunud. Kuid kui seda küsimust massikommunikatsioonivahendis rohkem käsitletakse, küllap siis hakkavad inimesed oma murega meile tulema. Kindlasti leitakse ka mehhanism, kuidas nende sealviibimine kindlaks teha.

Kolmas küsimus oli, kas kavatsetakse esitada NSV Liidu valitsusele taotlus korvata nende inimeste tervise kahjustumisega seotud kulutused. Jah, taotluse võime esitada, aga esiteks meil peab olema selge, kui palju inimesi kõne all on, peame teadma nimetada kindlad summad. Esialgu meil neid andmeid ei ole, seetõttu ei saa me praegu NSV Liidu valitsuselt midagi taotleda. Kuid edaspidi võime seda loomulikult teha.

R. Veidemann

Proua Oviir! Mul on nii teile kui ka tagantjärele tervishoiuministeriumile ettepanek. Kui teie ametnikud on valmis nende inimeste registreerimiseks kartoteeki sisse seadma, siis võiksite massiteabevahendite kaudu märku anda, et need, kes viibisid Semipalatinskis ja on selle tagajärjel kannatanud, saavad ennast kirja panna nendel ja nendel päevadel ning nendel ja nendel aegadel. Vastavalt saate siis hakata neile abi osutama. Tänan!

S. Oviir

Aitäh! Seda kindlasti.

N. Aksinin

Lugupeetud Marju Lauristin! Lugupeetud proua Oviir! Nähes teid kõnetoolis, ei saa ma jätta teile küsimust esitamata. Alles eile sain Paidest kirja Suurest Isamaasõjast osavõtnud eesti rahvusest mehelt. Ma näitasin seda ka oma naabritele. See mees esitab sellise küsimuse: miks saavad võitjad ja võidetud võrdselt soodustusi ja pensioni? Tänan!

S. Oviir

Ma ei tea, kas me avame diskussiooni selle teema üle. See ei haaku küsimusega, mis mulle on esitatud ja sellel teemal võib vist lõputult arvamusi avaldada. See on teie otsustada. Kui pensioniseaduse eelnõu arutlusele tuleb, siis otsustab seaduse printsiibid siiski Ülemnõukogu.

J. Liim

Austatud ettekandja! Teatavasti sattusid Tšernobõli katastroofi tõttu ohtu ka Põhjamaad ja nendega koos ka Eesti. Kas teil on andmeid, millisel määral Eesti kahjustatud sai ja millistes piirkondades enim? Milline on radioaktiivsuse foon praegu? Tänan!

S. Oviir

Sotsiaalhooldusministeeriumil ei ole selliseid andmeid. Tõenäoliselt võib neid olla tervishoiuministeeriumil. Selle kõigega tegeleb Tšernobõli komitee. Ja ma kordan, et eelkõige tuleb alati kindlaks teha põhjuse ja tagajärje seos.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mina lähen oma küsimusega teemast pisut kõrvale. Kas on mõeldud Tšernobõli ja kõikide muude aatomienergiaga seotud katastroofide päästetöödel osalenud inimeste toetamisest? Kas on arutatud seda küsimust ka Liidu keskvalitsusega, kelle korraldusel need kodanikud sinna tegelikult läinud on? Ei ole ju Eesti riigi asi kõike seda kompenseerida, see on meie suure naaberriigi asi. Niikuinii kogu neile inimestele tekitatud halba muidugi heastada ei saa. Aitäh!

S. Oviir

Me saame Liidult kompensatsiooni taotlema alles siis, kui oleme pensioniseaduse vastu võtnud. Ei ole mõtet lähtuda praegu Moskva poole pöördudes vanast seadusest ja siis pöörduda uuesti, sest meie seadus tuleb veidi teistmoodi, kui on Liidu oma. Kui meil on seadus vastu võetud, kindlaks tehtud kontingent ja summa, mida palume korvata, siis on võimalik läbirääkimisi alustada. Ise Liidu valitsus ju midagi pakkuma ei tule.

Juhataja

Täna väga, proua Oviir! Tundub, et rohkem teile küsimusi ei ole. Järgmisena on valmis vastama kaubandusminister härra Laos. Talle on küsimused esitanud saadikud Liim, Raig, Tarand ja Sirendi. Palun!

A. Laos

Austatud Ülemnõukogu juhataja! Austatud saadikud! Mul on rida küsimusi Harjumaa saadikutelt. Puudutavad need põhiliselt kaubaressursse ja nende jaotamist. Kuna need küsimused on seotud Harjumaa olukorraga ja vastused neile on küllaltki pikad, siis vastaksin võib-olla neile saadikutele eraldi. Siin peatuksin nendel küsimustel, mis pakuvad võib-olla üldist huvi.

Mõni aeg tagasi rääkis Ülemnõukogu majanduskomisjonis pikemalt 1991. aasta tarbekaubaressurssidest. Nendest muidugi, mis tänaseks selgunud on. Ja Ülemnõukogu majanduskomisjonil on kirjalik ülevaade kõikide kaupade lõikes. On ka tarbekaubaturu prognoos 1991. aastaks ja ka meie tegevusprogramm. Kellel huvi on, saab need materjalid härra Veetõuse käest.

Lühidalt siiski sellest prognoosist. Ilmselt tõusevad 1991. aastal hinnad väga kiiresti ja elanike ostuvõime ei suuda järele jõuda. Nii võib teatud kaupade osas turg isegi tasakaalustuda. Ent kauba hulk väheneb tõepoolest.

Nüüd hästi lühidalt ressurssidest. Majanduslik ebamäärasus ja lokaalsed katastroofid kahtlemata mõjuvad kaubaressursside normaalsele kujunemisele. Täna võime täheldada kahte iseloomulikku tendentsi. Esimene on see, et lepingud sõlmitakse teatud tingimustega. Seejuures enamasti lühikeseks perioodiks: kuuks, kvartaliks. On täiesti ilmne, et minnakse üle bartertehingutele.

See kõik puudutab teist poolt minule esitatud küsimusest, nimelt, kuidas kaupa jaotada. Praegu oleme näiteks suutnud üsna pingelise tööga sõlmida majandamistarvete osas lepingud umbes 70% ulatuses möödunud aasta tasemest. Peab ütlema, et olukord on kaubagrupiti väga

erinev. Jalatsite kohta on lepingud ligilähedaselt 80% ulatuses möödunud aasta tasemest, rõivaste kohta 70% ulatuses. Täiesti teadmata on kogu tsentraliseeritud import. Riide lepinguid on sõlmitud 57% ulatuses. Samas oleme assotsiatsiooniga "Estar" sõlminud kokkuleppe, et tooraine ja materjalide saamise korral annab vabariigi kergetööstus Eesti turule oma tooteid sama palju kui möödunud aastal.

Teine iseloomulik tendents on see, et kaubad, mis liidufondidest meile siiski veel täna eraldatakse, pole sugugi garanteeritud. Liidu fondidest on meile esimeseks poolaastaks jahu ja tangaineid eraldatud isegi veidi rohkem kui mullu. Teiste kaupade osas on möödunud aasta tase, näiteks sool, naturaalkohv, suhkur. Seda kõike aga vaid paberil, asjade tegelik käik kipub kujunema hoopis teistsuguseks. Siin ei aita isegi vabariikidevahelised lepingud. Näiteks Liidu valitsuse otsusega peame kogu Eestile vajaliku suhkru – 90 000 t. – saama Ukrainast. Ent vaatamata väga suurele tööle isegi peaministrite tasemel, rääkimata juba kaubandusministeeriumi pingutustest, oleme kahe kuuga Ukrainast saanud vaid 2300 tonni suhkrut. Kui me ei oleks otsinud teisigi allikaid, oleks vabariigi olukord olnud väga kriitiline. Nii oleme saanud 2000 tonni lisa ka Liidu riigireservist – ma arvan, et saadikud teavad, kui raske on sinna ligi pääseda –, ja ka Leedu kolleegid aitasid meid suhkruga. Liidu impordist oleme saanud 3500 tonni. Ja selline võitlus käib pea iga kaubagrupi pärast. On täiesti loogiline, et praeguses situatsioonis on tururessursi formuleerimine pidev protsess ja mida erinevamaid kanaleid me püüame kasutada, seda edukam meie tegevus on.

Ma ei saa siiski minna mööda Eesti oma tootmispotentsiaali olukorrast. Alles möödunud aastal tarbekauba tootmine meil kasvas. Tõsi küll, arvestada tuleb ka hindade tõusu, kuid ta siiski kasvas 160 miljoni võrra. Suutsime Liidu turult haarata lisakaupa ja suurendada käivet üle 800 miljoni rubla. Võrdluseks nii palju, et sularahaväljamaksed kasvasid 1,2 miljardit. Üha enam aga minnakse üle rajoonidevahelistele bartertehingutele, mille puhul asja rahaline külg on ausalt öeldes teisejärguline. Tahtes kaupa, mida ise ei tooda või ise ei kasvata, peame oma toodetud vastu andma. Nii et tuntud ahel raha - kaup - raha on asendanud ahelaga kaup - kaup. Operatiivandmetel on Eestis tänavu kahe kuuga tarbekaubatoodang vähenenud, moodustades 98,3% möödunud aasta tasemest. Isegi kõrgem hind ei ole aidanud. Loomade ja lindude varumine veebruaris moodustas 76,3% mullusest, põllumajanduse prognoos märtsikuuks on 71%. Mõnevõrra parem võib-olla on piima kokkuost: veebruaris 82,7%, märtsikuu prognoos on ligikaudu 79% mullusest. Kui me viimased paar aastat Eesti turu tarbeks mängisime küllaltki suure liidufondiga – see oli selline puhverressurss –, siis tänaseks on liidufond kahanenud minimaalse piirini. Möödunud aastal sõime Eestis ise näiteks ära umbes 120 tonni liha. Liidufond selleks aastaks on 30 000 tonni, nii et sealt erilist lisa ilmselt

võtta ei ole. Me oleme püüdnud tarbija huvisid pidevalt tootjate ees kaitsta ja tõepoolest pidanud läbirääkimisi selles vallas tagasimineku pidurdamiseks, aga ega piisavat toetust sellele ei ole olnud. Küllaltki vaikides lepatakse tootmise kahanemisega, põllumajanduse allaminekuga. Möödapääsmatuks on saanud sukeldumine jaotamisse. Aga õiglasemat jaotajat kui turg ja raha ei ole seni keegi välja mõelnud. Kui laseme käed rüppe ja tunnistame, et me elanike vajaduste kohaselt toota ei suuda ja et olukord muutub katastroofiliseks, siis on meil ilmselt kaks teed. Võime üle minna nn. sõjaaja jaotussüsteemile, mis eeldab ka kogu tootmise, kõikide ressursside ranget tsentraliseerimist. Sel moel võib tõepoolest ju kõik ühe mütsiga mingil määral kindlustada. Aga ma arvan, see tähendaks tagasiminekut. Teine variant on see, et me astume vajalikud sammud kaubaturu tasakaalustamiseks, näiteks luues elanike rahale laiemat rakendusala eelkõige erastamise ja ettevõtluse maksimaalse edendamise abil. Ilmselt on möödapääsmatu küllaltki radikaalne hinnareform, muudame krediitpoliitikat, s.t. astume sammud turumajanduse poole. Et see on ainus väljapääs, näitavad kas või tänased jaotussüsteemid. Väga hea oli kuulda härra Ellamaale esitatud küsimusi. Ilmselt ka meditsiinis ei ole jaotus väljapääs. Nii ka kaubanduses. Jaotussüsteemid on meil olnud igasuguseid. Olgu need siis eelised teatud elanikegruppidele, olgu need müügikoguste piirangud, olgu need ostukaardi interpreteeringud, ETKVL-i liikmete ostuõigused, praegu on levinud töökollektiivide kaudu mõnede kaupade jaotus, kõikvõimalikud ettevõtetesisesed jaotusmüügid, talongikaubandus jne., jne. Kõik see ei ole aga viinud lahenduseni. Igasugune jaotus kätkeb endas juba eos sotsiaalset ebavõrdsust. Ometi keskendub rahva tähelepanu tõepoolest üha enam ja enam jaotussüsteemide täiustamisele ja valdavaks on saanud üldine rahulolematuse. Seega on ilmne, et arutlustelt turumajanduse üle tuleb minna tegelikele sammudele.

Juhataja

Aitäh, härra Laos! Laekunud on juba palju lisaküsimusi. Loodan, et see ülevaade vastas ka osale nendest. Juhin lihtsalt saali ja ka ettekandja tähelepanu sellele, et meil on veel küsimusi mitmele teisele ministrile, kes samuti on valmis vastama. Härra Mets, palun!

T. Mets

Lugupeetud härra kaubandusminister Laos! Möödunud aasta keskel esitasin Ülemnõukogu juhatajale taotluse oma "Zaporožetsile" uue mootori saamiseks. Auto – kui "Zaporožetsit" selleks üldse nimetada saab – on mulle vajalik mitte niivõrd isiklikuks mugavuseks, kuivõrd oma ametikohustuste täitmiseks. Ülemnõukogu juhataja suunas minu avalduse koos

Ülemnõukogu Presiidiumi taotlusega teie juhitud ministeeriumi. Nüüd on augustist märts saanud ja kaubandusministeerium otsib mulle ikka pingsalt uut "Zaporožetsi" mootorit. Härra minister! Soovin teile sirget selga ja jätkuvat head tahtmist selle ülesande täitmisel! Lisaks tahan veel öelda seda, et kuni viimase ajani maksis "Zaporožetsi" mootor 1000 rubla. Kuid kui ta nüüd hakkab maksma 3000–4000 rubla, siis praeguse saadikupalga juures ma ei ole võimeline tulevikus mulle pakutavat automootorit välja ostma.

A. Laos

Ma ei hakka avaldama oma arvamust selle kohta, kas "Zaporožets" on auto või mitte. Teie mootoriküsimust ei ole aga minul võimalik lahendada sellepärast, et vahetusmootorid tulevad meile teenindussüsteemi kaudu. Ja kui ma ei eksi, saatsime teie avalduse edasi teenindussüsteemile, tähendab, Tallinna teenindusosakonda. Asjade edasist käiku ma ei tea, aga ma katsun kontrollida.

P. Priks

Härra minister! Hiljuti kehtis kord, et koos sanitaar-epidemioloogiajaama töötajaga käis toitlustusettevõtetes ja toidupoodides ka kaubandusliku kontrolli või inspeksiooni inspektor (täpselt nimetust ma ei oska öelda). Tema kontrollis, kas ostja sai näiteks kulinaariapoest sellised kotletid, milles leiva hulk oli lubatud piirides, või müüdi lihakotleti nime all leiba. Kellele allusid need inspektorid? Kas nende ametikohad on nüüd likvideeritud, nagu mulle on öeldud? Ja kui on likvideeritud, siis miks?

A. Laos

Teatavasti 1989. aastal muudeti valitsuse ja kõikide inspeksioonide struktuuri. Siis loodi ka töögrupp hr. Šeremeta juhtimisel, kes analüüsis teatud kontrollorganite vajadust Eestis. Ja vaatamata meie vastuseisule, selle töögrupi ettepanekul endine kaubandusinspeksioon likvideeriti. Me siiski ei olnud selle otsusega nõus ja 1991. aasta eelarve projektis oli kaubandusinspeksiooni eelarve jälle sees. Tänapäevaks on see inspeksioon uuesti formeeritud, koosseisulisi töötajaid on praegu 14. Üldse on kohti 20. Me võtame tööle ka piirkondlikud inspektorid. Inspeksiooni tööd arutati ka spekulatsiooni vastu võitlemise komisjonis, kandsin seal ette tema paarikuulised töötulemused. Arvan, et tänases küllaltki segases situatsioonis, kus iga päev ilmub turule igasugu uusi kauplusi, on selle inspeksiooni olemasolu hädavajalik. Nii et me praegu teda loome, ta on kaubandusministri valitsemisalas ja tema eelarve on teie enda poolt kinnitatud.

L. Hänni

Härra minister! Kevad on saabumas ja varsti algavad põllutööd. Kui maal ringi käia, siis inimesed ei kurda mitte ainult masinate puuduse üle, vaid ka selle üle, et ei jätku enam riideid, mida tööl selga panna. Ei ole saapaid, ei ole tööpükse, ka dresse ja puuvillaseid särke. Kas te näete mingitki võimalust parandada maainimeste varustamist hädavajalike tööriietega? Aitäh!

A. Laos

Ma arvan, et asi ei ole halb mitte ainult maal. Sama võib kurta ka iga linnakodanik. Meie teeme omalt poolt kõik, et midagigi praeguselt turult leida. Põhiliselt saame kasutada ju suure liidu turgu ja teeme kõik selleks, et saavutada kas või möödunud aasta taset. Kinnitan, et seegi on häbematult raske. Ma ei toonud teile asjata mõningaid arve. Kui võimalik, tutvuge palun minu kirjaliku ettepanekuga! Seal on konkreetselt öeldud, kui palju lepinguid meil on sõlmitud nendesamade rõivaste kohta. Meie oma tootmine läheb ikka väga kiires tempos tagasi ja Liidus mitte aeglasemalt.

P. Lutt

Lugupeetud härra minister! Mul on teile üks küsimus. Paar nädalat tagasi oli siinsamas saalis juttu aktsiisimaksust ja selle normide rikkumisest. Kas need hinnad, mis lubati vastavusse viia praegu kehtiva seadustikuga, on teile alluvad kaubandusfirmad juba kehtestanud? Ja kui on, siis aitäh! Aga kui see tegemata on, siis on mul teile uus küsimus. Aitäh!

A. Laos

Teate, ma jään selle vastuse kahjuks võlgu.

P. Lutt

Siis on mul teile uus küsimus. Vahest te vastate siis.

A. Laos

Ma annan teile vastuse võib-olla peale lõunat.

P. Lutt

Ma tänan!

J. Liim

Proua Lauristin! Ennekõike ma tahaksin teie tähelepanu juhtida sellele, et küsimuste esitamise eelisõigus on arupärimise esitanutel ja alles seejärel lisaküsitajatel.

Austatud härra minister! Teatavasti on Harjus palju sõjaväge ja puhkeperioodidel arvukalt puhkajaid, tarbijaid, kes suurel määral aitavad kaasa kaupluste tühjendamisele. Ennekõike on Harjus küsimus alljärgnevas. Ei nõuta üleliigset, teisest piirkonnadest suuremat kaubakogust, vaid ühe elaniku kohta samasugust kogust kui mujal. Millega te siiski põhjendate, et seda ei ole. Teie aruandes toodud põhjendusi ma ei saa tõsiselt võtta.

Ja nüüd veel üks üldine küsimus, mida valijad arvukalt esitavad. Teatavasti on meie kauplused tühjad. Kas vastab tõele info, et laod on kaupa täis ja oodatakse lihtsalt hindade vabakslaskmist? Tänan!

A. Laos

Vastaksin kõigepealt teisele küsimusele. Asi on tõepoolest küllaltki suures osas õige. Näiteks täna seisab sukki ja sokke hinnapoliitika tõttu ettevõttes ja kaubanduses üle miljoni paari ehk 61,4% vabriku toodangust. Minu teada on paljude teistegi ettevõtete laod täis. Osa ettevõtteid on isegi lasknud oma inimesi puhkusele, see on odavam kui toota vana hinnaga edasi. Me tegime sukkade-sokkide osas pöördumise vabariiklikule komisjonile ja ma arvan, et lähipäevil ilmselt hr. Tammistu saab teid informeerida, kuidas küsimus laheneb. Üldiselt aga on küllaltki tõenäoline, et ettevõtted hoiavad oma kaupa ladudes.

Nüüd teie esimesest küsimusest. Vanasti, kui jaotusmehhanism oli palju rohkem arenenud, valisid mõned rajoonid oma saadikuteks küllaltki mõjukaid inimesi, kelle abil nad tõepoolest said rohkem ressursse. Näiteks Pärnu põhjendas oma ressursivajadust alati väga veenvalt, et elanikkond kasvab seal suvitusperioodil kahekordseks jne. Nüüd oleme püüdnud talongikaupa tõepoolest kõigile võrdselt jagada, aga ega seda absoluutselt täpselt teha ei saa. Siin tekib ju väga palju probleeme, sõjaväest te juba rääkisite. Alles hiljuti arutasime Harju maakonnaga need asjad läbi ja leidsime küllaltki paljus lahenduse, sealhulgas ka sõjaväe kohta. Ja ma arvan, et muudki küsimused on võimalik selgeks rääkida.

Juhataja

Aitäh! Ma vabandan hr. Liimi ees, tema märkus oli õige! Nüüd aga juhiksin tähelepanu sellele, et reglement näeb ette mitte üle 3-minutilisi vastuseid, nii et ma palun ka kella vaadata!

Juhataja (Ü. Nugis)

Suur tänu! Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Minul on härra ministrile kaks küsimust. Esimene on seotud teie vastusega, et ettevõtete laod on tarbekaupa täis. Õelge palun, kas valitsuses on seda küsimust tõstatatud ning kui jah, siis kuidas see on lahendatud. Ning teine küsimus: kas te ei võiks kommenteerida ajalehes "Molodjož Estonii" ilmunud hiljutist teadet tarbekaupade vabariigist väljaveo kohta? Millist osa selles etendab – kui muidugi üldse etendab – kaubandusministeerium? Tänan!

A. Laos

Oleme valitsuses seda küsimust arutanud. Teatavasti moodustas valitsus erikomisjoni, kes vaatab kõik üksikjuhtumid läbi. Toetudes sellel infole, otsustab valitsus hindade kinnikülmutuses tehtavad erandid. "Molodjož Estonii" kirjutis ilmselt käsitles nende ettevõtete otsesidemeid, kes vahetasid oma kaupa sõiduautode vastu. Kõigepealt niipalju, et üheks selle asja ülesvõtmise algatajaks oli kaubandusminister. Teatavasti on ettevõtetel ettevõtteseadusega lubatud üle oma lepingukohustuste valmistatud toodangut kasutada oma äranägemise järgi. 1999. aastal me kaotasime selliste otsesidemete tõttu turufondist üle 300 masina. Kui ma kirjutasin oma kolleegidele kirjad ja palusin neil sellise kaubavahetuse otstarbekust kaaluda, siis seda ei tehtud. Mul ei jäänud muud üle kui pöörduda vastavate organite poole, et nad tõsiselt asja uuriksid. Ohus olid ju turufondi autod, mis maa- ja linnavalitsused välja jaganud olid. Ja mis kõige hullem, see vahetus on olnud häbematult ebavõrdne, suhtes 1 : 10-le. Anname 100 000 eest kaupa ja vastu saame 10 000 eest masina. Ma arvan, et selle küsimuse lahendab majanduspiir, kuigi mitte 100%-liselt, samuti peaks aitama litsentside ja kvootide süsteem.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja kaubandusminister! Mul on küsimus ETKVL-i kohta. Teatavasti ETKVL peab oma eellaseks Tartu Põllumeeste Seltsi Eesti Majandusühisust, mille rajas professor Eisenschmidt. Praegu aga on Tartus linnaelanikest kooperatiivi liikmeid kolm korda rohkem kui maainimesi. Vanasti teenindati soodustatud tingimustel põhiliselt just maaelanikke, nüüd müüakse 80% defitsiidist Tartu Kaubamajas. Teatavasti muutis ETKVL hiljuti oma vormi ja ka "värvi". Esiteks: mis alustel kaubandusministeerium praegu ETKVL-

ile ressursse eraldab? Ja teiseks: kes annab ETKVL-ile litsentse teatud nõutud kaupade nagu sokid jne. viimiseks Venemaa turule, et sealt siis "mitmekesisemat kaupa" vastu saada? Aitäh!

A. Laos

ETKVL-i ja riikliku kaubanduse vahel jaotuse mehhanismi panime paika 1989. aasta ühisprotokolliga. Seejuures võtsime aluseks elanike arvu ETKVL-i teeninduspiirkonnas. Kõiki nüansse muidugi ei ole võimalik arvestada, näiteks niisugust pendelmigratsiooni, osa Harju rahvast käib Tallinnas tööl ja teeb oma ostud siin, osa ETKVL-i kauplusi asub linnas jne., kuid põhimõtteliselt on statistiliselt paigas, et 43% vabariigi elanikkonnast teenindab ETKVL. Oleme tõepoolest lähtunud sellest arvust ja arvestanud ka teatud tarbimisstruktuuri. Toon teile selle kohta niisuguse näite. Kuigi ETKVL teenindab umbes 40% elanikest, saab ta jahust 50,2%, tangainetest 67,2%, suhkrust 44,1%, teest 40%, margariinist 42,6%, kalast 43,8%. Oleme seega enam-vähem ühise keele leidnud. Nurinat aga on põhjustanud seegi, et ETKVL jaotab oma ressursse maakonniti küllalt erinevalt. Nüüd litsentsidest. Ega siin mingit saladust ei ole. Vastavalt teie poolt vastu võetud litsentside ja kvootide seadusele ning valitsuse määrusele esitab ETKVL litsentside taotluse, mille asjaosalised läbi arutavad. Litsentsiamet enamasti annab talle need litsentsid. See käib tal küllaltki iseseisvalt ja mõtlen, et seda ei tohiks väga takistada.

J. Allik

Lugupeetud härra minister! Minu esimene küsimus päris teie kompetentsi ei kuulu, aga kui spetsialist ilmselt võite seda asja selgitada. Tahaks nimelt teada, mis alusel meie kauplused müüvad praegu lihakombinaadis toodetud vorsti kokkuleppehinnaga. Viljandis on müügil ainult vene vorst 18 ja 16 rubla kopikatega kilo. Ometi mäletame valitsuse poolt määratud vorstihindu pärast 15. oktoobri hinnatõusu, need olid 2,5 korda odavamad. Ühelt poolt ma tean, et kauplustes on keelatud kokkuleppehindadega liha müüa, teiselt poolt on väga võimalik, et see ETKVL-i poodide kohta ei käi. Viljandis on tõesti ETKVL-i süsteem, kuid seal on ka ju lihakombinaatidel seda kokkuleppehinnaga liha poodidesse anda. Vorsti talumees ise ei tee, see on lihakombinaadi vorst. Kuidas seletada, et mingit vorsti peale selle 16-rublase Viljandis enam müügil ei ole? Ja teine küsimus. Me teame jah üleliidulise majanduse allakäiku ja kõik see on ju väga selge. Kuid millega põhimõtteliselt seletada, et Eesti letid on siiski nii toidu- kui ka osaliselt tööstuskaupadest märgatavalt tühjemad kui näiteks Minskis ja Leningradis? Minskist ma äsja tulin, kell 5 õhtul on seal vabalt müüa

korralikku 2-rublast loomaliha nii palju kui kulub. Meil ei mäleta midagi säärast enam ammu. Aitäh!

A. Laos

Esimesele küsimusele vastan tõepoolest vaid sel määral, mil määral mina asjast aru saan. Teatavasti taotlesid maakonnad valitsuselt, et kogu liha ja piim väljaspool liidufondi, tähendab kõik see, mis läheb vabale vabariigi turule, realiseeritaks otselepingute alusel kokkuleppehindadega. Valitsus läks kompromissile ja määras, et põllumajandusministeerium annab 80% selle aasta loodetavast toodangust riigi tellimusena – aga see moodustab umbes 60% möödunud aasta toodangust –, ülejäänu realiseeritakse vabalt kujunevate hindadega. Nii et tõepoolest meie kaubalettidele hakkab ilmuma kallim toodang, mis on vaat seesama 20%. Arvan, et asi on õigustatud, me ju ei taha, et see 20% vabariigist välja läheks.

Juhataja

Suur tänu! Palun tõstame tempot! Meil on kohale kutsutud veel palju küsimustele vastajaid, kes võiksid täna teist korda jääda ilma võimalusest kõnetooli tulla. Aleksandr Gussev.

A. Gussev

Lugupeetud minister! Palun täpsustage lühidalt: kas vastab tõele, et autod, mida ettevõtted otsesidemete kaudu autotehasest saavad, arvestatakse vabariigi turufondist maha?

A. Laos

Tõepoolest, 1989. aastal "Volga" autotehas arvestas need autod vabariigi turufondist maha ja me pidime need kompenseerima selle aasta fondi arvel. Ostuload olid ju välja antud. Sel aastal teatasid "Volga" autotehase esindajad teleintervjuus, et nad jätaavad otsekaubavahetuseks umbes 10 000 autot. 1990. aastal otsetehingutega saadud umbes 300 masinast tuli 180 turufondi arvel. Selle aasta sõiduautode ressursse me praegu veel ei tea, alles käivad küllaltki ägedad debaadid.

R. Järlik

Austatud juhataja! Lugupeetud härra minister! Te rääkisite siin meie ettevõtete otsesidemetest Nõukogude Liidu ettevõtetega ja meie jaoks äärmiselt ebasoodsast otsevahetusest. Aga üheks põhjuseks, miks meil mõnigi seni kättesaadav olnud kaup on märkamatu talongi peale roomanud ja muutunud kättesaadavaks väga piiratud koguses, on ka asjaolu, et meie

ettevõtted ise ostavad teiste käest kaupa hulgi kokku ja siis saadavad selle hoolimata majanduspiirist Nõukogude Liitu. Nähtavasti jällegi kaubavahetuseks. Kas sellist hulgiostmist siin Eestis ei aitaks vähendada või kontrolli alla panna? Ja teine küsimus, mille ma tõin kaasa nädalavahetusel Võrumaalt. Seal nimelt kõneldi õige mitmes paigas – küll Kanepis, küll Kuldres, küll Uue-Antslas, küll Antslas –, et Võrumaa on seadnud sisse väga tihedad kaubandussuhted Poolaga. Ja veab sinna välja kaupa, kusjuures majanduspiir ületatakse veatult ja puhtalt. Mis see maksma läheb, on iseasi. Kas teile on selle kohta mingisuguseid signaale tulnud? Aitäh!

A. Laos

Nendesse asjadesse tuleb suhtuda kahepoolset. Näiteks kergetööstusel on ju hulgi kaubandus puhtalt käes. Minu arvates on peamine küsimus, kuidas majanduslikult stimuleerida, et meie oma tootja oleks huvitatud Eesti turust. Me võime igasugu piiranguid küllaltki palju välja mõelda, ent neil kõigil on omad puudused. Seepärast arvangi, et vahetustegevust tasub meil isegi stimuleerida. Küsimus on muidugi selles, mida stimuleerida ja kuidas seda teha. Majanduspiiril võiks keeldude ja käskude asemel näiteks tollimaksud sisse seada. Kui tahad välja viia midagi niisugust, mis on meie vabariigis väga vajalik tarbekaup, toore, teatud seadmed, ehitusmaterjal – palun väga, tee seda, aga sellise kauba eest pead väga palju maksma. Meie oleme ettepaneku kehtestada tollimaks juba teinud. Nüüd konkreetselt Võrumaa ärist Poolaga. Vaadake, mõni aeg tagasi oli päris hea kuulda, et linna- ja maavalitsustes käis tihti šampuseklaaside kokkulöömine välispartneritega. Lehtedes, sealhulgas ka "Postimehes", ilmus sageli teateid, et sõlmitakse kaubavahetustehinguid. Ja oleks väga hea, kui need tehingud ka regiooniti areneksid. Midagi halba ma selles ei näe.

A. Sirendi

Lugupeetud minister! Me saime üldise olukorra kohta vastused, mis meid rahuldavad. Kas te võite anda lubaduse, et kohtute veel märtsikuus hr. Oidsalu ja hr. Ugandiga, et saaksite konkreetsete asjade üle nõu pidada, siis poleks siin suure auditoriumi ees vaja detaile arutada?

A. Laos

Me võime muidugi veel kohtuda, aga nagu ma ütlesin, arutasime neid asju juba ETKVL-i juhatuselt hr. Aruvalla ja Peeboga, kohal olid ka Harjumaa esindajad.

V. Lebedev

Lugupeetud härra minister! Minu küsimus on kolleeg Jaak Alliku küsimuse jätkuks. Ta tõi näite, et Valgevenes on hinnad meie omadest tunduvalt madalamad, kuigi Valgevene suhted liidufondidega ei ole Eesti omadest sugugi mitte paremad. Kuidas teile tundub, kas praegune tarbekaupade puudus – sealhulgas pole ka neid, mida teistest liiduvabariikidest peaksime saama – ei ole mitte selle tagajärg, et meie valitsuse poliitika suhetes NSV Liiduga jätab soovida? Tänan!

A. Laos

Ma arvan, et liiduvabariikide turgu tuleb veidikene kainema mõistusega ja erapooletumalt võrrelda. Näiteks meil on olemas konjunktuuriinstituudid, kes Balti turu uuringute raames fikseerivad, kui palju ja mida kusagil müügil on. Kaupa Eesti turul on kahtlemata vähendanud tõsiasi, et meil on sularaha kõige enam juurde tulnud. Kui ma ei eksi, tõusis näiteks Leedus keskmine palk ainult 7%, meil aga umbes 25%. Kui me siia lisame veel rahva ärevile ajamise oma rahaplaanidega, siis on selge, et me oleme ikka kõige suuremad ostjad. Mis puutub Valgevenes, siis ma ei oska päriselt sealset situatsiooni hinnata. Aga ma tean, et Valgevenes on väga oluline tööstustootmine ja ma arvan, et see ei ole nii palju tagasi läinud nagu meil põllumajandus. Miks aga meil põllumajandus allamäge läheb, seda peaks nagu teine mees analüüsima. Ma ei oska sellele vastata.

A. Mölder

Austatud spiiker! Austatud kaubandusminister! Minule on saanud probleemiks ja ka rahvas on mures, et liha laudas ootab ka hinnatõusu. Mul oleks väga lühike küsimus: kas te olete veendunud, et lihatootmise prognoos 1991. aastaks, see 130 000 tonni on õige?

A. Laos

Mina ei võta endale ülesannet prognoosida põllumajandustoodangut. Mul on kaasas tabel, kui palju vähenes lihatootmine 1990. aastal. Pakutud 133 000 tonni liha on veel ligikaudu 20% vähem. Valitsus arutab esmaspäeval põllumajandustoodangu languse pidurdamise abinõusid ja ma arvan, et seal saab nendes asjades rohkem selgust.

V. Kuznetsov

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud minister! Eesti linnades ringi käies märkasin, et vaatamata raskele olukorrale on polettidel siiski olemas nii liha- kui piimakraami. Samal ajal sellise

võimsa tööstuskeskuse nagu Narva elanikud pole saanud juba kaks nädalat endale liha osta, kuna see vabamüügilt lihtsalt puudub. Võrreldes möödunud aasta fondidega on Narvas sel aastal puudu 2200 tonni liha ja 7500 tonni piima. 50% on vähendatud fondi, 100 tonni vähem on makaronitooteid. Narva pöördus selles küsimuses kaubandusministeeriumi poole, kuna ta ise, kuidas ta ka ei püüaks, seda küsimust lahendada ei suuda. Milles teie kui minister näete toiduainete probleemi lahendust sellises, ma toonitan veel kord, võimsas tööstussõlmes nagu Narva linn? Kas te ei tahaks ise Narva sõita, kohtuda saadikutega? See küsimus oli linnanõukogu istungjärgul väga teravalt arutusel. Oleks vaja selgitada olukorda, anda nõu, kuidas peab edasi elama. Milles te näete selle probleemi lahendust? Tänan!

A. Laos

Vabaturg tingimustes, kus põllumajandustoodang läheb tunduvalt tagasi ja riik tsentraliseerib ainult osa ressurssidest, on täiesti loomulik, et tööstuspiirkondi hakatakse varustama jäägiprintsiibil. Ma selgitan siis situatsiooni, mis meil liha-piimatoodetega varustamisel on välja kujunenud.

Tõepoolest, sel aastal jaotatakse tsentraliseeritult umbes 60% möödunud aasta kogusest. Ülejäänud peavad korvama kokkuleppehindadega müüdav kaup ja turusuhted. On muidugi oht, et selliseid suuri linnu, mille ümber pole tugevaid põllumajanduspiirkondi, hakatakse varustama lähtudes jäägipõhimõttest. Sellest me rääkisime härra Mižuiga umbes kaks nädalat tagasi. Millist väljapääsu me näeme? Narva peab oma tööstuspotentsiaali kasutades ise otsima need puudu jäävad 20% vabariigi teistest regioonidest, kas see ressurss on tegelikult olemas. Näiteks Viljandist pärit saadik Jaak Allik juba rääkis, et sealses põllumajanduspiirkonnas on turuhindadega müügil elanikkonnalt, talunikelt, mõningatelt majanditelt kokkuostetud liha ja selle saadused. Arvan, et ka Narvas ei tuleks niinimetatud riiklikke ressursse oodata, vaid minna sama teed.

Juhataja

Suur tänu, härra Laos! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Lugupeetud kolleegid! Eesti Maa-Keskerakonna nimel esitas Ivar Raig küsimuse privatisseerimiseaduste ettevalmistamise kohta põllumajanduses. Selgitust annab põllumajandusministri asetäitja härra Pajo.

M. Pajo

Austatud juhataja! Lugupeetud saadikud! Peale härra Raigi on analoogilise küsimuse esitanud ka Heldur Peterson. Kuna küsimus ei puuduta mitte ainult omandireformi seaduste

ettevalmistamist põllumajanduses, vaid tervikuna, siis lubage asja natuke laiemalt valgustada. Valitsus on moodustanud õigusloomekomitee, mida juhib härra justiitsminister Jüri Raidla. Õigusloomekomitee on kindlaks määranud, mis järjekorras seadused tuleb ette valmistada, Ülemnõukogule esitada ja vastu võtta. Seejuures on lähtunud seadusandluse sisemisest loogilisest struktuurist. See järjekord oleks selline. Esiteks, omandireformi aluste seaduse projekt, teiseks maaseaduse projekt ja edasi kõik nendest tulenevad omandireformi läbiviimist puudutavad seadusprojektid, kaasa arvatud põllumajanduse omandireformi seaduse projekt, vara munitsipaalomandusse üleandmise seaduse projekt ja muud asjakohased eelnõud, mis reguleerivad üksikküsimusi. Kuidas läheb omandireformi aluste seaduse projekti ettevalmistamine? Projekti töögrupp on töö lõpetanud, dokumenti on kaks korda arutatud valitsuse istungil – nädal tagasi ja eile. Kahjuks peab ütleva, et mõnes põhimõttelises küsimuses on vaidlused küllaltki tõsised olnud ja valitsus leiab, et on ikkagi vaja aega võtta küsimusega põhjalikumaks tutvumiseks. Veel kord arutab valitsus asja sellel neljapäeval ja võib-olla ka esmaspäeval, järgmisel valitsuse istungil. Pärast seda ilmselt on projekt küps Ülemnõukogule esitamiseks.

Teiseks, maaseaduse projekti ettevalmistamine. See töö on käinud eelmise aasta kevadest peale. Kui valitsus esitas Ülemnõukogule oma lähteseisukohad maaküsimuse lahendamiseks, hakati projekti ette valmistama. Läbi on töötatud mitu varianti, seejuures on lähtunud ka nendest otsustest, mis Ülemnõukogu eelmise aasta detsembrikuus vastu võttis. Eile arutati asja esimest korda valitsuse istungil ja üldiselt leidis projekt heakskiitu. Siiski tehti üksikuid märkusi ja parandusi ning valitsuse ekspertiisikomisjon arutab kõik veel kord läbi. Tõenäoliselt järgmisel esmaspäeval võtab valitsus maaseaduse projekti suhtes lõpliku seisukoha ja dokument antakse Ülemnõukogule üle. Järgmine nimetatud kahest aktist sõltuv projekt on põllumajandusomandi reformi seaduse projekt. See sai tõesti nendest kolmest aktist kõige varem valmis, esimene variant anti üle eelmise aasta novembris ja avaldati ka ajalehes "Maaleht". Vahepeal on hinnangud aga mõnes osas muutunud. Seoses omandireformi aluste ja maaseaduse projekti ettevalmistamisega on tulnud mõningaid põhiseisukohti muuta ja lähtuda ikkagi nendes kahes põhiaktis fikseeritust. Seetõttu arutatakse põllumajandusomandi reformi seaduse projekti sel neljapäeval valitsuse ekspertiisikomisjonis. Kui valitsus on omandireformi aluste seaduse projektile ja maaseaduse projektile omapoolse lõpliku hinnangu andnud, esitame talle kohe ka põllumajandusomandi reformi seaduse projekti. Edasi jõuavad need siis Ülemnõukogu kätte. Nii et töö käib. Põhiline probleem on ikka selles, millised kohustused Eesti Vabariik saab endale võtta endiste omanike õiguste taastamisel ja kahju kompenseerimisel, kas Eesti Vabariik saab kõige selle garanteerida või ei saa. Ja kuhu

tõmmata piir endiste omanike õiguste taastamise ja praeguste maa ning teiste varade kasutajate huvide kaitsmise vahel?

Teine härra Ivar Raigi küsimus oli, kas Ülemnõukogu Presiidiumi 17. juuli otsus privatiseerimisprotsessi esmajärguliste abinõude kohta ei ole piduriks põllumajanduse privatiseerimisel. Teatavasti käsitleb nimetatud otsus tehinguid riigi varaga – viimased peatati selle alusel. Võib ütelda, et tõesti, sovhooside puhul on teatud takistus olemas, kuid kolhoosidele otsus ei laiene ja seal privatiseerimistakistusi ei ole. Samuti ei peatanud see otsus riigi vara, sh. tootmisobjektide rentimist, mida oleme kõigil soovitanud kasutada. See annab ka võimaluse erastamisprotsessi siiski teatud piires ette valmistada. Põhiliselt muidugi takistab see Ülemnõukogu otsus notariaalse vormistamisega seotud tehingute sooritamist, mõtlen just elamute ostu-müüki. Ülejäänud osas on põhitakistus selles, et puuduvad seadusaktid, mis looksid privatiseerimisprotsessile seadusliku aluse. Veel huvitab härra Raigi, mida on tehtud taluseaduse § 17 täitmiseks. Taluseaduse § 17 käsitleb majandite varast osakute eraldamist talunikele, kes talu rajavad.

Vastavalt taluseaduse § 17 lõige 3-le on osakute arvestamise alus ja nende koosseisu kindlaksmääramine täielikult majandi üldkoosoleku otsustada. Ministeerium ja muud ametkonnad siin vahele segada ei saa. Kuid teades selle protsessi keerulisust ja raskusi, on põllumajandusministeerium välja töötanud kolm erinevat meetodikat, kuidasmoodi neid osakuid määrata. Need paberid on ka majanditele laiali saadetud. Lisaks sellele on meie poolt kinnitatud põllumajanduse privatiseerimise ettevalmistamise juhend, mis puudutab majandite tegevuse ümberkorraldust, osa funktsioonide üleandmist vallale, uute tootmisüksuste moodustamist ja muid asjaga seotud küsimusi. Ja kui kohapealgi tegutsetakse, siis suuri takistusi olla ei tohiks. Probleem on muidugi selles, kas vaadata põllumajandust eraldi riikliku süsteemina, mille reguleerimiseks on vaja eriseadust, või mitte. Selle üle on vaieldud. Meie arvates tuleb lähemal ajal kolhoosidele ja sovhoosidele läheneda ühise mõõdupuuga. Praeguseks kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Küsime kõigepealt Ivar Raigi käest, kas ta on vastusega rahul. Siis kuulame kõigepealt ära Maa-Keskerakonna fraktsiooni liikmete küsimused. Liia Hänni.

L. Hänni

Lugupeetud ettekandja! Praeguseks on paljud majandid osakud välja arvutanud, üldiselt aga oleks vaja vastav meetodika ühtlustada. Sellega seoses on mul küsimus: kas te arvate, et need

juba väljaarvutatud osakud jäävad kehtima või võib peale omandireformi aluste seaduse vastuvõtmist tulla ka mõningaid muudatusi? Aitäh!

M. Pajo

Me oleme seda asja arutanud mitmel korral. Probleem on olemas, sest arutamismetoodika on täiesti erinev. Kuidas teha kindlaks vara koosseis, mis majandi varast jääb riigile, mis saab munitsipaalomandiks, mis osa jääb kollektiivi otsustada, milline on vara väärtus – see kõik ei ole päris selge. Meie arvates praegusesse protsessi kolhoosides ei ole alust vahele segada. Neil on õigus küsimusi lahendada nii, nagu nad õigeks peavad. Samal ajal tuleks seadusprojektis siiski fikseerida põhimõtte, et kõik küsimused, mis on lahendatud enne selle seaduse vastuvõtmist, tuleb viia selle seaduse nõuetega kooskõlla. Nii et kui juba otsustatud osakud ei vasta tolle seaduse põhimõtetele, siis tuleb nad nendega hiljem kooskõlla viia. Teist teed ma praegu ei näe.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Tegin oma järelepärimise mitu nädalat tagasi ja vahepeal on mulle üht-teist ka teatatud. Samuti olen rahul tänase informatsiooniga ettekandja poolt. Seega jääb mul üle avaldada lootust, et põllumajandusomandi reformi seadus ikkagi liigub ja me saame selle koos maaseadusega vastu võtta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Suur tänu ka härra Pajole! Tundub, et küsimusi rohkem ei ole. Kolleegid! Peame nüüd nõu. Kõigepealt pöördun konkreetselt kolleegide Alliku, Veidemanni, Kallase, Käärma ja Tõnis Metsa poole. Kas te oleksite nõus sellega, et teile antakse kirjalikud vastused? Härra Mets ei ole nõus. Kas Jaak Allik on nõus?

J. Allik

Lugupeetud härra eesistuja! Jutt käib ilmselt minu ja härrade Veidemanni ning Kallase ühisest järelepärimisest. Mulle tundub, et sellele vastus on väga lühike ja konkreetne, nii et kui vastaja on siin, võiks selle ära kuulata. Lisaküsimusi selle peale ei tohiks tulla.

Juhataja

Muidugi me võiksim tãnast istungiaega pikendada, aga lugu on selles, et praegu ei ole tõlget. Meil on siiski jäänud ametliku tööaja lõpuni nii palju aega, et kui ma panen sinna juurde veel

oma lubatud veerand tundi, siis me saaksime küll ühe küsimuse ära kuulata. Ma lihtsalt tahan juhtida teie tähelepanu sellele, et juba teist infotundi kanduvad meil küsimused edasi sellepärast, et neile ei jõuta vastata. Nii. Kolleegid Allik, Veidemann ja Hallaste esitavad küsimuse loomeliitude ja nendele kuuluvate tootmisettevõtete vabastamise kohta kõikidest riigimaksudest. Selgitusi annab rahandusministri asetäitja härra Vinnal.

A. Vinnal

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud rahvasaadikud! Kõigepealt pean ütleva, et vastama oleks pidanud tulema härra Miller, aga kuna ta on komanderingus, siis annan meie seisukoha edasi mina. Küsimus puudutab NSV Liidu presidendi Gorbatsšovi ukaasi, millega loomeliidud ja nende tootmisettevõtted vabastati kõikidest maksetest. Tunti huvi, kas ka meie vabariigi valitsusel on kavas vastu võtta analoogiline otsus. Vastuseks niipalju, et nagu teate, võttis Ülemnõukogu eelmise aasta 16. mail vastu seaduse "Ajutise valitsemiskorra alused". Lähtudes sellest kehtivad peale 16. maid vastu võetud NSV Liidu seadusandlikud aktid Eestis ainult siis, kui võetakse vastu vastav otsus. Seetõttu pole vaja NSV Liidu presidendi seadlusi peatada. Alates 1. jaanuarist 1991 hakkasid Eestis kehtima meie vabariigi maksuseadused ja maksumäärused ja nende järgi maksaksid loomeliidud ettevõtte tulumaksu ainult siis, kui nad saaksid majandustegevusest kasumit. Loomeliitudele tehtavad annetused on tulumaksust vabastatud 5% ulatuses annetust tegeva ettevõtte brutokasumist. Peale selle on rahandusministeerium kehtestanud mõningatele loomeliitudele maksusoodustusi. Nii vabastati 6. novembril eelmisel aastal rahandusministeeriumi määrusega Kunstnike Liidu ettevõtted tulumaksu tasumisest riigieelarvesse liidu põhikirjaliste eesmärkide täitmisega otseselt seotud tegevuse osas ja see tulumaks kantakse Kunstnike Liidu arvele. Samuti on vastu võetud analoogiline otsus Teatri liidu ettevõtete kohta. Eestis on moodustatud maksusoodustuste komisjon, kes arutab läbi kõik maksusoodustuste taotlused. Kuna loomeliitude ettevõtete arv ei ole kuigi suur, siis pole meie arvates praegu vaja vastavat eriseadust vastu võtta. Igal konkreetsel juhul otsustab maksusoodustuste taotluse nimetatud maksusoodustuste komisjon.

Juhataja

Suur tänu! Kõigepealt küsime asjaosaliste käest, kas nad paluvad veel asjaolusid täpsustada. Härra Allik, Veidemann ja Hallaste.

J. Alik

Lugupeetud härra ministri asetäitja! Kas te oskate öelda, kuidas Liidu presidendi ukaasi tõlgendatakse mujal Liidus? Nimelt on levimas arvamus, et see vabastab tulumaksust ka näiteks kirjanikud oma honoraride korral ja lavastajad, kui nad teevad lepingu alusel lavastuse. Tähendab, ta laieneb ka loomeliitude üksikliikmetele. On see õige tõlgendus või mitte?

A. Vinnal

Mina seda seadlust tõlgendada ei söanda. Meil on olemas ainult seadluse tekst, tõlgendusi Liidu rahandusministeeriumi poolt meile saadetud ei ole. Ja meie tõlgendusel selle seadluse puhul muidugi ka mingit seadusandlikku jõudu ei ole.

M. Lauristin

Lugupeetud härra Vinnal! Kas teie poole on pöördunud meie loomeliidud taotlusega vabastada loomeliitude üksikliikmed tulumaksust? Kogu meie trükiasjanduse praegune seis (paberipõud jne.) on ju tunduvalt vähendanud kirjanike võimalusi oma loomingut avaldada. Väga mitmed vabakutselised loomeliitude liikmed elavad sisuliselt alla seda elatusmiinimumi piiri, mille puhul me inimesed üldiselt tulumaksust vabastame. Kas loomeliidud on olnud aktiivsed oma liikmete huve kaitsma?

A. Vinnal

Minule teadaolevatel andmetel meile selliseid taotlusi ei ole esitatud. Aga ma tahaksin selgitada veel üht asja. Praegu laekub üksikisiku tulumaks kohalikku eelarvesse, see on üks küllaltki suur kohaliku eelarve tulude allikaid. Meie maksusoodustuskomisjon pole pädev vabastama taotlejaid maksudest, kui see puudutab kohaliku eelarve tulusid. Sellisel juhul võib maksusoodustusi anda konkreetse linna või maakonna valitsus, kuna üksikisiku tulumaks on üks tema põhilisi tuluallikaid.

Juhataja

Suur tänu, härra Vinnal! Ülemnõukogu liikmetel rohkem küsimusi ei ole. Kolleegid! Kell on 12, me ei jõua niikuinii kõikidele küsimustele vastata, seda enam, et tõlget meil ikka veel ei ole. Ma pöördun veel kord mõnede kolleegide poole – ega näiteks härrad Jermolajev ja Valk ei nõustuks sellega, et nendele antakse vastus kirjalikult? On nõus. Härra Tõnis Mets soovib, et temale vastatakse järgmisel infotunnil.

T. Mets

Tahaksin seda põhjusel, et tegu on põhimõttelise küsimusega, mis puudutab peaaegu tervet rahvast. Asi on liha- ja kalahindade ebaõiges kujundamises. Sellepärast tahaksin, et asja selgitataks avalikult.

Juhataja

Suur tänu! Küsimust arutatakse järgmises infotunnis. Homne plenaaristung, nagu ikka, algab kell 16. Seniks nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

33. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

13. märts 1991

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere õhtust, lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem kohtadele, istungjärgu töö jätkub. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 30.

Lugupeetud kolleegid! Minule on laekunud kaks kiireloomulist küsimust. Ühe esitasid võrdsete õiguste ja kommunistlik fraktsioon, teise võrdsete õiguste, "Virumaa", kommunistlik ja koostööfraktsioon. Sergei Petinov! Kas soovite seoses sellega midagi mainida?

S. Petinov

Tere päevast, lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma paluksin, kui võimalik, ühe minuti väljaspool nende kahe küsimuse teemat.

Juhataja

Ei saanud aru, mida on vaja.

S. Petinov

Ma tahaksin saada üheks minutiks sõna, kuid väljaspool neid küsimusi, teisel teemal.

Juhataja

Ei, seda ei ole täna ette nähtud. Seda võib teha homme, mil kohe istungi alguses on mikrofon avatud 5 minutit iga saadiku jaoks, seda ma palun muuseas mitte kasutada. Täna seda aga mingil juhul teha ei saa. Nagu öeldud, kolleegid, on meil vaja otsustada kahe kiireloomulise küsimuse päevakorda lülitamine.

Teil peaks käes olema kahe otsuse eelnõud. Esimene puudutab vabariiklikes ajalehtedes avaldatud esmatarbekaupade väljaveo faktide kontrollimise komisjoni moodustamist. Kas ma eksisin milleski? Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Ma tänan lugupeetud juhatajat selle minuti võimaldamise eest! Lugupeetud kolleegid! See küsimus on küll esitatud kahe fraktsiooni nimel, kuid kindlasti olete minuga nõus, et seda võib pidada kogu meie rahva enamiku küsimuseks. Seepärast palun lugupeetud kolleegid tungivalt hääletada selle küsimuse kiireloomulisena päevakorda võtmise poolt!

Juhataja

Nüüd siis ongi diskussioon esile kutsutud. Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud spiiker ja lugupeetud rahvasaadikud! Ma tõesti ei tahtnud esineda, aga kuna siin hakati agiteerima, siis ma olen ka sunnitud saali agiteerima. Tahan kinnitada, et eelarve-majanduskomisjon on litsentsimisküsimustega tegelnud juba mitmel korral, oleme kontakti võtnud kaubavahetuskomiteega. Mis puutub litsentsimisnõuete mittetäitmisel, siis oleks loomulik, et nendega tegeleks vabariigi riigikontroll, vajadusel prokuratuur ja vastavad organid. Kui mõni saadik tahab riigikontrollist, prokuratuurist vastavaid andmeid saada, siis ilmselt ta need sealt ka saab. Raisata Ülemnõukogu aega selle komisjoni loomiseks ei ole õige. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Kas te kõik ikka kannate kaasas reglementi? Võtke ette § 15 ja lugege, mis seal on öeldud kiireloomulise küsimuse kohta. Kas võin nüüd asja hääletusele panna? Kohaloleku kontroll. Kohal on 77 saadikut, puudub 27. Selleks et nimelisel hääletamisel otsustada esimese kiireloomulise küsimuse päevakorda lülitamine, peab olema 26 saadiku

nõusolek. On nimelt laekunud ettepanek asi nimelisele hääletusele panna. Härra Lebedev!
Palun esitage see mulle kirjalikult!

Lugupeetud kolleegid! Meil on vaja otsustada, kas esimese kiireloomulise küsimuse lülitamine päevakorda otsustatakse nimelisel hääletamisel. Selleks, nagu öeldud, on vaja 26 saadiku nõusolekut. Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et asi otsustatakse nimelisel hääletamisel? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 19 saadikut, vastu 38, erapooletuid 14. Ei otsustata nimelisel hääletamisel.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada vastavalt §-le 15 kiireloomulise küsimusena päevakorda otsus vabariiklikes ajalehtedes avaldatud esmatarbekaupade väljaveo faktide kontrollimise komisjoni moodustamise kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 30 saadikut, vastu 34, erapooletuid on 11. Ettepanek ei leidnud toetust.

Järgmine kiireloomuline küsimus puudutab liidulepinguga seonduvat, see eelnõu on teil käes. Panen hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada vastavalt §-le 15 kiireloomulise küsimusena päevakorda otsus, mis puudutab suveräänsete vabariikide liidu lepingu projekti? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 15 rahvasaadikut, vastu 58, erapooletuid on 2. See ettepanek ei leidnud toetust.

Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Meil on veel arutada üks käesoleval istungjärgul katkestatud päevakorrapunkt. Kuid enne selle juurde minekut peame vastavalt reglemendile arutama kahte punkti, mis 10. ja 11. järjekorranumbri all juba kolmandat korda päevakorras on.

Seega jätkame 10. päevakorrapunktiga. Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamise kohta. Palume kõnetooli hr. Veetõusme!

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud saadikud! Arutasime seda punkti paar nädalat tagasi, kuid jätsime otsuse vastu võtmata. Seepärast teen täna ettepaneku võtta küsimus 35. istungjärgu päevakorda. Rohkem ma täna ei lisakski, see küsimus on iseenesest läbi arutatud.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et ettekandjale küsimusi ei ole. Ilmselt ei ole meil sellel teemal vaja ka läbirääkimisi pidada. Panen asja hääletusele. Vastavalt reglemendile tuleb meil jällegi läbi viia kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut, puudub 32.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et Eesti Vabariigi Väärismetallide ja Vääriskivide Fondi moodustamist arutatakse 35. istungjärgul? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 saadikut, vastu on 5, erapooletuid on 6. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi kaitseseaduse eelnõu kohta

Juhataja

Järgmine päevakorrapunkt, nagu öeldud, on 11., Eesti Vabariigi kaitseseadusest. Kas ma olen õigesti aru saanud, et väliskomisjoni nimel teeb ettekande hr. Made? Palume kõnetooli!

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Minu ülesanne on väga väike, loen teile nimelt ette väljavõtte väliskomisjoni istungi protokollist selle seaduseelnõu kohta. See kõlab nii: "Väliskomisjon ei pea otstarbekaks antud seaduseelnõu arutamist Ülemnõukogu istungjärgul, kuna puudub läbitöötatud kaitsedoktriin, samuti puuduvad eeldused seaduse rakendamiseks. Ka võib antud seaduseelnõu arutamine Ülemnõukogus mõjuda negatiivselt Eesti ja Nõukogude Liidu läbirääkimistele." Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas me paneme asja hääletusele? Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud kolleegid! Ma palun riigikaitsekomisjoni nimel enne hääletamist 10 minutit vaheaega.

Juhataja

Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Istungjärgu töö jätkub. Kohaloleku kontroll. Kohal on 78 saadikut, puudub 26.

Läbirääkimised jätkuvad. Rein Tamme.

R. Tamme

Härra juhataja! Auväärsed kolleegid! Ülemnõukogu alatiste komisjonide moodustamise ajal tundus mõnelgi meist riigikaitsekomisjoni kui Ülemnõukogu uue struktuuriüksuse loomine võõrastava ja tarbetuna. See oli ka loomulik, kuna selle komisjoni tegevusvaldkond asub seni Nõukogude Liidu võimkonda kuuluval nii-öelda kuumal alal. Samas oli kindlalt olemas sotsiaalne tellimus riigikaitseküsimustega, sealhulgas kutsealuste tegevteenistuse küsimustega tegelda. Lõppkokkuvõttes oli vaja Ülemnõukogu seisukohavõttu selles valdkonnas.

Oluline on ka see, et valitsuse koosseisus puudub riigikaitseküsimustega tegelev täidesaatev struktuuriüksus. Nendes tingimustes oli meie komisjonile algusest peale selge, et eesseisvate ülesannete lahendamiseks ei piisa kaugeltki komisjoni koosseisu kuuluvate Ülemnõukogu liikmete panusest. Oli selge, et tuleb leida ja kaasa tõmmata spetsialiste väljastpoolt saadikute korpust. Nii ka toimisime ja juba eelmise aasta maikuust alates alustas tööd ühiskondlik ekspertide grupp hr. Jaan Lippmaa juhtimisel, kahjuks juristide osavõtuta.

4. septembril esitas komisjon esialgse kaitseseaduse eelnõu projekti Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadile juriidiliseks läbitöötamiseks. 27. novembril täiendas komisjon esialgset redaktsiooni mitmeti, sealhulgas valijatelt saabunud ettepanekuid arvesse võttes. Pean aga ütleva, et möödunud kuude jooksul juriidilist ekspertiisi tehtud ei ole. On täiesti arusaadav, et detsembri- ja jaanuarikuus kujunenud poliitiline olukord ei võimaldanud Ülemnõukogul kaitseseadust arutlusele võtta. Möödunud aja jooksul on tehtud veelgi täiendavaid ettepanekuid, on esitatud alternatiive. Seepärast on riigikaitsekomisjon omalt poolt teinud ettepaneku moodustada komisjonidevaheline töögrupp kaitseseaduse eelnõu täiendavaks läbitöötamiseks, eesmärgiga võtta arvesse just neid laekunud ettepanekuid ja alternatiivvariante. Nimetatud komisjonidevaheline töögrupp, kuhu peale riigikaitsekomisjoni liikmete kuuluvad esindajad õiguskomisjonist, majandus-eelarvekomisjonist ja sotsiaalkomisjonist, on ka oma tööd alustanud. Meie eesmärk on seniseid töökogemusi arvestades olemasolev materjal ümber töötada. Me loodame, et töö töögrupis jõuab kavandatud tulemusteni. Riigikaitsekomisjon on arvamusel, et Ülemnõukogul ei ole võimalik kaitseseadus ülearuseks tunnistada ja jätta see arutusele võtmata. Valitsuse tegevus peab saama seadusandliku aluse. Me teame, et valitsus on mitmeidki algatusi riigikaitse sfääris juba

teinud. Probleemid tööteenistuses on vaja ometi kord lahendada. Seda saab teha ainult ühtse raamseaduse alusel. Sellest kõigest tulenevalt on meie ettepanek võtta kaitseseadus arutusele Ülemnõukogu 35. istungjärgul. See ettepanek on kooskõlas ka väliskomisjoni poolt esitatuga mitte arutada asja praegu. Tänan!

Juhataja

Rein Tamme tegi parandusettepaneku arutada asja 35. istungjärgul. Palun esitada see mulle kirjalikult! Kas ettekandja palub lõppsõna? Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistujad! Ma saan niimoodi aru, et meil on ees kaks hääletamist. Kõigepealt väliskomisjoni ettepanek mitte panna seda menetlusse ja teiseks arutada seda 35. istungjärgul, nagu pakub riigikaitsekomisjon. Aitäh!

Juhataja

Ei, asi on just vastupidi. Kõigepealt tuleb väliskomisjoni poolt ettelõetud otsuse projekt ja saadik Rein Tamme, terve riigikaitsekomisjoni parandusettepanek. Viimane läheb enne hääletusele, kusjuures on vaja lihthäälteenamust. Alles siis tuleb väliskomisjoni otsuse projekt, mille vastuvõtmiseks on vaja 53 häält. Nii näeb ette reglement.

T. Made

Kui nii, siis saadik Tamme ettepaneku läbimiseks palub väliskomisjon vaheaega.

Juhataja

Ma kordan veel kord: ma tegutsen rangelt reglemendi järgi. Jaak Allik! Kas teil on mulle pretensioone? Ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Rein Tamme poolt esitatud riigikaitsekomisjoni parandusettepaneku poolt arutada seda seaduseelnõu 35. istungjärgul? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 46 rahvasaadikut, vastu 23, erapooletuid on 6. Parandusettepanek on vastu võetud.

Kui pikka vaheaega väliskomisjon soovib? Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Asugem kohtadele, istungjärgu töö jätkub. Kohaloleku kontroll. Kohal on 76 saadikut, puudub 28. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Väliskomisjon leidis, et kui tuleb uus seaduseelnõu, siis seda tuleb arutada. See, mille kohta meie oma arvamuse välja ütlesime, oli esimene variant, mis meie meelest oli hambutu ega kõlvanud Ülemnõukogu liikmete ette arutusele tuua. Kuid kui tuleb uus, parandatud ja täiendatud variant, siis seda tuleb arutada – kõigepealt komisjonides ja siis siin saalis. Suur tänu!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Paneme otsuse projekti koos parandusettepanekuga hääletusele. See kõlab selliselt: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu riigikaitsekomisjoni poolt esitatud Eesti Vabariigi kaitseseaduse eelnõu arutusele 35. istungjärgul." Panen hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle otsuse poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 51 saadikut, vastu 15, erapooletuid on 7. Otsus ei ole vastu võetud, sest selleks oli vaja 53 häält. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Siin on arutluses mingi sõlm sees. See otsus, mis me praegu vastu võtsime, ei erine ju sõnastuselt absoluutselt millegagi neist otsustest, mis me võtame vastu enne päevakorra kinnitamist, kui me määrame mingi küsimuse või seadusprojekti arutamiseks teatud istungil. Ja siis me võtame seda kui päevakorraküsimust ja otsustame asja lihthäälteenamusega. Minu meelest oleks ka see tõlgendus praegu täiesti võimalik.

Juhataja

Kolleegid! Minu käes on väliskomisjoni esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekt, mille nimetus esialgselt kõlas selliselt: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu riigikaitsekomisjoni poolt esitatud Eesti Vabariigi kaitseseaduse eelnõu menetluse mittevõtmise kohta." See on otsuse projekt. Sellele järgnes riigikaitsekomisjoni parandusettepanek, mis seisnes selles, et panna asi arutlusele 35. istungjärgul. Parandusettepanek sai läbi arutatud, hääletatud ja ta sai toetust. Nüüd tehti otsuse projekt vastavalt sellele parandusettepanekule ringi ja see pandi

tervikuna hääletamisele. Üldiselt ei ole praegusel juhtumil ette nähtud mingisuguseid läbirääkimisi. Mis asi see siis praegu olgu! Vello Pohla.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Just praegu oli vaheajal väliskomisjoni koosolek, kus arutati, kustkohast tulid sõnad "menetlusse mitte võtta". Selliseid sõnu väliskomisjoni otsuses, mille Tiit Made ette luges, ei ole. Otsus on meil must valgel olemas ja Tiit Madel ei olnud õigust küsimust sellises formuleeringus üles tõsta. Selle tõttu poleks pidanud asja selliselt hääletusele panema ja nõudma seejuures 53 hääle olemasolu. Tänan!

Juhataja

Kolleegid! See, mida teie teete väliskomisjonis, on teie enda asi. Ülemnõukogu juhataja ei sega ennast komisjoni siseasjadesse, tehke seal oma asjad selgeks. See teema on praegu ammendatud ja me jätkame päevakorda.

1991. aasta 3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses korraldatud referendumi tulemustest

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Need päevakorrapunktid, mida me olime kohustatud arutama eelisjärjekorras, on ammendatud ja nüüd naaseme katkestatud päevakorrapunkti juurde. Selles küsimuses saab ettekandeks sõna Marju Lauristin.

M. Lauristin

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Kõigepealt vastaksin Ülo Uluotsa kahtlustele, kas see otsuse projekt, mis teil käes on ja mille arutamiseks on nüüd tõesti ka rohkem aega olnud, ikka kuulub selle päevakorrapunkti juurde. Meie saadikurühm tegi oma ettepaneku sügavas veendumuses, et kuulub küll, sest meil oli päevakorrapunkt referendumi tulemuste kohta. Meil oli teada, et Ülemnõukogu ise sätestas referendumi kohta käiva otsuse §-s 20, et referendumi tulemused on Eesti Vabariigi riigivõimuorganite tegevuse aluseks. Me kuulasime ära härra Rüütli ettekande, kes samuti käsitles seda, mismoodi kogu meie tegevus peaks edasi

arenema. Märtsikuus, aprillis ja mais me tegelesime üleminekuperioodi veel küllalt üldise määratlemisega. Ent nüüd, peale referendumit, oleks Ülemnõukogu referendumi tulemustest lähtudes vaja täpsustada tegevuskava, millega me tõesti võiksime vastata rahva küsimusele, mida Ülemnõukogu kavatseb siis nii ise kui ka teisi riigivõimuorganeid suunates teha referendumi otsuse elluviimiseks. Jutt ei ole sellest, et me peaksime täna arutama seda kava konkreetselt. Viimastel nädalatel on olnud palju üleskutseid koostööle, sisuliste asjade arutamisele jne. Meie mõte oligi seda stimuleerida, võtta iseendale oma valijate ees kohustus. Ei tohi olukorda ebamääraseks jätta. Ka Ülemnõukogu juhatuse seisukohalt on väga vajalik selge prioriteetide kava. See peab välja kujunema fraktsioonide omavahelisest diskussioonist ja koostööst. Ja me peame seadma endale tähtaja jõuda kuu aja jooksul nii kaugele, et me saaksime selle kava siin vastu võtta. See, mis siin otsuses kirjas, ei ole kahtlemata lõplik loetelu. Siin ei ole mitte midagi uut. Hoopiski täpsem kava nõuabki meilt kuu aega tööd. Nüüd peaksime oma jõud koondama, et kuni kevadeni tegelda asjadega, mis tõepoolest viiksid meid üleminekuperioodi lõpetamise poole. Rahvas on sellest ebamäärasusest rohkem häiritud. Meie ettepaneku mõte oli seega fikseerida meie ühine kohustus koostöös jõudsamalt edasi jõuda. Ja just lähtudes referendumi tulemustest, meie enda 30. märtsi otsusest.

Juhataja

Millised on küsimused Marju Lauristinile? Ei ole. Suur tänu!

M. Lauristin

Ma tahaksin veel öelda seda, et esmaspäeval tehti üks kirjalik parandusettepanek, mille ma pärast autoriga arutelu aktsepteerisin. Oli samuti härra Kābini suuline ettepanek, mille ma ka aktsepteerin. Seega selles tekstis, mis teie käes on, on kolm redaktsioonilist parandust. Tegin need teile juba esmaspäeval teatavaks, aga kordan veel kord üle. Loen nüüd ette praeguse redaktsiooni. Jälgige teksti, siis te näete, mis on teisiti.

"Et 3. märtsil toimunud referendumil elanikkonna valdav enamus avaldas tahet taastada Eesti Vabariigi iseseisvus ja sõltumatus, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab (see on nüüd tulnud juurde, lähtudes Kābini märkusest): Pidada vajalikuks (nüüd jääb vahele see, et Eesti Vabariigi riigorganid – see on märkus Allikult) koostöös kõigi iseseisvust toetavate poliitiliste jõududega kuu aja jooksul välja töötada ja oma tegevuse aluseks võtta (ja nüüd peaks algama uus lõik) konkreetsete riigiõiguslike ning sise- ja välispoliitiliste sammude kava." Jne., kuni lõpuks, kus oli "Eesti majanduse funktsioneerimise riikliku iseseisvuse tingimustes", lähtudes Kābini ettepanekust ilusamini öeldes "riiklikult iseseisvas Eestis".

Seega, tekst on muutunud liigendatuks, on tekkinud kolm lõiku, on tulnud juurde see vormiline "otsustab" ja on ka lähtunud sellest, et me võtame vastu otsuse iseenda kohta.

I. Hallaste

Lugupeetud ettekandja! Kas ei oleks mõistlik, lähtudes küsimusest, millele inimesed referendumil jaatavalt vastasid, kolmandasse ritta panna "taastada Eesti Vabariigi riiklik iseseisvus"? Panna "riiklik" vahele?

M. Lauristin

Jah, seda me tegime juba esmaspäeval.

I. Hallaste

Jah, aga seda te ette ei kandnud. Aitäh!

M. Lauristin

Jääme selle juurde, ma olen nõus. Ka teistes otsustes olgu igal pool "riiklik iseseisvus ja sõltumatus".

V. Malkovski

Lugupeetud Marju Lauristin! Kuidas on teie dokumendis arvestatud referendum tulemusi Narvas, Kohtla-Järvel ja Sillamäel? Kui olete nõus, siis ma pakuksin sellele küsimusele välja ka vastuse: täiendada 3. märtsil toimunud referendum tulemusi ülevaatega selle käigus Kirde-Eestis kujunenud olukorrast.

M. Lauristin

Lugupeetud rahvasaadik Malkovski! ma olen sellele küsimusele juba üks kord vastanud ja vastan heameelega veel. Ma ei kujuta ette, et saaksime selles kavas, mida me peaksime koos kuu aja pärast arutama hakkama, arvestada olukorda Virumaal. Loomulikult tuleb seal ette näha nende probleemide lahendus, et Ida-Virumaa, et ka Narva saaks tõesti pöörduda näoga Eesti Vabariigi poole ja tunnetada iseseisvat Eesti Vabariiki kui enda jaoks positiivset perspektiivi.

S. Volkov

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Lauristin! Mul on selline küsimus: kas poleks mõttekas jätta otsuse projekti pealkirjast välja viide referendumitulemustele? Kuigi kellelgi pole midagi siin mainitud programmi väljatöötamise vastu, satume selle heakskiitmisega sellegipoolest kaksipidisesse olukorda. Oma eelmises otsuses referendumitulemuste korraldamise kohta kinnitasime, et tal puudub juriidiline tähendus, et see on poliitilist laadi üritus. Nüüd aga kohustame riigivõimuorganeid selle tulemusi arvestama ja omistama talle nii õigusliku tähenduse. Seega ilmneb, et räägime iseendale vastu. Võib-olla jätta lihtsalt see viide pealkirjast välja? Täna!

M. Lauristin

Lugupeetud härra Volkov! See pealkiri kordab sisuliselt referendumitulemuste § 20. See on vastuseks ka Juhan Telgmaa küsimusele. Kogu see küsimustik just sellepärast kuulubki arvestatavate referendumitulemuste hulka, et meil on selles otsuses see punkt olemas.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Mul on proua Lauristinile küsimus, mis on minu kolleegi ja seltsimehe Vladimir Malkovski esitatud küsimuse jätkuks. Kui me selles otsuses fikseerime, et Eesti riigivõimuorganid peavad koostöös iseseisvust toetavate poliitiliste jõududega kindlustama omariikluse õiguslike aluste väljatöötamise, Eesti riigivõimusüsteemi lahutamise NSV Liidu omast, siis on see kõik väga kena. Kuid kas teile ei tundu, et see otsus annab Kirde-Eesti omavalitsusorganitele automaatselt õigusliku aluse rakendada analoogilisi meetmeid vastavalt referendumitulemustele Kirde-Eestis? Seda siis juba NSV Liiduga ühtehoidmiseks. Kas teile ei tundu, et see otsus annab Kirde-Eesti elanikkonnale juriidilise aluse nõuda Eestist lahkulöömist? Täna!

M. Lauristin

Härra Lebedev! Mul on hea meel, et te seda küsisite. Tõesti, me peame omavahel asjad selgeks rääkima. Mis puhtub sellesse, kas meil niisuguseid punkte formuleerides on silme ees ka võimalused, mis neist tekivad, siis kõigepealt ma juhin tähelepanu sellele, et mingeid uusi võimalusi ei teki. Sisuliselt tsiteeritakse otsuses meie poolt juba enne heakskiidetut. Meie eelmistes otsustes alates märtsikuust on seda laadi asjad juba kõik sees, kaasa arvatud riigivõimuorganite lahutamine. Nüüd sellest, kas Kirde-Eesti elanike osavõtt muudest referendumitest annab neile mingeid erioigusi. Niipalju, kui mina olen aru saanud, seisavad

härä Lebedev ja inimesed, kes Kirde-Eesti referendumit korraldavad, just nimelt Nõukogude Liidu seaduste täitmise eest. Ühegi Nõukogude Liidu seadusega ei anta ühelegi territoriaalsele üksusele, kellel ei ole riiklikku staatust, mingeid õigusi riigiõiguslikeks otsusteks. Ma ei räägi praegu Eesti Vabariigist, aga kui me vaatame seda, mismoodi on sellisel juhul toimunud Nõukogude Liidu kõrgeimad riigivõimuorganid, siis leiame küllalt vastavaid pretsedente. Nii et ma olen kindel, et Kirde-Eestis toimunud küsitlus, samuti Kirde-Eesti elanike osavõtt üleliidulisest referendumist ei anna selle regiooni elanikele juurde mingeid õigusi ega võta neid ka ära. Seda lähtudes nii Eesti Vabariigi kui ka Nõukogude Liidu seadustest.

Juhataja

Kolleeg Lebedev! Meil oli teiega juba eile sel teemal sekeldusi. Praegu esitatakse küsimusi ja läbirääkimised veel jätkuvad. Ettekandjaga ei peeta diskussiooni, vaid esitatakse talle küsimus. Ma annan nüüd teile selle teise küsimuse esitamise võimaluse. Ja juhin tähelepanu sellele, et see on teie jaoks viimane selle päevakorrapunkti arutelus. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Ma tahtsin vaid täpsustada vastust oma küsimusele. Kui lugupeetud juhataja leiab, et ma ei saa seda teha, siis ma võtan oma taotluse maha.

Juhataja

Ma tahtsin öelda seda, et on võimalik esitada kas 2 küsimust või 2 korda sõna võtta. Esitage oma küsimus ära.

V. Lebedev

Mind ei rahuldanud vastus minu esimesele küsimusele.

Juhataja

Kui küsimusele vastust ei antud, siis ka see on vastus. Nii tuleb seda mõista. Reglement näeb selleks ette ainult 2 minutit aega. Diskussiooni ei peeta. Palun esitage teine küsimus!

V. Lebedev

Härä juhataja! Ma loobun teise küsimuse esitamisest, kuna pole saanud vastust esimeselegi.

Juhataja

Siis jääb teile reservi veel üks sõnavõtt. Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud ettekandja! Kas te arvate ja loodate, et me oleme võimelised prognoosima sel aastal meie ümber toimuvaid sündmusi, mida me ei ole võimelised juhtima, kuid mis paratamatult meid mõjutavad? Ma saan teie jutust aru, et meil seisab ees riigi kapitaalremont. Aga kas me nendes tingimustes ikka oleme võimelised mingisuguse poliitilise plaani valmis tegema?

M. Lauristin

Lugupeetud hr. Uluots! Ma arvan, et Eesti Vabariigi kõrgeima seadusandliku koguna me lihtsalt oleme kohustatud oma võimete piires prognoosima sündmusi, mis toimuvad nii Eesti Vabariigi sees kui ka meie ümber ja mis võivad meie vabariigi saatust mõjutada. Praegu me kõik loodame, et algavad läbirääkimised Moskvaga iseseisvuse küsimuses. Kui kõrgeim seadusandlik kogu ei suuda, ei jõua neid asju praegu enda jaoks täiesti selgeks teha – no ega me üle oma varju hüpata ei saa. Meil on tõesti väga raske läbirääkimistel oma seisukohti kaitsta. Ent ka sel põhjusel tuleb kõnealune samm kindlasti teha, ja küllalt kiiresti.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Minu küsimus lähtub hr. Lebedevi ja hr. Malkovski küsimusest. Meie kolhoosi piirkonna 1000 inimese hulgast hääletas üks väike brigaad, kus on 7–8 inimest, ka Eesti iseseisvuse vastu. Ma ei tea, kas ma pean neist tegema eraldi Nõukogude Liidu üksuse?

M. Lauristin

Ma saan vastata ainult, et ei pea. Saan muidugi aru, et see oli vaid loogilise lõpuni viidud näide sama tendentsi kohta. Tõepoolest on selge vahe riigivõimuorganite ja kõigi muude haldusorganite, samuti kolhoosi juhatuse volituste vahel. Minu meelest see peaks meile kõigile siin selge olema.

N. Zahharov

Proua Lauristin! Nagu teada, võib vastavalt omavalitsusseadusele luua linnade ühendusi. Selline linnade ühendus on loodud kolme linna – Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve

istungjärkude otsusega. Kas meie valitsus on teie arvates valmis pärast referendumi läbiviimist koostööks selle organiga, kes hakkab (ma olen selles kindel) toetuma oma elanikkonna enamuse tahtele?

M. Lauristin

Mul on väga hea meel, et härra Zahharov on juba hakanud mõtlema selles suunas, mida me siin vajalikuks peamegi. Nimelt, et me tõesti konkreetselt otsustaksime, mis asjad on vaja kõrgeima riigivõimuorgani tasemel läbi arutada. Ma ei leia, et mina olen praegu siin kompetentne kohe väljendama meie kõigi otsust, mis peaks olema tõsise järelekaalumise viili.

V. Kuznetsov

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Ma tunnen teid kogenud ja vilunud poliitikuna ning arvan, et olete läbi kaalunud sündmuste edasise arengu kõik variandid. Kas nende kõige vähem soovitatavate variantide hulgas eksisteerib ka selline, mille puhul oleks võimalik Kirde-Eesti mingil moel eraldumine, arvestades seal toimunud referendum tulemusi? Tänan!

M. Lauristin

Ma olen sunnitud jälle kordama, et minu meelest me peaksime kõiki neid küsimusi arutama diskussioonis tolle kava üle, mida me koostama hakkame. Praegu me vaid otsustame selle koostada.

N. Aksinin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kui juba käib prognoosimine, siis loomulikult käsitletakse ka variante. Niisiis, kui siiski peaks juhtuma, et Kirde-Eesti nõuab enesemääramist, kas see on siis seaduslik või mitte? Aga kui juhtub nii nagu Moldaavias, mis te siis peale hakkate? Ja teine küsimus: kas see dokument on läbi teinud juriidilise ekspertiisi?

M. Lauristin

Minu teada mingit n.-ö. territoriaalset enesemääramisõigust ei näe ette ei rahvusvahelise õiguse normid, ei Liidu ega ka meie vabariigi seadused. Ütlen veel kord, me peame tekkivaid probleeme tõesti arutama, ja ma olen valmis oma vaateid nendes küsimustes esitama, kui me seda diskussiooni kunagi siin tõesti pidama hakkame. Aga mitte praegu, mil me teeme alles lähteotsuseid. Mis puutub juriidilisse ekspertiisi, siis arvan, et oleme ise küllalt pädevad oma tööd korraldavat otsust vastu võtma. See ei ole seadus, mis vajaks juriidilist ekspertiisi.

A. Tähiste

Austatud eesistuja! Lugupeetud proua Lauristin! Söandaksin esimese lause sõnastuse pakkuda sellise: "Lähtudes sellest, et 3. märtsil toimunud referendumil avaldas Eesti elanikkonna valdav enamus tahet ...". Mulle isiklikult tundub see keeleliselt säästvam.

M. Lauristin

Aitäh! Sõnade järjekorra muutmise võtan vastu.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Te märkisite õigesti, et Eesti rahvas on praegu teatavas pinges ja ootab kannatamatusega meie otsuseid. Kas teile ei tundu, et kogu Eesti rahvale oleks parem, kui me praegu jätaksime säärase sündmuste prognoosimise, millele meie mõju võib olla vaid mikroskoopiline? Ehk asuksime selle asemel tegelema pakilisemate küsimustega, kas või otsusega pensionäride ainelise olukorra parandamise kohta või siis võrdsete õiguste saadikurühma poolt esitatud dokumendiga kaupade litsentsita väljaveo kohta Eesti Vabariigist? Minu arvates peaks kaaluma, mis suudaks momendil Eesti rahvast mingil moel rahustada ja pinget maha võtta. Tänan teid vastuse eest!

M. Lauristin

Aitäh! On täiesti selge, et me peame tegelema majanduse probleemidega: omandireform, maareform – kõik see on osa sellest kompleksist. Teistpidi on selge, et ei selles otsuses ega kogu meie arutluses ei pea domineerima mingisugune abstraktne prognoosimine. Jutt on ikkagi seadusandlike sammude prioriteetide kindlaksmääramisest. Väga konkreetne majanduslike probleemide n.-ö. äraõiendamine peaks siiski jääma valitsuse igapäevatöö kompetentsi. Me saame, kui vaja, temalt aru pärida. Praegu meilt oodatakse just nimelt seda tööd, milleks me oleme siia seatud, see on seadusandja tööd. Ja prioriteetid selles töös peame endale ise määrama, mitte keegi teine.

R. Järlik

Austatud juhataja! Austatud ettekandja! Küsimuste järgi otsustades istub mõnes saadikus väike kartus, nagu oleks selle otsuse taga mingi ülitäpne kalenderplaan, mida kivistunult püütakse ellu viia, hoolimata sellest, kuidas välistingimused muutuvad. Mina olen aru saanud, et selle taga on põhimõtteliste sammude kava, mis arvestab just välistingimuste muutumist ja mida vastavalt ka korrigeeritakse. Kas ma olen õigesti aru saanud?

M. Lauristin

See kõik on protsess, milles me ise oleme osalised. Me ei tee seda mingisuguse abstraktse riigi plaanina kellegi teise jaoks.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud Marju Lauristin! Suure huviga seda otsuse eelnõu lugedes mulle tundus, et viimane lause on puudu. See võiks olla järgmine: "Seoses eelöelduga lugeda üleminekuperiood lõppenuks." Aitäh!

M. Lauristin

Ma ei saa lugupeetud kolleeg Madest sugugi aru, kas ta jättis siis sellele tema kujuteldavale lausele eelneva lause lugemata? On ju selles öeldud "... selleks et jõuda üleminekuperioodi lõpetamiseni Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite demokraatlike valimiste teel". Kui me kõik need sammud oleme mitte ainult kavandanud – praegu on jutt kavandamisest –, vaid ka ellu viinud, alles siis me saame rääkida üleminekuperioodi lõppemisest.

S. Petinov

Lugupeetud Marju Lauristin! Mul on teile järgmine küsimus. Öelge palun, kui me võtame vastu otsuse nende dokumentide väljatöötamiseks, siis mis mõtet on sel juhul alustada ametlikul tasandil NSV Liiduga läbirääkimisi? Mida me siis neil läbirääkimistel arutama hakkame? Tänan!

M. Lauristin

Me oleme nendel läbirääkimistel juba arutanud Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist.

Juhataja

Suur tänu, Marju Lauristin! Tundub, et Ülemnõukogu liikmetel rohkem küsimusi ei ole. Lugupeetud kolleegid! Kui te mäletate, siis me esmaspäeval, kui me selle päevakorrapunkti arutelu katkestasime, läbirääkimiste lõpetamise kohta otsust vastu ei võtnud. Me lihtsalt konstateerisime, et sellel teemal sõnavõtjaid ei ole, nii et läbirääkimised tõesti jätkuvad. Kohe on mul palve Sergei Sovetnikovile, et kui ta sõna võtab, siis praegu palun antud teemal. Ei soovi sellel teemal? Siis saate täna sõna pärast tolle päevakorrapunkti arutelu lõppemist. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Marju Lauristin rääkis siin väga ilusti kõik ära, ta viitas isegi NSV Liidu seadustele ja Liidu konstitutsiooninormidele. Liidu referendumiseaduses on kirjas, et vastavalt sellele seadusele ei saa püstitada küsimust ühe või teise vabariigi koosseisust mingi territooriumi eraldamise kohta. Referendum ei saa olla juriidiliseks aluseks ühe või teise territooriumiosa eraldamisele. Jah, selline paragrahv NSV Liidu referendumiseaduses eksisteerib. On väga meeldiv, et proua Lauristinile meenusid üleliidulised seadused ja ka põhiseaduslikud normid. Kuid proua Lauristin "unustas" seaduse NSV Liidu koosseisust väljaastumise kohta. Me peame täiesti selgelt paika panema: kui me võtame vastu otsuseid, lähtudes NSV Liidu seadustest, siis peame ka oma tegevuse viima vastavusse nende seadustega. Kui me aga oleme ise "kõige targemad", siis pole korrektne heita teistele ette NSV Liidu seaduste eiramist. Repliigi korras: mulle tundub, et mõned meie kolleegid tahaksid väga saada iseseisva vabariigi presidendiks ning istuda ÜRO-s presidenditoolis. Mul on härra juhatajale ettepanek: kui see küsimus pannakse hääletamisele, teha salajane hääletamine. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Ma teen ettepaneku peale Nikolai Zahharovi sõnavõttu sõnavõttud lõpetada. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle ettepaneku poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 52 Ülemnõukogu liiget, vastu on 2, erapooletuid 6. Läbirääkimised lõpetatakse peale Nikolai Zahharovi sõnavõttu. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud kolleegid! Kas on veel mõtet selles küsimuses sõna võtta? On jäänud mulje, et asi on juba põhimõtteliselt läbi arutatud eraldi auditooriumis, kuhu kõiki ei kutsutud. Küsimus on siiski piisavalt tõsine, kuna vastuolud on vabariigis olemas ja nad on seotud hääletamise tulemustega. Seetõttu ma ei esitanud oma küsimust Marju Lauristinile, kes mind praegu ei kuula, sugugi niisama. Kuid ma pöördun ta poole veel kord. Te olete kogenud ajakirjanik ja teate hästi, et kui te kirjutate preambulasse teatud laused, siis need määravad kogu dokumendi suunitluse. Kui me poliitilise tegevuse programmi arutama asudes võtame aluseks teie lähenemise, siis osutub probleemide lahendamine küllaltki keerukaks. Seepärast ma palun teid kui dokumendi autorit tungivalt – ma loodan, et just teie olete selle autor – lisada preambulasse järgmised sõnad: "... lähtudes referendumini ning küsitluse tulemustest." Olen sügavalt veendunud, et selliste vastuoludega vabariiki, nagu Eesti praegu on, keegi iseseisva

riigina näha ei taha. Ajalooline kogemus on näidanud ja seda kinnitavad ka välismaised eksperdid, et isegi kui vaid 10% elanikkonnast väljendab teist seisukohta, siis tuleb seda väga tõsiselt kuulata. Ma arvan, et meil tuleks maha istuda ja kõiges kokku leppida, lähtudes tõesti teie poolt praegu esitatud kontseptsioonist. Kui ma oleksin olnud Lohusalus, oleksin ma sealgi seda teile öelnud. Meil tuleb ühiselt mõelda, kuidas saaks lahendada need vastuolud, mis referendum tulemuste näol on muutunud silmnähtavaks. Meil on variante, mis võivad osutada vastuvõetavaks nii ühele kui teisele poolele. Seepärast kaalugem enne, kui see otsus vastu võtta, läbi kõik väljaöeldud seisukohad. Tänan!

N. Zahharov

Lugupeetud kolleegid! On loomulik, et pärast iga üldrahvaliku iseloomuga poliitilist aktsiooni peab Ülemnõukogu vastu võtma otsuse, mis võimaldaks riigivõimuorganil oma seisukohti ja poliitikat vastavalt rahva tahtele korrigeerida.

Lähtudes referendum tulemustest, on ilmselt õige toetada Ülemnõukogu vastava tegevusprogrammi väljatöötamist. Ent seejuures on väga oluline vältida eksiarvamust, et küllalt suure osa rahvast "ei" ütlemine või valimisjaoskonda mitteilmumine ei omagi erilist tähtsust. Tahan öeldut illustreerida sellise lihtsa näitega: Kirde-Eestis tehti kontrollküsitlus, mis korraldati täiesti samasugustes tingimustes, sama auditoriumi hulgas, ainult et küsimus oli mõneti teistsugune: "Kas te tahate, et suveräänne Eesti säiliks NSV Liidu koosseisus?" Selle küsitluse tulemus erineb väga tugevalt vabariiklikul referendumil saadust. Näiteks Kohtla-Järvel moodustas referendumil "jah" ja "ei" vastanute vahe pisut üle 5%, tolle küsitluse puhul aga oli see vahe üle 35%. Seega, kvalifitseeritud enamus toetab Eesti jäämist NSV Liidu koosseisu. Veelgi kujukamad on need näitajad Sillamäel ja Narvas. Kaugeltki mitte ühene pole olukord Kohtla-Järve rajoonis, kus terved alevid ja piirkonnad toetasid sellel küsitlusel jäämist NSV Liidu koosseisu. Miks maarahvas on NSV Liidu poolt? Ilmselt nad on tänaseks juba piisavalt maitsta saanud meie demaršide ja NSV Liidu siseses integratsioonis osalemisest keeldumise vilju. Üks neist on jõusöödatarnetest ilmajäämine, mille tagajärjel on vähenenud liha ja teiste põllumajandussaaduste tootmine. Aga miks erinevad referendum tulemused linnades maarajoonide omadest? Sellepärast, et need, kes töötavad täna tehastes ja vabrikutes, on paljuski omal nahal tunda saanud separatistliku tegevuse tagajärge, sidemete katkemise tõttu on vabrikud sunnitud tootmist vähendama. Meie edasine poliitika peab täiel määral arvestama ka neid tendentse. Kinnitan teile, lugupeetud kolleegid, täie vastutusega, et Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve juhtkond on astunud kõige energilisemaid samme, vältimaks autonoomiaidee valdavaks muutumist neis linnades. Võttes aga täna vastu otsuse, milles

sisaldub ettepanek vaatavalt rahva tahteavaldusele kindlustada vabariigi lõplik väljumine NSV Liidu koosseisust, sunnime me nende linnade juhtkondi otsustavamale tegutsemisele. Mina seisan nii inimese kui kodanikuna tõepoolest kodurahu säilitamise eest ning seetõttu on mul dokumendi autoritele küsimus. Mil moel suudavad nad kindlustada kodurahu, kui me praegu oma otsusega kutsume tegelikult üles tegutsema jõumeetoditega, sundides vähemusele peale enamuse tahet? Seepärast peame täna võtma endale ka kodanikuvastutuse võimalike tagajärgede eest. Vaevalt mõistavad kõik Eesti elanikud meie otsust ühtmoodi. Tänan!

Juhataja

Lõppsõnaks palun kõnetooli Marju Lauristini!

M. Lauristin

Ma tänan kõiki, kes sõna võtsid, aktiivse kaasamõtlemissel eest! Eelkõnelejad juhtisid tähelepanu, et me oma tulevikukavades peame arvestama ka teisiti hääletanud vähemuse seisukohti ja huve. Ma arvan, et seda me kindlasti ka arvestame ja mitte mingisugust konfrontatsiooni sellest ei tule. Kuid samal ajal on minu meelest siiski vaja lõpetada illusioonide külvamine, et Eestimaad on võimalik iseseisvumise teelt ära pöörata. Mida kiiremini lõpeb nii konfrontatsioon kui ka nende inimeste illusioonid, kes ei tulnud hääletama või hääletasid vastu, seda kiiremini me jõuame konstruktiivse poliitikani. Vahepeal tuli kirjalik ettepanek veel ka hr. Kamalt. Ta paneb ette viia lõpplause sõnastus täielikult kokku meie 30. märtsi otsuse formuleeringuga, pannes seega sinna vahele "põhiseaduslike riigivõimuorganite taastamisega demokraatlike valimiste teel". See on ka selle tõttu õige, et tõesti nähtavasti mitte valimised ei lõpeta üleminekuperioodi, vaid jõudmine nii kaugemale, et võimuorgan ikka tegelikult tööle hakkab.

Juhataja

Suur tänu! Lõppsõna esitajale küsimusi ei esitata.

Küsimusi esitatakse ettekandjale, kuigi tegemist on ühe ja sama isikuga. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud Marju Lauristin! Pöördun teie kaudu kogu teie fraktsiooni poole. Te olete kogu aeg väitnud, et see, millest ma siin räägin, pole tegelikult Narva linna elanike ja minu valijate arvamus. Praegu te vist veendusite vastupidises. Ma kinnitan teile tungivalt: me vajame

dialogi, et lahendada vabariigis eksisteerivad vastuolud. Ärge tehke seda ambitsioonikalt, palun teid kui naisterahvast, kui ema, mõelge sellele.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid! Teie poolt esitatud parandusettepanekud on vastu võetud. Kas on kellegi parandusettepanekut ignoreeritud? Ei ole. Kohaloleku kontroll. Kohal on 80 saadikut, puudub 24.

Lugupeetud kolleegid! Kõige esimesena panen hääletusele ettepaneku võtta otsus vastu salajasel hääletamisel. Selleks on vaja 27 saadiku nõusolekut. Vladimir Lebedev teeb ettepaneku hääletada salaja. Rein Veidemann.

R. Veidemann

Austatud juhataja! Kuna otsus puudutab Ülemnõukogu poliitilist tahet, selle suunda, siis fraktsiooni nimel on mul ettepanek panna salajase hääletamise ettepanek omakorda nimelisele hääletamisele. Juhul, kui salajane hääletamine heakskiitu ei leia, siis palun fraktsiooni nimel kogu otsuse projekt nimelisele hääletamisele panna!

Juhataja

Selge. Suur tänu! Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Austatud spiiker! Mul on tunne, et rahvarinde nõudmine nimeliselt hääletada on täiesti asjatu, sest nad avaldavad alati ka salajase hääletamise nimekirjad ajalehtedes. Sellepärast ma arvan, et pole üldse tähtis, kuidas hääletada. Tänan!

Juhataja

Ma vist kuulsin valesti või kui mitte, siis ei oska ma selle peale midagi kosta. Kõik see, mis on kompuutri mälus, on minu monopol ja ma ei ole mitte mingeid andmeid mitte kellelegi andnud ega anna ka tulevikus. Ma ei tea, millest on jutt. Ma rõhutan veel kord: mitte kellelegi ma andmeid, mis on kompuutri mälus, välja ei anna. Nimeline hääletamine on loomulikult selline, mille andmed me avaldame kohe. Nii, kaks ettepanekut on tehtud, kolmandat teha enam võimalik ei ole. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Rein Veidemanni ettepanek on üsna pretsedenditu, sellist asja minu meelest me veel teinud ei ole. Tõenäoliselt seda reglement ei reglementeeri ja nii võib jõuda halba lõpmatusse. Ma võin näiteks teha ettepaneku panna Veidemanni ettepanek salajasele hääletamisele. Kas on mõtet hääletada nimeliselt hääletuse vormi ja see siis ajalehes avaldada – see on lausa naljakas. Võiks siiski hääletada kas salajaselt või nimeliselt ja sellega asi piirdub.

Juhataja

Kolleegid! Ma käitun vastavalt reglemendile ja konkreetsel juhtumil tähendab see seda: kõigepealt panen hääletusele, kas võtta see otsus vastu salajasel hääletamisel. Kui selle poolt on 27 või rohkem saadikut, siis rohkem midagi arutada enam ei ole. Kui me ei saa 27 saadiku nõusolekut, on saadikutel ja fraktsioonidel õigus teha ettepanek nimelise hääletuse kohta, kuid ainult siis. Sest salajasel hääletusel on eelis nimelise hääletuse ees.

Võtke praegu palun oma tellimused maha, midagi asjalikku te mulle öelda ei saa. Viime läbi esimese hääletusvooru ja peale seda võime täpsustada.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et päevakorraküsimuses vastuvõetav otsus hääletatakse salaja? Selle ettepaneku poolt on 26 rahvasaadikut, vastu 35, erapooletuid on 13. Ettepanek ei leidnud toetust.

Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Ma tunnen natuke arvutustehnikat ja küberneetikat ning tean, et ikkagi eksisteerivad tehnilised vahendid, mis võimaldavad salajase hääletuse andmeid raalist kätte saada. Seepärast ma ühinen oma kolleegiga, kes arvab, et niikuinii saab kõik salajane avalikuks. Sellega ei taha ma teid, lugupeetud istungi juhataja, siiski mingil määral süüdistada. Tänan!

Juhataja

Kolleegid! Jääme ikka mõistlikkuse piiridesse. Ka mina olen veel mingisuguse kvalifikatsiooniga insener ja ütlen teile seda, et see programm on koostatud selliselt, et mitte keegi ei saa salajase hääletuse andmeid teada. Aga ülejäänud andmed, mis on kompuutri mälus, on minu monopol. Salajase hääletamise tulemusi ei ole võimalik teatavaks teha mitte

kellelegi, nii väidavad ka asjatundjad, kes on programmi koostanud. Kas jääb siis tavaline lahtine hääletamine?

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "3. märtsil Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise küsimuses toimunud referendum tulemuse arvestamisest Eesti Vabariigi riigivõimuorganite tegevuses"? Palun hääletada! Vaja on 53 häält. Selle ettepaneku poolt on 57 häält, vastu 17, erapooletuid 1. Otsus on vastu võetud.

Kolleegid! Minu käsutuses on veel veerand tundi ja ma paluksin luba seda kasutada. Sõna saab Sergei Sovetnikov. Ja pärast on ka mul teile midagi teatada.

S. Sovetnikov

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Täna sai Vladimir Malkovski 40 aastat vanaks. Lubage teda sel puhul seltsimeeste, kolleegide, kõigi meie nimel õnnitleda. Minu arusaamise järgi on see veel titeiga, kuid te olete vist märganud, et kui Vladimir Malkovski ilmub plenaaristungitele, elavneb meie töö tunduvalt. Ja mul on väga kahju, et tema tänane mõistlik ettepanek ei leidnud toetust. Soovin talle kogu südamest kõigi tema seltsimeeste ja kolleegide, meie kõigi nimel aktiivset tegutsemist, tugevat tervist ja kordaminekuid. Lubage talle üle anda need lilled.

Juhataja

Mehisele mehele üks mehine aplaus. (Aplaus.)

V. Malkovski

Suur tänu! Tahan siiski teid üles kutsuda kass Leopoldi sõnadega: elagem sõbralikult! Samas loodan, et meil ei saa olema nii nagu tuntud anekdoodis: konsensuseks nimetakse seda, kui ma oma naisega vaieldes lõpuks alati nõustun tema arvamusega. Suur, suur tänu teile!

Juhataja

Head kolleegid! Minu meelest on loodud parem meeleolu ja tänu sellele ehk osutub minu järgnev ülesanne natukene kergemaks. See puudutab eelmist päevakorrapunkti kaitseseaduse kohta. Selle päevakorrapunkti kohta tuli vastu võtta otsus. Selleks on vaja 53 häält. See küsimus oli ülimalt kehvasti ette valmistatud, aparaat tegi seda ettekandja suusõnalise otsuse projekti põhjal. Reglementi aga rikutud ei ole. Mõningate nüansside üle me võime vaielda, rõhutan veel kord, et mul on ees selgelt reglemendi sätted selle kohta, kuidas oleks tulnud

seada päevakorrapunkti arutada. See otsus ei leidnud toetust ja projekt on esialgses seisus tagasi, mitte midagi temaga ei ole juhtunud. Asi kandub automaatselt järgmisse istungjärku ja selle juurde võidakse tagasi tulla. Kuid ma tahan öelda teile, lugupeetud kolleegid, kes te olete selle küsimuse ettevalmistamisega seotud, leppige omavahel töö korras kokku. Ärge sundige mind siit kõvasti seda kõike välja ütleva, mis ma võiksin öelda. Ärge nõudke siin saalis, et üks peab teise ees vabandama, teine kolmanda ees ja nii edasi, nagu öeldakse, see poleks minu poolt sugugi kena, kui ma peaksin siit eest kedagi noomima hakkama. Ja ma ei tee seda, aga palun mõelge nüüd, kuidas te oma töö ikkagi korraldate. Analüüsige vastuvõetud otsuseid ja seadusi, ning te näete, et nendel juhtumitel, millal nad on vastu võetud, on nad praktiliselt muutumatul kujul vastu võetud. Tehtud on vaid väga väikesi muudatusi. Enamasti parandusettepanekud Ülemnõukogu toetust ei leia, redaktsioonilised parandused aga küll ja lõppdokumendid on tänu sellele paremaks läinud. Mõelgem alati, kui me teeme parandusettepanekuid, kas nad ikka on asjalikud. Ärme esitame parandusettepanekuid, millel ei ole õiguslikku alust, on ainult poliitiline. Ja veel üks palve: kui on küsimuste esitamise aeg, siis esitame küsimusi. Kui me tahame diskussiooni pidada, siis selleks on läbirääkimised. Ülemnõukogu ei ole kohustatud läbirääkimisi lõpetama ka siis, kui spiiker teeb sellise ettepaneku. Meil on ette tulnud prohvakaid ja need on juhtunud ka minu kaassüül. Seda viga ma tunnistan. Vello Pohla.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Spiikri jutu jätkuks tahaksin öelda, et suures segaduses ei olnud ka mina küllalt täpne, süüdistades Tiit Made. Ja et Tiit Made mu vabanduse vastu võtaks, tahaksin teda 40. sünnipäeva puhul õnnitleda, kuigi sünnipäev just täna ei ole. (Aplaus.)

Juhataja

Suur tänu! Kas me võime sellega intsidendi ammendatuks lugeda? Homme on väga tähtis istung, meil tuleb arutada ka reglemendimuudatust. Head nägemist! Algas kell 10.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

33. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

14. märts 1991

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere! Tere hommikust, lugupeetud Ülemnõukogu! Alustame 33. istungjärgu viimast istungit. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 77 saadikut, puudub 27.

Head kolleegid! Minu siirad vabandused alguseks, kuid ma olen kohustatud kõigepealt lausuma mõned manitsused. Vastavalt reglemendile oleks täna saadikutel õigus nõnda-öelda vabale mikrofonile 5 minuti ulatuses. Ma väga palun seda mitte kasutada. Samas tahaksin teile südame peale panna, et te mõtleksite selle üle, kas meil ei tuleks vähemasti järgmisel istungjärgul juba eelnevalt kokku leppida tööaja pikendamises või kogunisti kaaluda selle nõnda-öelda vaba nädala ärajätmist. Tööjärg on ette kuhjunud nii suur, et me jääme praegu sündmustele jalgu. Meil on selliseid otsuse projekte ja seaduseelnõusid, mille puhul, kui nii võib öelda, mõned daatumid on juba seljataga. Mõtlen Sillamäe volikogusse täiendava saadiku valimisega seonduvat, meie oma istungjärgude tööd reguleerivaid teemasid, pensionäride ainelist kindlustamist jne.

Mõelgem selle peale, valmistagem ennast sisemiselt ette, et võib-olla järgmisel istungjärgul tuleb töötada pikendatud tööajaga.

Täna on juhatusel plaanis pakkuda teile alljärgnev päevakord. Kõigepealt pangandusega seonduvast. Paar sõna selgituseks.

Tegemist on ühe seaduseelnõu esimese lugemisega ja teise otsuse projektiga. Sisuliselt on nad väga sarnased, kui mitte kokkulangevad, ent seadusandluse seisukohalt ei saa neid alternatiividena tõlgendada. Ma rõhutan, ühel juhtumil on tegemist seaduseelnõuga, teisel juhtumil otsese projektiga. Kui loogikast lähtudes tahetakse siiski nendes dokumentides alternatiivi näha, siis peavad seadusandliku initsiatiivi autorid andma selleks oma nõusoleku, et jõupingutused saaks ühendada.

Ühel puhul lõpetame täna esimese lugemise – ma vähemalt oletan, et Ülemnõukogu seda soovib, teise kohta tuleb vastu võtta otsus.

Teiseks päevakorrapunktiks on Ülemnõukogu juhatusel tänasel istungil kavas pakkuda ajutise töö- ja kodukorra paragrahvi muudatusi. See on meie Ülemnõukogu sisemises töökorralduses

nii valus küsimus, et me ei saa sellega venitada. Ka selles asjas tuleb täna jõuda otsuseni. Ning kui meie töö on viljakas, täna arutada veel pensionäride ainelise elukorra kindlustamist.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee moodustamise kohta" esimene lugemine

Juhataja

Alustame päevakorrapunkti Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee moodustamise kohta" esimene lugemine ja Eesti Panga poolt esitatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Eesti Raha Komitee moodustamise kohta". Peale ettekannet ning töö korras on meil kokku lepitud, et juhtiv komisjon avaldab oma seisukoha mõlema seadusandliku akti eelnõu ärakuulamise järel. Nüüd palume Eesti Vabariigi Valitsuse esindajana kõnetooli härra Bo Kraghi! Milles on küsimus, Vladimir Lebedev?

V. Lebedev

Härra juhataja! Kas me ei peaks vaba mikrofoni ärajätmist hääletama, see oleks nagu reglemendi puudutav küsimus? Tänan!

Juhataja

Seda otsustab Ülemnõukogu. Mina olen ettepaneku teinud ja, otsustades saali reaktsiooni järgi, on saavutatud džentelmenlik kokkulepe. Kui seda ei ole, siis ma panen asja hääletamisele. Ei ole vaja? Ei ole vaja. Suur tänu! Kui Lebedev nõuab, siis ma panen hääletusele. Kas Lebedev nõuab? Ei nõua. Suur tänu! Härra Bo Kragh, palume kõnetooli!

B. Kragh

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud saadikud, daamid ja härrad! Valitsuse rahareformi kontseptsioonil on kaks eesmärki. Esiteks, soodustada Eesti Vabariigi iseseisvuse saavutamist. Seetõttu on selle läbiviimise viimaseks tähtajaks pakutud 1994. aasta detsember. Tähtaeg 1995. aasta 29. juuni on seaduseelnõus fikseeritud põhjusel, kuna peetakse vajalikuks, et pärast 31. detsembrit jääks veel 180 päeva võimalike vigade parandamiseks. Viimased tekivad paratamatult. See kõik tähendab, et rahareform võib toimuda tunduvalt varem, ent mitte mingil juhul hiljem. Teiseks on reformi eesmärgiks soodustada Eesti

Vabariigi majanduse üleminekut administratiivkäsusüsteemilt turumajandusele. Seepärast on kontseptsioonis positiivsena mainitud Saksamaal okupeeritud tsoonides 1948. aasta juunis teostatud rahareformi. Ameerika kindrali Clay korraldusel annulleeriti seal suurem osa vanadest riigimarkadest. Tookord muidugi selle otsuse vastu protesteeriti, ent pärast rahareformi avastas rahvas ühe väga huvitava fakti: järjekorrad kauplustes olid kadunud. Kokkuvõttes oli see samm esimene ja hädavajalik teel Lääne-Saksa majandusime poole. Selle tulemust te nägite 42 aastat hiljem 1990. aasta juunis, kui Saksamaa Liitvabariik ostis oma markadega endale Saksa DV. Ning ma olen peaaegu kindel, et viie või kümne aasta pärast ostab Saksamaa Liitvabariik kas kaheksa või kolmesaja miljardi eest ära ka Kaliningradi oblasti.

Mida aga kujutab endast Eesti valitsuse rahareformi kontseptsioon? See ongi seesama rahareform, mida te mõnda aega juba ootate. Selles on kirjas reformi teostamiseks vajalike poliitiliste ja majanduslike tingimuste loetelu ja ka punkt, mis määrab, kellel on selles aktsioonis erakorralised volitused. Meie ettepanek on moodustada kolmeliikmeline komitee, mida juhiks Eesti Vabariigi peaminister, teiseks liikmeks oleks Eesti Panga president ning kolmandaks sõltumatu ekspert. Komitee volitused kehtiksid, nagu ma juba mainisin, kuni 1994. aasta lõpuni. Need volitused on suured, nad võivad määrata rahareformi läbiviimise aja ning teostamise mehhanismi, reformi läbiviivate isikute ringi, nad otsustavad, mida ette võtta rahatähtedega, Eesti Vabariigi finantsüsteemiga, maksedokumentide, võlgade, väärtpaberite, tagatiste, pensionide, palkade, trahvide ning väliskaubandusega, neil on kontrollifunktsioonid ning nad peavad ka otsustama, mida teha Eesti Vabariigi territooriumil paiknevate NSV Liidu relvajõududega. See kõik sisaldub valitsuse seaduseelnõus.

Mida aga kujutab endast praegusel etapil Eesti Panga rahareformikontseptsioon? Ma ütlen selle kohta mõne sõna, kuna see arenguplaan on mitu korda muutunud. Möödunud aasta oktoobris-novembris käisid teravad debatid, sest Eesti Pank ei aktsepteerinud valitsuse kontseptsiooni – see olevat ebainimlik. Selle kohta ma võin öelda ainult seda, et Eesti Panga tookordne ja praeguseks juba kõrvale jäetud seaduseelnõu oli ebamäärane, selles polnud teostamise tähtaegagi. 12. veebruaril asetleidnud Eesti Panga istungil ei hääletanud keegi Eesti Panga juhtkonna kontseptsiooni poolt, novembris aga hääletasid üheksast liikmest viis otsuse vastu. Mina pean seda arengukava kummaliseks. Selle kohaselt peaksid vabariigi Ülemnõukogu esimees, peaminister ja Eesti Panga president moodustama komitee, kes peaks ise määrama oma volitused. See on väga kummaline. Seda peate tegema ainult teie – rahvasaadikud. 12. veebruari "Päevalehe" järgi rääkis panga direktor hr. Elmar Matt Ülemnõukogu Presiidiumi istungil, et see rahakomitee peaks olema salajane. Seda ma ei

suuda mõista. Selline täievoliline komitee ei saa olla salajane, ei tema koosseis ega tema plaanid saa olla salajased. Vastasel korral puuduks teil võimalus nõuda temalt tema tegevuse kohta aru. Praeguseks on see eelnõu, nagu ma mõistan, tühistatud. Ilmselt leiab enamik Eesti Panga Nõukogu liikmeid, et on võimalik need kaks rahareformi kontseptsiooni – valitsuse ja Eesti Panga oma ühendada. Ent nad pole ühendatavad! Pealegi oli inimestel, kes väidavad, et neid võib ühendada, kolm kuud, veel enamgi aega kompromissvariandiks. Mina aga pole mingisugust kompromissvarianti näinud. Ja kordan: need kaks kontseptsiooni tegelikult ei olegi ühendatavad. Seda võivad loota vaid inimesed, kes kogu oma elu on õppinud ainult ühte kunsti – kunsti karta. Karta vastutust ebameeldivate otsustuste eest. Lahendagu keegi teine neid keerulisi küsimusi, mitte mina! Nii mõelda aga ei tohi. Ma pean veelkordselt analüüsima Eesti Panga rahareformikontseptsiooni just seetõttu, et siiani leidub inimesi, kes arvavad, et neid arengukavu on võimalik ühendada. Möödunud aasta novembris Eesti Pank väitis, et rahareform Eestis peab toimuma enne üleliidulist rahareformi. Juba pärast jaanuarikuist 50- ja 100-rublase kupüüride annulleerimist sai selgeks, et Moskva on esimese sammu juba astunud. Ning loota, et Eesti võiks oma rahareformiga Moskvat edestada, on juba võimatu. See oli vaid esimene samm ning ma kardan, et enne aasta lõppu järgnevad uued ebameeldivad Moskva-poolsed aktsioonid. Aasta tagasi lubas Eesti Pank uut raha 1990. aasta jõuluks. See aga ei tulnud. Ainsad uued Eesti kroonid, mida mul õnnestus siin näha, on šokolaadimündid Tartu Ülikooli ning kolme lahja lõvi kujutisega. Need on muidugi väga maitsvad, ent nad ei soodusta Eesti Vabariigi iseseisvuse saavutamist. Eesti Panga kontseptsiooni lõpus, lk. 50 eestikeelses ja lk. 58 venekeelses variandis on kirjas, et oma rahale ei saa üle minna enne 1991. aasta II kvartalit, kuid samas tuleb tunnistada, et see võib saada võimalikuks tunduvalt hiljem. Kus on loogika? Loogika puudub. Eesti Pank väljendab kord ühte, kord teist arvamust ning unustab oma kontseptsioonis ära kaks kohustuslikku tingimust, mis on vajalikud Eesti rahareformi läbiviimiseks. Eestikeelses variandis lehekülgedel 22–25 ja venekeelses lehekülgedel 25–27 on öeldud, et esimene tingimus on: Eestil peavad oma põhiliste kaubanduspartneritega olema enam-vähem normaalsed suhted. Eesti Pank annab ka seletuse, et mõeldud on NSV Liidu vabariike. Kuid siin ta eksib. Praegu ei eksisteeri veel eeldusi, mis garanteeriksid vabariikidevahelised horisontaalsidemed. Ükski liiduvabariik ei kontrolli oma raudteid, mereteid ja õhuliine. Eesti Vabariigi peamiseks kaubanduspartneriks on tegelikult keskus. Kui Moskva ei peaks soovima seda esimest tingimust luua, siis see tingimus jääb täitmata. Teine tingimus: Eesti Vabariigi territooriumil toimiv finantsüsteem. Ka see sõltub hetkel täielikult keskuse armust. Kui Moskva pole huvitatud nende kahe eeltingimuse loomisest, siis Eesti Panga arvates jääb riiklik iseseisvus saavutamata. Ent mõlemad me oleme

ühel meelel selles, et ilma oma valuutata Eestis riiklikku iseseisvust ei tule. Nüüd tulebki Eesti Panga argumenteeringust välja, et ilma Moskva armuta ei saa iseseisvat Eesti Vabariiki olla. Valitsus aga, vastupidi, arvab, et ka ilma Moskva nõusolekuta on Eestis rahareform vajalik. Ja seda enne 1995. aastat, kuna see on hädavajalik samm riikliku iseseisvuse saavutamiseks. Siit selline järeldus: teie asi, lugupeetud saadikud, pole valida valitsuse ja Eesti Panga kontseptsiooni vahel, vaid te peate valima valitsuse kontseptsiooni ja seaduseelnõu ning uuele liidulepingule allkirjutamise vahel.

Eesti Pank väitis tookord, et Nõukogude rublade põhihulk tuleks vahetada Eesti kroonide vastu kursi järgi 1 : 1 ning ühtlasi teostada enne rahareformi läbiviimist erastamine Nõukogude rublade eest. Ning need Nõukogude rublad peavad olema käibelt kõrvaldatud, s.t. ära põletatud. Kõigepealt tahan ma küsida: aga mis saab siis, kui NSV Liit annulleerib Nõukogude rublad juba sel aastal – mis on üsna tõenäoline – mingil teisel viisil? Kas see 1 : 1 kurss on elupõline, vaatamata sellele, et see kõik toimub NSV Liidu territooriumil? Loogika jällegi puudub. Oletagem, et NSV Liit annulleerib 90% kõigist Nõukogude rubladest. Kas see kurss 1 : 1 jääb sellegipoolest kehtima? See pole loogiline. Riigivara Nõukogude rublade eest müümise ja 1 : 1 kursi järgi Nõukogude rublade põhilise hulga vahetamisega Eesti territooriumil võidab vaid väga väike arv ettevõtteid ja eraisikuid. Miks? Seepärast, et kuigi NSV Liidu territooriumil on Nõukogude rublasid liiaga, on nad eri sotsiaalsete gruppide vahel jaotatud ebaühtlaselt. Tavalised inimesed, kelle kuupalk on 250–300 rbl., ei tunnetata sugugi nende rublade liigsust. Neile ei anna erastamine midagi. Neid huvitab see, et riik kasutaks erastamisest saadud raha sotsiaalseteks vajadusteks, et inimesed, ma kordan seda, pääseksid lõpuks otsatutest järjekordadest ning tarbe- ja toidukaupade defitsiidist. Just see osutus 1948. aastal Saksamaal teostatud rahareformi peamiseks efektiks. Järjekorrad kadusid ära. Aga kuidas on lugu pensionäridega? See on suur osa elanikkonnast. Neil on, ütleme, keskmiselt 2000–3000 rubla NSV Liidu Hoiupanga Eesti osakonnas. Ent üle 90% selle panga aktivatest on üle antud Moskvasse NSV Liidu riigieelarvesse tohtu puudujäägi katteks. Juhul, kui Moskva ei saa (või ei taha) seda raha tagastada, kannavad hoiupanga hoiustajad suurt kahju. Kuidas seda raha saaks päästa? Sellest pole Eesti Panga kontseptsioonis sõnagi. Kui aga viia erastamine läbi üksnes Eesti kroonide eest, siis tekib võimalus päästa kas või mingigi osa neist hoiustest. Eelkõige pensionäride, kuid ka teiste inimeste omadest. Üleüldse püüab Eesti Pank pakkuda välja midagi populaarset. Me oleme saanud kirju, kus inimesed kaebavad näiteks, et valitsus tahab võtta sõjaväelastelt nende säästusid. Üldiselt pole Eestis sellist olukorda enne olnud. Rahvusvahelises praktikas on juba 100 aastat eksisteerinud traditsiooniline funktsioonide jaotus ühelt poolt valitsuse ja teiselt poolt keskpanga vahel.

Mujal on nii, et nii valitsus kui opositsioon pakuvad välja meeldivaid samme, keskpang aga esineb range juhendaja rollis, kes hoiatab: te kulutate liiga palju raha! Aasta tagasi näiteks lubas Helmut Kohl idasakslastele soodustatud tingimusi nende mitte kellelegi vajalike idamarkade vahetamisel Saksamaa LV markade vastu. Bundestag ütles aga ei, vabandage, see pole meile tasku järgi. Lõpuks aga võttis Bundestag vastu ka vastava seaduse, sest neid, kes olid selle vastu, oli parlamendis enamus. Funktsioonide jaotus valitsuse ja keskpanga vahel on mujal maailmas klassikaline. Eesti on selles mõttes unikaalne riik, kus kõik on vastupidi. Valitsus räägib ebameeldivaid asju, keskpang aga lubab nagu jõuluvana kõigile maiustusi. Võtame sellise näite. Inimene, kes on märganud oma näol laiku, läheb arsti juurde. Too räägib talle, et ärge erutage, teil on vaid väike vistrikuke, teeme pisikese operatsiooni ja kõik on OK! Loomulikult lahkub patsient selle arsti juurest vaimustuses: vaat see on alles arst! Ent sellegipoolest läheb ta igaks juhuks ka teise arsti juurde, see aga ütles: teil pole mitte vistrik, vaid nahavähk. Ma võin teid päästa, kuid operatsioon tuleb väga valuline ja ebameeldiv, teie nägu rikutakse täiesti. Aga te jääte ellu. Kumb arst on siis parem? Loomulikult esimene meeldib teile rohkem. Kuid esimese arsti abiga muutute ilusaks laibaks! Kuidas on, kas meenutab Eesti majandusolukorda? Kas vistrik või kasvaja? Vastama peate teie.

Piisab diskussioonist. Teil tuleb võtta vastu lõplik otsus. Valitsuse kontseptsioon on selge ning ainu vastuvõetav, sest selles on arvestatud ka sotsiaalset õiglust. See viib ainsana Eesti Vabariigi iseseisvumiseni. Valitsuse kontseptsioon pole koostatud ühe või teise partei või poliitilise liikumise tarvis. Ta on tehtud Eestimaa huvides. Ma kutsun teid tungivalt üles hääletama selle poolt! Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu ettekandjale! Härra Kragh! Kohe tulevad küsimused. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Härra eesistuja! Härra Kragh! Me oleme teiega ammu tuttavad ja ma tõepoolest austan teid kui spetsialisti. Ent kõigepealt tahan ma teile avaldada kaastunnet, et olles sattunud meie ülepolitiseeritud ühiskonda, olete te konsultandi asemel mingil määral saanud rohkem poliitikuks. Näiteks teie jutt Eesti jaoks ebameeldivatest Moskva sammudest ei ole minu arvates päris korrektne. Konsultandil ilmselt ei sobi anda hinnanguid NSV Liidu sammudele. Mul on teile kaks küsimust. Esimene: te ütlesite, et Saksamaa ostab ära Kaliningradi. Palun öelge, kust kohast on teil sellised andmed, millel nad põhinevad. Teiseks, te rääkisite Saksamaal pärast sõda läbiviidud rahareformist. Selle reformi, nagu me kõik teame, viis läbi

Ameerika administratsioon. Kas teile ei tundu, et on täiesti võimalik võrrelda tolleaegse Saksamaa LV olukorda Eesti omaga? Ilmselt peaks arvestama, et ka Nõukogude Liit võib luua analoogilise situatsiooni, aidates Eestit, et selle valuuta oleks tõepoolest normaalne, täisväärtuslik ja kaalukas. Muide, enne uue valuuta kehtestamist tõi Ameerika administratsioon Lääne-Saksamaale hulgaliselt kvaliteetseid kaupu, et inimestel oleks, mida uute markade eest osta. Öelge palun, kas Rootsi valitsus kavatses toimida samal viisil ja täita meie turg Rootsi kaupadega, et saaks kasutada teie poolt väljapakutud Eesti kroone. Tänan!

B. Kragh

Lugupeetud hr. Lebedev! On tõsi, et me oleme teiega vanad sõbrad. Kui teie siin nälgisite, oli meil teiega väga meeldiv ja huvitav vestlus. Ühel pühapäeval päeval kella 17 paiku, kui teie istusite siin härra Petinoviga kahekesi, hämmastas teid väga fakt, et mingi Rootsi konsultant, kes kritiseerib Moskvat, julgus saali astuda. Me vist vestlesime seal tund või poolteist. Mis aga puutub sellesse, et ma poleks tohtinud avaldada oma arvamust Moskva sammude kohta, siis vabandage mind, võib-olla üksikud maailma pankade pankurid tõepoolest arvavad, et majandust ei saa poliitikaga ühendada, ent mina sellist arvamust ei jaga. Selles osas on mulle kõik selge. Ka minu ülesanded siin on mulle vägagi selged: konsulteerida valitsust ja peaministrit selleks, et luua Eestis iseseisev panga- ja rahasüsteem. Kuna Eesti on praeguseni NSV Liidu koosseisus ning kuna NSV Liit pole siiani üles näidanud mingit huvi sellele kaasa aidata, siis tuleb mul loomulikult seda silmas pidada ning ka tema vastu argumente esitada. Pealegi võin ma rootslasena märkida, et see pole esimest korda, kui rootslane sekkub Baltikumi asjusse, 290 aastat tagasi üks selline rootslane vist juba oli. Ent võib juhtuda, et minagi saan kaotuse osaliseks nagu rootslased Poltaava all. Mis puutub Kaliningradi oblastisse, siis muidugi pole mul andmeid ei Kremlist ega Bonnist, ma lihtsalt aian seda. NSV Liidu välismajandus on praegu pankrotis, minu meelest on see vaid aja küsimus, millal ta enam ei suuda maksta oma välisvaluutavõlgu. Võib-olla laostub Liit 5 või 10 aasta pärast. Ja kui Leedu poolt iseseisvuse väljakuulutamise osutub lõpuks 100-protsendiliselt edukaks, siis Kaliningradi oblasti eraldamine võib tema geograafilise asendi tõttu osutuda veelgi edukamaks. On see ju iidne sakslaste asuala. Ma peaksin seda NSV Liidu poolt täiesti loogiliseks sammuks, kui ta toimiks samuti nagu Aleksander II, kes 1867. aastal müüs maha Alaska. Nüüd võiks müüa ära Kaliningradi oblasti. Seda muidugi kalli raha eest. Kas 200 või 300 miljardi marga eest. Kui ma viis aastat tagasi oleksin öelnud, et Saksamaa LV hakkab maksuma selle eest, et 400 000 Nõukogude sõjaväelast ei muutuks takistuseks Saksa Demokraatliku Vabariigi suremisel, kas te siis ka oleksite küsinud, kust kohast mul need

andmed pärit on? Lääne-Saksamaa poliitika on majanduspoliitika. Elame-näeme, härra Lebedev! Kui rääkida aga 1948. aastast, siis ei maksa unustada, et tollal Saksamaa LV-d veel polnud, teie aga räägite nii, nagu ta oleks siis juba eksisteerinud. Saksamaa LV loodi 1949. aastal, enne seda eksisteerisid vaid kolm Lääne okupatsioonitsooni Saksamaal ja Berliinis. Mina lähtun faktist, et Eesti peab NSV Liidust eralduma, ja kogu minu diskussioon teiega lähtub sellest. Mis puutub sellesse, et USA päästis oma Marshalli plaaniga neljakümnendate aastate lõpus mõne Lääne-Euroopa maa näljast, siis kardan, et praegu pole ei Rootsi ega teised lääneriigid huvitatud siia sellisel hulgal kaupade sissetoomisest, nagu seda tehti 1948. aastal. Eesti jaoks on kurvaks faktiks asjaolu, et koos Läti ja Leeduga ning ehk ka Koreaga on ta Teise maailmasõja viimaseid ohvreid. Seega on teie ees kaks eesmärki: Eesti Vabariigi rajamine ning üleminek turumajandusele ilma suurema Lääne abita. Kahjuks on see tõesti nii.

Juhataja

Suur tänu! Tiit Made.

T. Made

Lugupeetud härra Kragh! Ma püüan rääkida vene keeles, siis on teil kergem vastata. Mul on mitu küsimust, kuid ma valin neist vaid mõned. Kõigepealt palun öelge punktide kaupa, mis poolest on valitsuse kontseptsioon parem Eesti Panga omast. Teine küsimus. Lugeses tähelepanelikult valitsuse kontseptsiooni, ei leidnud ma sellest, kuidas tuleks rahareformi alustada, mida nimelt peaks tegema esimesel etapil, mida järgmistel. Kuidas te seda endale konkreetselt ette kujutate, millest peaks alustama? Kolmas küsimus. Te märkisite täiesti õigesti, et raha emissiooniga tegelev keskpank peab olema iseseisev, suveräänne. Miks teie kui valitsuse nõunik ei soovita peaministril Eesti Pank rahule jätta ja anda talle võimalus oma iseseisvust arendada? Ja neljas küsimus: kui palju maksaks, kui see oleks müüa, Svenska Handelsbanken? Aitäh!

B. Kragh

Lugupeetud härra Made! Mis puutub teie esimesse küsimusse, siis oma meelest olen ma juba kakskümmend minutit sellest rääkinud. Kui soovite, võin pisut korrata. Seaduseelnõus on valitsuse sammud täiesti selgelt kirjas. Seal on väga palju konkreetseid punkte, mida ma juba loetlesin. Eesti Pank pole konkreetset seaduseelnõu esitanud, nende kontseptsiooni kohta aga ma juba tõin näiteid. Eesti Panga ettepanekud on küllalt ähmased, ei pea neid vastuvõetavaks ja isegi tegin ekskursi ajalukku, tõestamaks sotsiaalse õigluse rikkumist, mis sisaldub Eesti

Panga kontseptsioonis. Seepärast arvan, et sellele küsimusele on juba vastatud. Nüüd vastus teie teisele küsimusele: kuidas hakkab eelseisev rahareform toimuma? Võin ainult öelda, et see peab olema riiklik saladus. Vastasel juhul võidavad sellest üksnes spekulandid ja isikud, kes pole huvitatud edukast rahareformist. 1948. aastal teatati Lääne-Saksamaal esmaspäeval algavast rahareformist ja selle üksikasjadest alles reede, 18. juuni pärastlõunal. Vahepealset laupäeva ja pühapäeva peetakse kõige hullumeelsemaks nädalalõpuks Lääne-Saksamaa ajaloos. Kõik tormasid kauplustesse, üks naine näiteks ostis 40 kg peavalutabette, et vaid kulutada võimalikult palju oma vanu markasid. Kõik see toimus devalvatsiooni eel ja tähtis oli just ootamatuse moment. Natuke keskpanga rollist. Kui me jällegi lähtuksime Saksamaa Liitvabariigi seadustest, siis seal on ühena põhisätetest kirjas, et riigi keskpank peab olema iseseisev, kuid oma funktsioonide täitmisel ja oma poliitikas on ta kohustatud järgima valitsuse üldist poliitikat. Sama põhimõte on kirjas ka seaduses Bundestagi kohta: Bundestag peab toetama Saksamaa LV valitsuse poliitikat, seda igasuguse valitsuse korral. Eestis aga on praegu tegemist kahetsusväärse faktiga, et valitsuse ja keskpanga vahel üksteisemõistmine puudub.

Teie viimane küsimus oli, kui palju võiks Eesti eest maksta. Kui meenutada ajalugu, siis tuli Rootsi siia vaid ühel korral, 1561. aastal – ja seda teie endi, s.t. Revali linna ja selle ümberkaudse piirkonna palvel, nagu ma mäletan. Järelikult me tookord Eestit ei ostnud. Ma ei usu, et Rootsi Kuningriik teeks nüüd ettepaneku Eesti Vabariik ära osta, ma arvan, et see on välistatud. Meid aeti siit 1710. aastal välja, ja teie meelet see ehk polegi kahetsusväärne. Nüüd on see teie maa, mitte meie oma.

J. Allik

Lugupeetud härra Kragh! Mul on teile kolm küsimust. Kuna ma pole nendes küsimustes spetsialist, siis vabandage mind, kui ma midagi segi ajan. Kõigepealt, ma saan aru nii, et teie ja teie kontseptsiooni järgi võib erastamist hakata tegema üksnes kroonide eest. Teisisõnu on Eesti rahareform valitsuse kontseptsiooni järgi ainus moodus rahva säästude päästmiseks. Seejuures te räägite, et rahareform peab toimuma enne 1995. aastat. Nüüd ma enam ei mõista: kas me peame siis erastamist viis aastat ootama? Aga kas te ei mõtle, et selle nelja aastaga lahendavad rahareformid NSV Liidus kõik eestlaste säästude ümbervahetamisega seotud probleemid? Minu arvates selle teie poolt pakutud nelja aastaga saavad "lahendatud" kõik meil erastamise ja säästude päästmise probleemid, ning seda olenemata sellest, kas Eesti rahareform tuleb või mitte. Teine küsimus. Niipalju kui ma aru sain, väidate teie, et valitsuskontseptsiooni kohaselt võib rahareformi Eestis teha ilma igasuguste kokkulepeteta

NSV Liiduga. Kas tähendab see, et teie arvates võib rahareform Eestis toimuda Nõukogude armee, piirivalveväe ja tolliteenistuse kohalolekul, nii nagu see kõik praegu on? Ning kolmandaks, valitsuse seaduseelnõus tehakse ettepanek moodustada kolmeliikmeline Rahareformi Komitee koosseisus: peaminister, Eesti Panga president ja üks sõltumatu majandusteadlane. Teisalt aga te räägite, et reformi enese läbiviimise mehhanism ja alguspäev peavad olema salastatud. Kas te ei arva, et selle komitee kahe liikme seostamine peaministri ja Eesti Panga presidendiga, kes nelja aasta jooksul võivad mitu korda vahetuda, ei kindlusta salajasust? Miks näiteks ei võiks see komitee koosneda inimestest, kes muul ametikohal ei töötaks ja viiksid rahareformi läbi algusest peale, olenemata oma praegusest ametikohast? Tänan!

B. Kragh

Kõigepealt tuleks parandada üks viga, millega ma siin väga tihti kokku puutun. Arvatakse, et valitsuse rahareformikontseptsioon näeb ette, et ei saa toimuda enne 1995. aastat. Võib-olla see ei toimugi varem ja see oleks isegi soovitatav, kuid detsember 1994 on valitsuse kontseptsiooni järgi Eesti rahareformi viimane tähtaeg.

Mis puutub privatiseerimisse, siis nagu ma aru saan, on väikeprivatiseerimine juba alanud või kohe algamas. Suured objektid tuleks minu arvates erastada ainult Eesti kroonide eest. Põhjused ma juba nimetasin. Kuid loomulikult, mida varem Eesti rahareform toimub, seda parem. Ent mõttetu oleks seda läbi viia lähemal ajal – praeguses infokülluses võiksid spekulandid üsna täpselt teada saada selle toimumise aja. See aga oleks väga halb.

Mis Nõukogude Liitu puutub, siis loomulikult me ei tea, mida ta ette võtab. Ma ei tea, mida mõeldakse Kremliis. Kuid arvan, et NSV Liidu valitsus on pettunud rahatähtede annulleerimise tulemustes. Miks? NSV Liit kaotas selle ettevõtmisega nädala. Kõik seisid rahavahetamise järjekordades, selle asemel et töötada, ent NSV Liidus käibivast tohutust rahamassist õnnestus annulleerida vaid väga väike osa. See aga tähendab, et tuleb otsida midagi uut ja kavalamat. Võib-olla püütakse mingil viisil korrata Poola arengut, s.t. et tõstetakse hindu, tõstetakse ka palkasid, mille tulemusena osa elanikkonna säästudest ja vana raha annulleeritakse automaatselt. Ainus raha, mis jääb, on 1–2-kopikalised mündid, kuna läheks liialt kalliks kõik automaattelfonid NSV Liidus välja vahetada. Mis veel juhtuda võib, on väga raske öelda, ent ma olen lausa veendunud, et sel aastal tuleb üht-teist NSV Liidu poolt ebameeldivat.

Nüüd vastus teie kolmandale küsimusele: kuidas seda oleks võimalik teha ilma NSV Liidu nõusolekuta? Loomulikult, kui Eesti territooriumil paiknevad NSV Liidu väed peaksid

füüsiliselt sekkuma, võib tekkida probleeme. 1940. aasta on seda vist juba tõestanud. Sellest ilmselt kujuneb Eesti Rahareformi Komitee peamisi probleeme. Täna me sellele küsimusele vastata ei suuda, kuid võin öelda, et rahareform on Eesti riikliku suveräänsuse saavutamiseks hädavajalik. Kuid te juhtisite tähelepanu ühele väga keerulisele probleemile. Sellist toetust, nagu Lääne okupatsioonitsoonidele 1948. aastal osutasid Ameerika, Inglise ja Prantsuse okupatsiooniväed, loomulikult nüüd ei tule. Kõige parem, mida võiks praegu oodata, on neutraalne suhtumine.

Neljas küsimus: kolm isikut komitee koosseisus. Arutasime seda kaua valitsuskomisjonis ja tulime järeldusele, et kõige otstarbekam lahendus oleks just nimetatud kolm isikut. Üks neist saab ainsana isikliku mandaadi, meie ettepaneku kohaselt on see doktor Jalakas, kes, nagu te teate, lahkus 1943. aastal Eestist Rootsi ja on nüüd Eesti Panga Nõukogu liige. Ta on muide üks neist neljast Eesti Panga Nõukogus, kes hääletasid valitsuskontseptsiooni poolt. Mis puutub peaministrisse ja Eesti Panga presidendisse, siis nemad ongi selles komitees peamised tegelased. Kuid neil ei tohi olla isiklikku mandaati, kuna valitsuse muutumise korral peab sellesse komiteesse kuuluma uus määratud peaminister. Siin on tõesti tegemist riskiga, võib juhtuda, et komitee liikmed vahetuvad. Ent vahest see polegi paha. Kui veel rääkida 1948. aasta Saksamaast, siis seal otsustati rahareform ühe kuuga. Selle aja jooksul koondati härra Clay korraldusel juhtivad Lääne-Saksa majandusspetsialistid ühte koonduslaagrisse, kus nad töötasid välja kõik rahareformiga seonduva. Kogu konkreetne ettevalmistus tehti enne rahareformi ära kolme kuuga. Ma arvan, et kas 1992., 1993. või 1994. aastal suudaks ka Eesti valitsus kolme kuuga sellega hakkama saada.

Juhataja

Täna! Ka mina räägin vene keeles. Kolleegid! Lugupeetud ettekandja! Me peame oma küsimuste-vastustega ühele poole saama kahe minutiga. Anatoli Novohatski.

A. Novohatski

Lugupeetud presiidium! Lugupeetud ettekandja! Maailmapraktikast on teada, et riigid, kellel puudub oma, konverteeritav valuuta, on sunnitud äritehingutes teiste riikide firmadega arveldama mingi muu riigi konverteeritavas valuutas. Isegi bartertehingute korral on aluseks mingi võõras konverteeritav valuuta ja maailmaturu hinnad. Seoses sellega ongi meil teile kaks küsimust. Esiteks, kui tõenäoliselt te peate võimalust, et Eesti Vabariigis krooni kehtestamine sunnib Nõukogude Liitu kaubasuhetes Eesti Vabariigiga üle minema konverteeritavale valuutale? Kas ei teki meil sellega seoses turuhinnad? Ja teine küsimus:

milliseid tagajärgi see teie hinnangu kohaselt Eestile toob, kui meil NSV Liiduga peetavates arveldustes tuleb üle minna kõvale valuutale ja turuhindadele? Tänan!

B. Kragh

Te rääkisite väga kiiresti, ma ei saanud kõigest aru, vabandage mind, kuid ma valdan vene keelt väga vähe.

A. Novohatski

Ma räägin siis aeglaselt, räägin nii, et nii teie kui ka minu kolleegid mõistaksid mind. Maailmapraktikast on teada, et kui mõnel riigil, näiteks NSV Liidul, puudub oma konverteeritav valuuta, siis oma välismajandustehingutes on ta sunnitud arveldama puhtal kujul võõra konverteeritava valuutaga. Ja nüüd on mul selline küsimus. Ma arvan, et ka meie Eesti kroon on, vähemasti esimesel etapil, mittekonverteeritav. Kas ei sunni see Nõukogude Liitu arveldustes Eestiga üle minema maailmahindadele ning konverteeritavale valuutale – kroon pole ju millegagi tagatud? Ja teine küsimus: kuidas te hindate Eesti Vabariigi eksisteerimise võimalusi selliste arvelduste korral Nõukogude Liiduga? Mõtlen just väljaminekuid toorme, materjalide ja paljude teiste kaupade hankimiseks.

B. Kragh

Teil on täiesti õigus. Minu arvates ei saa Eesti kroon tõepoolest 10–15 lähema aastaga konverteeritavaks valuutaks. See on välistatud. Kuid näiteks Taiwan ja Lõuna-Korea arenevad suurepäraselt, vaatamata sellele, et nende oma valuuta pole konverteeritav. Tähendab, ma ei pea seda peamiseks probleemiks. Mis puutub Nõukogude Liidu reageeringusse, siis võib tõesti juhtuda, et ta hakkab oma eksportkaupade eest nõudma tasu konverteeritavas valuutas. Kuid just selline olukord oli ka 1938. aastal. Ka siis oli Eesti ja NSV Liidu kaubavahetus üsna piiratud ja põhines konverteeritaval valuutal. Loomulikult, ilma kannatuste, ilma majandusprobleemideta iseseisvus kätte ei tule.

N. Aksinin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra Bo Kragh! Kõigepealt tunnistan, et pean teist suuresti lugu kahe asjaolu tõttu. Esiteks: mul on hea meel, et te võtate omaks Marxi põhiteesi. Majandus ja poliitika on ka teie meelest lahutamatud ning tihedas vastastikusel seoses. Teiseks: te teadsite, kuhu te sõidate, ja kasutate vene keelt. See on meile samuti väga meeldiv. Nüüd aga küsimused. Mida te siiski arvate kroonidest olukorras, kui meil *de jure* Eesti

Vabariiki pole? Kas Eesti poleks oma kroonidega mingi operetiriigi sarnane? Teine küsimus: kas te ei tahaks siiski ennustada, mida see Kaliningradi oblast võiks maksma minna? Mul nimelt sündis seal pojapoeg. Veel üks küsimus: kas te ei esineks Suure Isamaasõja veteranidele, kuid ühel tingimusel – tasuta? Tänan tähelepanu eest!

B. Kragh

Teie esimene küsimus oli, et kui Eesti ei eksisteeri *de jure*, kas tal siis võib sellegipoolest olla oma raha. Ma ütleksin, et 73 aastat tagasi oli Eesti ajaloos täpselt samasugune olukord. Tookord viis Eesti Vabariigi esimene valitsus läbi rahareformi, vaatamata sellele, et ükski välisriik teda ei tunnustanud ja et Eesti territooriumil seisis mitte ainult punased väed, vaid ka valged Saksa ja Preisi väed. Arvan, et see ongi vastus teie küsimusele. Mingit operetti ei mängitud, see oli väga tõsine ettevõtmine. Paistab, et mõnda saadikut huvitab väga Kaliningradi küsimus. Ma võin ainult öelda, et nii võib juhtuda, kuna viimasel viiel aastal on Euroopas toimunud selline hämmastav areng, et seegi on täiesti võimalik. Kuid ma pole ju mingi selgeltnägija. Ning teie kolmas küsimus, kas ma olen nõus esinema Suure Isamaasõja veteranidele. Loomulikult olen. Muide, tuleval nädalal ma sõidan Kohtla-Järvele ning oma viimasel siin viibimise nädalal tahan külastada Narvat ja Sillamäed. Mul on ka härra Šepelevitšilt kutse külastada tema ettevõtet. Järelikult kohtun ma meeeldi ka Suure Isamaasõja veteranidega, ja seejuures tasuta. Kuid 31. märtsil lõpeb minu Eestis viibimise aeg.

Juhataja

Suur tänu! Enn Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud härra spiiker! Lugupeetud härra Kragh! Hiljaaegu toimus Leedus, samuti kui kogu NSV Liidus 50- ja 100-rublaste rahatähtede vahetus. Teadupoolest on Leedu suveräänne vabariik, kuid käib samuti, müts käes, Moskvas vahetuskvootide suurendamist palumas. Meie kuulutasime välja üleminekuperioodi. Kas võib üleminekuperiood lõppeda ilma üleminekuta Eesti oma valuutale? See on mu esimene küsimus.

Teisele te pooleldi juba vastasite. 1918. aasta Vabadussõja ajal toimus Eestis rahareform. Seati sisse mark, mis osutus väga nõrgaks valuutaks. Öelge palun, kas see on väga suur õnnetus, kui Eesti kroon osutub Nõukogude rublast nõrgemaks? Tänan!

B. Kragh

Leedu suhtes on teil täielik õigus. Siin on teil suurepärase näide riigist, kes kuulutas välja iseseisvuse, oma raha mitte omades. Nad olid sunnitud samuti nagu NSV Liidu vabariigid NSV Liidu valitsuselt almust paluma. Häda ongi selles, et ilma oma rahata mingit iseseisvust ei saa olla. Seda ütlen 100-protsendilise kindlusega. Tähendab, vastus teie küsimusele on eitav. Üleminekuperiood ei saa lõppeda enne, kui on oma raha. Eesti kroon on hädavajalik. Mis aga puutub Eesti krooni ja Nõukogude rubla tugevuse vahekorda, siis nii võib muidugi juhtuda. Algul võib Eesti kroon tõepoolest Nõukogude rublast või Vene tšervoonetsist, kui see peaks Venemaale tulema, nõrgem olla. Kuid ma tõin teile kaks näidet – Lõuna-Korea ja Taiwan. 1953. aastal oli Lõuna-Korea kodusõja tõttu täiesti laastatud, kuid ta viis sisse oma raha – voni. Algul neid keegi ei tahtnud, kõik tahtsid vaid dollareid. Möödus 37–39 aastat ja nüüd on Lõuna-Korea von enam-vähem konverteeritav. Seda tänu Lõuna-Korea majanduse tohutule arengule. Umbes sama lugu on ka Taiwani dollariga. Need mõlemad riigid võivad praegu igal hetkel lubada oma rahal muutuda konverteeritavaks. See ongi vastus teie küsimusele. Esimene etapp tuleb väga keeruline, kuid lõppude lõpuks võib teie raha muutuda samasuguseks, nagu ta oli 60 aastat tagasi.

J. Reinson

Lugupeetud istungi juhataja! Lugupeetud ettekandja! Meie laual on otsuse ja seaduse projektid Eesti Rahareformi Komitee moodustamise kohta. Oma ettekandes võrdlesite te peamiselt kaht erinevat oma rahale ülemineku kontseptsiooni. Kas te tahate sellega öelda, et valides täna kas otsuse või seaduse, otsustame me ka ühe ja teise kontseptsiooni kasuks?

B. Kragh

Vastavalt teie reeglistikule ei saa täna hääletamist toimetada, enne peab tulema veel valitsuse seaduseelnõu teine lugemine.

A. Labassov

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Bo Kragh! Olen teiega nõus, et meil tuleb Nõukogude Liidu peaministrilt rahareformi osas ebameeldivusi oodata. Ainult et te olete jätnud varuks terve aasta, minu arvates tuleb see 1. juulil. Tahan aga öelda, et on ju terve rida riike, kes on kas pikemat või lühemat aega eksisteerinud ilma oma valuutata. Ka praegu on riike, kes kasutavad võõrast valuutat. Siiani eksisteerib, nagu teiegi teate, frangitsoon. Öelge, kas pole võimalik, et Eesti ka iseseisvana saaks pikemat aega eksisteerida rublatsoonis?

B. Kragh

Aitäh küsimuse eest! Ma vastan sellele eitavalt. Minu vastus on: ei või. Miks? Frangitsooni all te peate silmas kindlasti Elevantiluurannikut, Senegali jt. Olen viis aastat mööda neid maid reisinud ja võin kindlalt öelda, et tegelikku majanduslikku ja poliitilist iseseisvust neil pole. On veel teisigi näiteid maade kohta, kes on küll formaalselt iseseisvad, kuid kuna neil pole oma valuutat, on nad ikkagi täielikult teisest riigist sõltuvad. Lõuna-Aafrika mõnedel naabritel formaalselt küll oma raha on, kuid see on ekvivalentne Lõuna-Aafrika Vabariigi randiga. Kuigi nende rahal on teine nimetus, on need maad ikkagi sõltuvuses LAV-ist. Panama ja Libeeria jälle kasutavad USA dollareid ja on kõikide tunnuste kohaselt Ühendriikide majanduslikud kolooniad. Nii et Eesti jäämine mingisse Nõukogude rubla tsooni on minu arvates välistatud nii majanduslikel kui poliitilistel kaalutlustel. Valgevene ehk kõlbabki, Eestile mitte.

M. Kolossova

Austatud eesistuja! Lugupeetud härra Bo Kragh! Esiteks tahan ma väljendada oma tänu selle tohutu töö eest, mis te olete meie vabariigi heaks teinud. Nüüd aga küsimus. Varsti me hakkame uuesti arutama erastamise eelnõu. Kas erastamine on üldse enne rahareformi mõeldav. Ja kui me siiski läheme seda teed, siis mida see meie vabariigile tähendab?

B. Kragh

Ausalt öeldes puudub valitsuskontseptsioonis erastamise teema. See teema kerkis meil esile alles seoses Eesti Panga kontseptsiooniga. Isiklikult ma arvan, et väikeerastamist (kauplused, kohvikud, töökojad jne.) tuleb alustada juba praegu. Kui aga põhierastamine tehakse ära Nõukogude rublade eest, siis vabariik edaspidi neid summasid kasutada ei saa. Teisest küljest aga, kui rahareformi ei tule ega tule, siis peab siiski varem või hiljem erastamist alustama. Kuid meie kontseptsioon on koostatud põhimõttel, et põhiline erastamine tuleks läbi viia pärast rahareformi.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Ma ehk kordan A. Labassovit, ent sooviksin vastust järgmisele küsimusele. Täna on päevakorrale tõusnud kaks mõistet, need on: riiklik iseseisvus ja oma valuuta. Kuid kas teile kui Eestis mõnevõrra kõrvalisele inimesele ei tundu, et me tegeleme täna natuke lapsemängu moodi tegevusega? Kas ei tuleks siiski kõigepealt saavutada iseseisvus ning alles siis hakata tegelema näiteks rahaasjadega? Sest muidu on

kangesti sedamoodi, et me rakendame vankri hobuse ette. Mida ette võtta? Mis on tähtsaim? NSV Liidu koosseisus olles on Eesti Vabariigis oma valuuta sisseseadmine minu meelest ebareaalne. Palju oleneb muidugi sellest, kuidas Moskva meisse suhtub. Esialgu aga peab ta meid Liidu koostisosaks, kuigi kohalikud liidrid väidavad, et me oleme juba iseseisvad, õigemini üleminekuperioodis. Seepärast, mis peaks olema enne, kas iseseisvus või oma raha?

B. Kragh

Lugupeetud härra saadik! See pole lastemäng. Nagu seegi, et Eesti 1918–1920 oma esimesed rahareformid teostas, polnud lastemäng. Ja nagu äsja üks teine saadik ütles, demonstreerib Leedu näide kujukalt, et ilma oma rahata mingit reaalselt iseseisvust olla ei saa. Öelda täpselt, mis peaks olema enne, kas rahareform või riikliku iseseisvuse saavutamine, ma teile ei saa, ent nad peavad olema vastastikku väga tihedas seoses. Selles olen küll kindel. Te küsite, kas selline lootus on ilma Moskva nõusolekuta reaalne. Minu meelest osutus see idee 1918. aastal täiesti reaalseks ka ilma Petrogradi nõusolekuta.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Lebedevi teine küsimus.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud härra Bo Kragh! Ma kuulasin teie väga huvitavat ettekannet tähelepanelikult. Üks ajakirjanik on öelnud, et oponendi argumentide kummutamine asendub siin saalis tihtipeale oponendi enda arvustamisega. Mul on ka teie täpsest esinemisest jäänud mulje, et te rohkem tõestasite oma väiteid mitte argumentide, vaid poliitiliste loosungite abil. Ja muidugi oleksime tahtnud kuulata ära ka härra Otsasoni, see on teie oponenti. See soov on muidugi juba Ülemnõukogu juhatajale adresseeritud. Teile on mul selline küsimus. Mispärast te siiski määrasite tähtajaks 1994. aasta 31. detsembri? Kas siis on kuufaas või Marsi seis soodne või on mingi muu põhjus?

B. Kragh

Ma tean, et siinmail on astroloogial väga suur külgetõmbejõud ja ta äratab suurt huvi. Mina kahjuks ei tea isegi, mis looma aastal ma sündinud olen. Ei tea ka, milline on tähtede seis 1994. aasta 31. detsembril. Härra Lebedev! Ma tahaksin asja täpsustada: valitsus ei väida, et 1994. aasta 31. detsembriks peab rahareform tehtud olema. Mida varem, seda parem, kuid hiljemalt 1994. aasta 31. detsembril. Miks me määrasime just selle tähtaja? Valitsus leiab

lihtsalt, et see on reaalne. Millal aga täpselt – seda ei saa kahjuks öelda poliitilistel põhjustel. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Kragh! Saadikuil teile rohkem küsimusi pole. Tänan! Lugupeetud kolleegid! Töö korras on kokku lepitud eelarve-majanduskomisjoni kui juhtiva komisjoniga, et ta annab oma seisukoha peale otsuse eelnõu kohta käiva ettekande ärakuulamist. Palume Ülemnõukogu otsustada, kas loen selle seaduseelnõu esimese lugemise lõppenuks. Loeme lõppenuks? Teine lugemine tuleb vastavalt reglemendile kahe nädala pärast.

Nagu öeldud, on Eesti Pank ette valmistanud otsuse eelnõu Eesti Raha Komitee moodustamise kohta ja me palume ettekandeks kõnetooli hr. Otsasoni.

R. Otsason

Lugupeetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu! Pöördudes täna teie poole, annan ma endale selgesti aru, et siin saalis on esindatud väga mitmesugused poliitilised vaated. Kuid ma usun, et võin lähtuda ka sellest, et tolles saalis on esindatud üks ühine soov, et Eesti Vabariigi majandus areneks võimalikult paremini, et inimeste elujärg paraneks võimalikult kiiremini. Ja ma tahaksin loota, et me majanduslikke küsimusi arutades selle eesmärgi nimel püüame rohkem kui võib olla muudel aladel leida üles meie ühised huvid. Just selle alusel tuleks otsuseid vastu võtta, mitte juhindudes sellest, millisesse parteisse mõne seisukoha esindaja kuulub. Üks tähtsaid majanduslikke küsimusi on oma raha. Meil on sel teemal diskussioone olnud juba kaua ja majandusteadlastele nii Eestis kui ka juba mitmes teises praeguse Nõukogude Liidu vabariigis on saanud selgeks, et ilma oma rahale üleminekuta ei ole võimalik üldse majandust edasi arendada, rääkimata iseseisva majanduse edendamisest. Mul on hea meel, et selles küsimuses valitsuse esindaja järjekindlalt toetab seisukohta, mille eest mul juba mitu aastat on tulnud võidelda, tõestada selle õigsust, just eelkõige tänase valitsuse esindajatele. Raha vajalikkuse küsimus on meil seega selgeks räägitud. Täna on teie ees kaks seadusandliku akti projekti. Nende taga on kaks erinevat kontseptsiooni ja muidugi olen ma kohustatud rääkima nende põhilistest erinevustest.

Oma rahale ülemineku põhiline eesmärk seisneb selles, et luua meie majanduses nõudmise ja pakkumise tasakaalu esmane eeldus, s.o. kõrvaldada ringlusest üleliigne rahamass. Meil ei ole vabariikide kohta täpseid arvutusi võimalik teha, kuid me lähtume ligikaudselt eeldusest, eksperthinnangust, et meie elanikkonna käes olevast rahast – seda on umbes 3,5 miljardit rubla – võiksime vähemalt 50 protsenti pidada üleliigselt ringluses olevaks. Kuidas on

maailmapraktikas üleliigse raha kõrvaldamine lahendatud? Kahel teel. Esiteks, on viidud läbi rahareforme, mille käigus suurem osa kogu rahahulgast, mis on ringluses, annulleeritakse. Niisugune reform oli siin juba enne jutuks olnud Saksamaa reform 1948. aastal. Teine võimalik tee on pikaajalise kannatuse tee, s.o. tee, mille puhul kiire inflatsiooni tagajärjel elanikkonna hoiused ja sularahajäägid muudetakse samuti peaaegu väärtusetuks. Kuna hindade kiire kasvu tõttu raha reaalne ostuvõime väheneb, on summa, mida me täna võime pidada märkimisväärseks, paari aasta pärast peaaegu null. Niisuguse muutuse näiteks võime tuua Poolat tema viimase 10 aasta arenguga. Eesti Pank on leidnud, et Eesti tingimustes on võimalik ja vajalik kolmas tee, s.o. tee, mille puhul me ühendame rahareformi privatiseerimise ja sellest saadavate tulude kasutamisega. Ma tahaksin tähelepanu pöörata sellele, et just see on põhiline erinevus kahe lähenemisviisi vahel. Meie oponendid, valitsuse kontseptsiooni autorid, püüavad mängida meie rahva ohvrivalmidusele. Rahva ette justkui pannakse küsimus, kas loobuda hoiustest või iseseisvusest. Just sellest lähtub vabariigi valitsuse kontseptsioon, mis näeb ette, et rahareformi läbiviimisega tuleb põhiosa elanike hoiustest tunnistada kehtetuks. Meie arvame Eesti Pangas, et see lähenemisviis on põhimõtteliselt vale. Me ei saa võrrelda tänast Eestit näiteks 1948. aasta Saksamaaga, kelle tollase olukorra põhjuseks oli eelnenud sõda. Eestis on siiski möödunud aastakümnete jooksul, kui halvasti meie majandus ka pole arenenud, loodud järjest kasvav riiklik omand. Kui me vaatame, kuidas see riiklik omand on tekkinud, siis võime öelda, et meie inimeste töötulemuste ühe osa omastamise teel riigi poolt. Makstes töörahvale vähem palka, akumulēeriti suurem osa rahast eelarvesse ja selle arvel loodi tootmisfond. Need tootmisfondid on tegelikult rahva omand. See sõna on meid muidugi juba ära tüüdanud, aga me peame täna seda siiski tunnistama. Kokku on Eestis rahva omandit ligi 25 miljardi rubla väärtuses. Kui ma nüüd tuletan meelde, et liigset raha on umbes 1,5–1,8 miljardit rubla, siis on selge, et see on võti, mis võimaldab meil mitte minna läänemaades tuntud rahareformi teele, raha tühiseks kuulutamise teele.

Kas on võimalik seda raha kasutada? Meile öeldakse, et ainult väikeprivatiseerimise juures. Eesti Pank aga leiab, et see käsitusviis ei ole samuti õige. Mitte ainult sellepärast, et niisugusel juhul me lükkame suurprivatiseerimise kaugesse tulevikku. Me kõik siin peaksime aru saama, et meie tootmise põhiosa jääb veel aastateks riigi omandusse, me ei saa veel rääkida endise majanduse jätkumisest. Juba sellepärast ei saa me seda asja kaugemale edasi lükata. Meil on ka praktiliselt võimalik privatiseerimist varem alustada. On kaks sammu, mis me võime teha juba enne rahareformi. Esiteks, on võimalik riiklike ettevõtete staatus muuta aktsiaseltsi staatuseks. Seda isegi juhul, kui aktsiate ainuomajaks jääb veel riik. Ikkagi

kergendab see üleminekut aktsiaseltsile ja privatiseerimisele. Teiseks – ja see on asja tuum – on võimalik müüa üks osa aktsiaid ettevõtete töötajatele ja saavutada sellega kaks tulemust. Esiteks, need ettevõtte töötajad on väga huvitatud oma ettevõtte töötulemustest. See ei ole enam riigiettevõtte selle sõna endises mõttes, vaid see on ettevõtte, kus töötajad saavad märksa rohkem töötulemustes kaasa rääkida. Teine tulemus on see, et saavutame hoiuste vähenemisega efekti, mida loodame rahareformilt. Samal ajal on Eesti Pank täiesti kindlalt seisukohal, et kogu omandi realiseerimine rublade eest on kahjulik ja võimatu. Niisiis, kahe kontseptsiooni erinevus sotsiaalses mõttes seisneb selles, et meie püüame nii palju, kui see praegustes rasketes majanduslikes ja poliitilistes tingimustes võimalik on, siiski üleminekut turumajandusele inimestele talutavamaks teha. Ja eelkõige nendele inimestele, kes täna oma vanuse tõttu või oma seniste töökogemuste tõttu ei saa muutuda aktiivseteks turumajanduse ettevõtete loojateks. Neil tuleb leppida sellega, et lähematel aastatel seisab neil tõenäoliselt ees pensionipõlv, kus nende senised hoiused peaksid neile suureks toeks olema. Kui meie inimesel on kogutud 3000 rubla, siis ta peab seda siiski mingisuguseks garantiiks oma tulevasele pensionäripõlvele. Kui me selle vabaturukursi järgi dollariteks ümber arvutame, siis saame 100 dollarit, millel Lääne kodaniku jaoks ei ole praegu mingisugust väärtust.

Seega peame tegema maksimaalselt võimaliku, et sotsiaalsed tagajärjed turumajandusele üleminekul oleksid meie inimestele talutavad. Ja Eesti Panga kontseptsioon niisuguse võimaluse pakub. Toonitaksin veel konkreetsemalt sedasama järeldust ka teiselt seisukohalt. Kuidas Eesti Pank suhtub nendesse hoiustesse, mis täna on Nõukogude Liidu Hoiupangas? Täpselt samuti nagu valitsuse esindaja arvame ka meie, et need summad on Nõukogude Liidu valitsuse poolt tegelikult Liidu hoiupangast ära võetud. Valitsuse esindaja Bo Kragh kirjutas paar päeva tagasi "Noorte Hääles", et kui Nõukogude Liidu Hoiupank neid tagasi ei maksa, siis on nad meie elanikele kadunud. Ma konkretiseeriksin seda mõtteavaldust. On selge, et Nõukogude Liidu Hoiupank seda raha tagasi ei maksa. Ja ta ei saagi seda maksta, sest kui ta tahaks maksta meile, peab ta maksma ka, Lätile, Leedule, Venemaale – kõikidele. Ent seda raha lihtsalt ei ole olemas. Kuid see raha on – olgu halvasti või väga halvasti – siiski kulutatud nendesamade põhifondide loomiseks, mis meil täna on olemas. Me ei saa inimestele tagastada seda raha, kuid me saame neile need hoiused teatud olulisel osal kompenseerida. Teil tuleb täna valida kahe seadusandliku projekti vahel. Sisuliselt tähendab see valikut kahe kontseptsiooni vahel. Ja ma väga palun, et te püüaksite siin lähtuda majandusest, Eesti rahva ja Eesti majanduse tänase olukorra õigest hindamisest.

On veel teine põhjus, miks Eesti Panga Nõukogu esitas teile teistsuguse kontseptsiooni. Me ei pea otstarbekaks, et rahareformi ettevalmistamise ajal oleksid rahandusküsimused allutatud

meie peaministrile. Ma tahaksin tuletada meelde, et viimased kaks aastat on Eestis toimunud pidev diskussioon oma raha poolt ja vastu. Ja selles diskussioonis on need ökonomistid, kes täna esitasid valitsuse kontseptsiooni, seniajani olnud oma raha vastu.

Tahaksin teile taustaks ette lugeda lõigu ajaloolisest algdokumentidest, meie vabariigi IME kontseptsioonist 1988. aasta "Noorte Häälest". Tookord oli teatavasti kaks kontseptsiooni: Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi oma, kus räägiti oma raha vajalikkusest, ja oli IME probleemnõukogu arengukava, kus kirjutati niimoodi: "Selles kontseptsioonis tehakse ettepanek minna üle uuele rahale – korule, mis hakkab kehtima Nõukogude Liidu rahalistes välistehingutes ja samaaegselt kõigis Eestis tehtavates tehingutes. Koru kehtestab Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogu ja tagab Nõukogude Liidu Riigipank." Seega, kuigi me rääkisime IME-st ja iseseisvast Eestist, vaieldi selle üle, kas Eesti raha või Nõukogude Liidu valitsuse poolt kehtestatav ja Nõukogude Liidu Riigipanga poolt tagatav raha. Kaks täiesti erinevat seisukohta. Pool aastat hiljem tekkis vaidlus, kas ostutšekid või oma raha, jällegi andis rahvas toetuse oma raha kontseptsioonile. Sellele järgnes möödunud aasta suvel küsimus, kas täita Ülemnõukogu Presiidiumi otsus ja eraldada Eesti Pangale raha Eesti paberraha trükkimiseks või mitte. Hilinemine selle raha eraldamisega tekitas Eesti Pangale olulisi finants- ja muid probleeme oma raha ettevalmistamisel. Tähendab, me ei pea otstarbekaks, et nii tähtsas küsimuses oleks juhtpositsioon niisuguste seisukohtade seniste kaitsjate käes. Oleks õigem kindlustada selles vallas kolme tähtsaima organi – Ülemnõukogu, valitsuse ja Eesti Panga koostöö. Seetõttu me esitasimegi teistsuguse kontseptsiooni.

Nüüd ma olen sunnitud korrigeerima mõningaid "fakte", mis esitas hr. Bo Kragh. Ma pean ütleva, et olen natukene hämmastunud. Kuidas on võimalik lühikeses ettekandes esitada nii palju ebaõigeid fakte? On see ebatäpsus või sihiteadlik tegevus, ma ei tea seda. Loetlen nüüd mõningad parandused. Hr. Bo Kragh ütles, et Eesti Panga rahakontseptsiooni poolt ei hääletanud ükski Eesti Panga Nõukogu liikmetest. Ma pean ütleva, et Eesti Panga Nõukogu ei arutanudki kahte kontseptsiooni ja loomulikult ei hääletatud siis ka ei ühe ega teise kontseptsiooni poolt. Hääletati ainult kahe seadusandliku projekti poolt ja vastu. Ja siin oli enamik selle seadusandliku akti projekti poolt, mille esitas Eesti Pank ja mis on täna teile esitatud. Hr. Bo Kragh teatas, et Eesti Pank olevat esitanud niisuguse kontseptsiooni, mille järgi Eesti Raha Komitee peab olema salastatud. Kui te vaatate Ülemnõukogu otsuse projekti, siis te ei näe salastatuse kohta mitte mingisugust märkust. Hr. Bo Kragh arvas, et seesama Eesti Panga poolt kavandatud komitee ise määrab oma tegevuse alused. Kui te aga vaatate seadusandlikku projekti, siis näete, et teises punktis on väga täpselt öeldud, et Eesti Raha Komitee esitab Eesti Vabariigi Ülemnõukogule seaduseelnõu oma tegevusvolituste kohta. Hr.

Bo Kragh teatas meile, et Eesti Panga arvates peab Eesti rahareform olema läbiviidud enne Nõukogude Liidu rahareformi. Kui te loete kontseptsiooni, siis te niisugust väidet kuskil ei näe. Mina isiklikult vaidlesin Bo Kraghile küll vastu, kui ta väitis, et meile oleks parem, kui Nõukogude Liidu rahareform toimuks enne kui Eesti oma. Mina ei pidanud soovitavaks, et Nõukogude Liidu rahareform võtaks enne Eesti elanikelt kõik hoiused ära ja pärast me hakkaksime läbi viima Eesti rahareformi. Hr. Bo Kragh teatas meile, et me räägime uuest tähtajast – II ja III kvartalist. Ma pööraksin teie tähelepanu sellele raamatule, ma loodan, et te olete selle kõik saanud. Ja selle viimasel leheküljel te näete täpselt, kuidas Eesti Pank asja esitab. Me arvame niimoodi, et meil peab olema. 1991. aasta juuniks lõpetatud kõik meist sõltuvad ettevalmistused Eesti rahale üleminekuks ajal, millal see majanduslikult ja poliitiliselt sobiv on. Ma olen sunnitud ka mainima, et minu arvates Bo Kraghi argumentatsioonis esineb – ma ei tea, kuidas seda viisakamalt öelda – sihiteadlikku positsioonide moonutamist. Kui Bo Kragh väidab, et meil seisab ees valik, kas liiduleping või valitsuse kontseptsioon, siis on see muidugi täiesti absurdne. Eesti Panga seisukohal ei ole liidulepinguga küll midagi tegemist. Küsimus on selles, kas Eestis, mis ei ole veel Nõukogude Liidust poliitiliselt eraldunud, võib kujuneda olukord, et Eesti valitsus ei suuda majandust juhtida. Ja kui nüüd kujutame ette, et niisugune olukord võib tekkida, kas siis on otstarbekas tuua raha sisse või mitte? Eesti Pank arvab niimoodi, et vältimaks Eesti majanduse kohest sattumist hüperinflatsiooni, vajame elementaarselt kindlustatud kaubavahetust nii ida kui läänega. Me pole ühegi sõnaga väitnud, et see peab olema kindlustatud Nõukogude Liidu valitsuse poolt. Vastupidi, me toonitame, et eelkõige peavad kaasa aitama otsesidemed ettevõtete vabariikide vahel. Fakt on ju see, et meil puuduvad toorained, et meist ei sõltu, kas ettevõtted saavad töötada või mitte. Sellest seisukohast on otstarbekas, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu või tema poolt loodud komitee arutab küsimust, kas niisuguses olukorras on otstarbekas üle minna oma rahale või tuleb oodata, kuni me oleme vähemalt majanduses kindlustanud vajalikud eeldused. Minu arvates on see küsimus puhtmajanduslik, asi pole mitte demagoogias. Need olid minu tähtsamad kommentaarid hr. Bo Kraghi ettekande kohta.

Ma arvan, et olen öelnud kõik kahe kontseptsiooni erinevuse kohta. Pean siiski veel ühe momendi lisama, need on tähtajad. Nagu te näete, kumbki kontseptsioon ei esita konkreetset tähtaega, ja see on hea. Ometi on meie arvates tähtaegade probleem käsitletud samuti erinevalt. Meie räägime, et peame teatud tähtajaks eeltingimused ette valmistama ja kehtestama need võimalikult vara. Hr. Bo Kragh esitab teise seisukoha, et me peame need kehtestama võimalikult vara, kuid mitte hiljem kui 1994. aasta lõpuks. Ma kardan väga, et niisugune formuleering annab aluse lükata rahareform üsna kaugesse tulevikku. Ja ma kardan,

et see seisukoht võib väga meeldida nendele väljaspool Eestit, kes on üldse Eesti raha kasutuselevõtu vastu. Pealegi on ju tähtajaga 1994. aasta lõpp seotud ka privatiseerimine. Ilma privatiseerimiseta me ei saa aga rääkida reaalsest turumajandusest. Seega on see kontseptsioon Eesti majandusele kahekordselt ohtlik. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, härra Otsason! Saadikutel on küsimusi. Mul on väga suur palve, lugupeetud kolleegid, ärme palun lülita oma küsimusse sõnavõtuelemente. Selle otsuse eelnõu arutamiseks me avame ka läbirääkimised. Praegu esitame ikka ainult küsimusi. Tiit Made, teine küsimus.

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Suur tänu! Aga kui oleks nüüd kolmas ettekandja olnud, siis temale vist ei olnuks minul enam võimalik küsimusi esitada. Ent suur tänu sellegi eest! Lugupeetud härra Otsason! On äärmiselt kahetsusväärne, et nii tõsised probleemid, nagu seda on oma raha ja rahareform, jõuavad saadikute ette Ülemnõukogu saali sel moel, et nad peavad tegema valiku. Paratamatult puhkeb jällegi poliitiliste jõudude võitlus ja majandusküsimused langevad tagaplaanile. Kuidas teile tundub, kas ei oleks siiski parem proovida veel leida kompromissi ja tulla saadikute ette ühe konkreetse rahareformi projektiga, et me ei peaks hakkama siin isikute vahel valima, vaid saaksime vastu võtta meie jaoks kõige parema rahareformi kontseptsiooni? Kas Eesti Panga ja vabariigi valitsuse kontseptsiooni vahel on mingi kompromissvõimalus olemas? Aitäh!

R. Otsason

Kui vaadata asjade arengut pikema aja vältel, siis näeme, et teatud lähenemine on toimunud. Tuletaksin jälle meelde positsioonide täielikku vastasseisu 1988. ja 1989. aastal ja seda, et nüüd mõlemad kontseptsioonid toetavad oma raha vajalikkust ning neil on ühiseid seisukohti paljudes muudes küsimustes. Kuid mulle kahjuks tundub, et tänane poliitiline olukord on teinud võimatuks saavutada mingisugune suurem kompromiss kahes juba nimetatud tähtsas küsimuses. Ilmselt on kontseptsioonide erinevuse taga ka teatud poliitilised motiivid. Võib-olla Ülemnõukogu majanduskomisjon, kes on kahte kontseptsiooni arutanud, oskab teile täiendavalt vastata, härra Made.

Juhataja

Suur tänu! Enn Leisson, teine küsimus.

E. Leisson

Lugupeetud härra eesistuja! Lugupeetud härra Otsason! Mulle tundub, et tsiteerides Ülemnõukogu 1988. aasta seisukohti, kasutate ka teie teatud võtteid, mis ei ole just kõige eetilised. 1988. aastal, kui te plaanikomitees töötasite, ma intervjuueerisin teid ajakirjanikuna ja mäletan, et ka teie vaated on 1988. aastast mõnel määral muutunud. Ma usun, et ei ole vaja meenutada seda, millised olid seisukohad siis. Tänan!

Juhataja

Ma siiski palun praegu vaid küsimusi esitada.

E. Leisson

Ma esitasin.

Juhataja

See oli juba seisukoha avaldamine.

R. Otsason

Jaa, ma tõlgendan seda ka seisukoha avaldusena ega tahaks sellel teemal siin vaidlema hakata. Küsimust siin ei olnud.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud härra Otsason! Minu küsimus kipub haakuma härra Made omaga. Siin saalis saab meil varsti aasta täis ja üheks raskemaks pähkliks meie jaoks on just nimelt täna päevakorras olev küsimus – rahaküsimus. Selle aasta jooksul oleme püüdnud midagi õppida, aga praeguseks hetkeks on minule küll täiesti segane, kas see on nüüd siis Eesti Panga ja Eesti valitsuse võitluse uus etapp, või kuidas seletada kahe nii erineva positsiooni olemasolu. Saalil on seda probleemi väga raske lahendada.

R. Otsason

Selle paari minuti jooksul mõtlesin, mida täiendavat ma võiksin soovitada siin. See, mida ajakirjanduses tihti nimetatakse Eesti Panga ja Eesti valitsuse vaheliseks konfliktiks, on siiski

suurel määral Eesti valitsuse ja Ülemnõukogu vaheline konflikt. Enamik nendest konfliktseisudest on tekkinud selle tõttu, et Eesti Pank on täitnud Ülemnõukogu poolt vastuvõetud pangaseadust. Aga ma ei taha seda teemat rohkem puudutada. Mis puutub rahareformi kontseptsiooni, siis ma arvan, et suurel määral on see seotud majandusliku arengu tuumaga ja tegu on kontseptuaalse erinevusega. Võib-olla oleks otstarbekas, kui Ülemnõukogu poliitiliste fraktsioonide esimehed süveneksid veel kahe kontseptsiooni erinevustesse ja püüaksime üheskoos leida mingisuguse lahenduse. On ju küsimusi, kus meil ei ole vastasseisu, ent mõnes punktis ei saa Eesti Pank mingil juhul oma seisukohast loobuda. Mängus on praegu Eesti Vabariigi majandushuvid, küsimus pole mitte selles, kes mida teeb. Ja kolmandaks ma arvan, et Ülemnõukogu fraktsioonide juhid võiksid siiski otsustada konkreetse seadusandliku dokumendi üle, kellele anda ainuvõim rahareformi läbiviimisel.

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mul on paar küsimust. Esimene on üsna põhimõttelise eelduse kohta, millel te alguses ka peatusite, et Saksamaa olukord 1948 ja meie praegune olukord on erinev. Minu meelest oli sõjajärgses Saksas peale varemete ka midagi järel. Meil on pika rahu tingimustes suurest osast tööstusest ja muust majandusest samamoodi varemed järel. Ja mitte ainult meil, vaid ka kogu Nõukogude Liidus. Kas võrdlus Saksamaaga siiski ei sobi? Teine küsimus on sellega seotud. Kui näiteks Kunda tehas, Balti Soojuselektrijaam, Tallinna tselluloosivabrik muuta üldrahvalikeks aktsiaseltsideks, kas ei tähenda see rahva petmist? Nad on hinnatud miljardite rubladega, kuid sisulist väärtust neil ei ole, eks ole. Seda võib võrrelda mingi rahvakapitalismi mänguga Jugoslaavias kümnekond aastat tagasi, mis ka teatavasti ebaõnnestus. Teie arvamus selle kohta? Kolmas küsimus on selline: minu meelest Bo Kragh tsiteeris Elmar Mati sõnavõttu komitee salastamise asjus, mitte eelnõu. Kas te panite seda tähele? Aitäh!

R. Otsason

Mulle meeldib vastata sellele küsimusele, sest see puudutab Eesti majanduse põhiküsimust. Ma lähtun sellest, et erinevus Eesti ja tollase Saksamaa vahel on siiski oluline ja ma loodan, et te sellega nõustute. Esiteks, seal oli muidugi igasugust vara järele jäänud, kuid see oli põhiliselt eraomand. Meil on tegu omandiga, mis on inimeste käest ära võetud ja mida me tunneme riikliku omandi nime all. Nii. Teie teine küsimus: kas ei hakka me rahvast petma, tahtes neile aktsiaid müüa? Ma vastaksin niimoodi, et ettevõtted on erinevad ja on tõesti niisuguseid ettevõtteid, mille müümine lähemal ajal ei saa tulla kõne alla juba selletõttu, et

nad töötavad kahjumiga või liiga väikese kasumiga. Kuid on ettevõtteid, mille puhul see saab tulla kõne alla ja need asjad lähevad küllaltki hästi. Seda näete kas või huvist, mis valitseb juba täna paljude ettevõtete muutmise vastu aktsiaseltsideks. Selles vallas on vaja diferentseeritud lähenemist. Mis puutub salastatusse, siis ma ütleksin niimoodi, et on küsimusi, mis peavad olema salastatud, kuid on ka põhimõttelisi küsimusi, mis peaksid olema Ülemnõukogu arutada. Nii et ma ei arva, et me peame kontseptsiooni kui terviku salastama. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Aleksei Zõbin, teine küsimus.

A. Zõbin

Lugupeetud härra Otsason! Ma kuulasin ära valitsuse konsultandi ja teie ettekande. Pean nüüd nende põhjal kuidagi valima ja otsustama. Kuid kui lugeda tänases "Pravdas" Saksa Panga liikme Georg Krupi suurt artiklit, siis selgub, et see Krupp pole nõus ei valitsuse konsultandi ega teiega. Selle panga käive on muuseas 400 miljardit marka. Mida siis peaks otsustama? Härra Krupi artiklit ma siiski nagu usun rohkem ja sellest järeldub, et mingi piirkonna, sealhulgas Eesti Vabariigi rahaasju võib teovõimeliselt ajada üksnes tegeliku sõltumatuse olemasolul. Praegustes tingimustes on see võimatu, kuna nii välispangad kui terved teised riigid suhtuvad meie riigis praegu valitsevasse olukorda suure umbusuga. Mida teie sellest arvate?

R. Otsason

Selles küsimuses oleme seisukohal, et välismaal on mitmesuguseid spetsialiste mitmesuguste seisukohtadega. Ma olen sealsamas Lääne-Saksamaal kohtunud paljude pankuritega, kes leiavad vastupidi, et oma rahale üleminek on ainukene võimalus oma majandus turumajandusele üle viia, rääkimata majanduslikust iseseisvusest. Nii et arvamusi on igasuguseid. Tahaksin siiski meelde tuletada ühte dokumenti, nimelt Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadust 27. novembrist 1989. aastal kolme Balti vabariigi majandusliku iseseisvuse kohta. Selles on öeldud, et tunnistatakse kehtivaks need seadused, mis nende vabariikide ülemnõukogud on vastu võtnud majandusliku iseseisvuse kindlustamiseks. Ja muu hulgas on selles ette nähtud oma rahale üleminek. Samuti on selles Nõukogude Liidu seaduses ette nähtud, et igal juhul, kas siis toimub oma rahale üleminek või mitte, toimub kaubavahetus vabariikide vahel rublades. Tähendab, oma rahale üleminek ei

tähenda tingimata, et kaubavahetus Eesti ja Tjumeni oblasti või Eesti ja Valgevene vahel hakkaks toimuma konverteeritavas valuutas. On võimalik ka teine tee, mis liiatigi vastab kõikide Nõukogude Liidu praeguste liiduvabariikide huvidele. Seega ma arvan, et on täiesti reaalne üle minna oma rahale juba enne, kui poliitiline iseseisvus on veel täielikult kätte võitmata. Kuid see eeldab seda, et meie vabariigi vastu ei töötataks aktiivselt, isegi sõjalist jõudu kasutades.

A. Ristkok

Härra juhataja! Härra ettekandja! Te hindasite umbes 25 miljardile seda rahva vara, millest mingile osale Eesti elanikkonna rahakam osa võiks erastamise puhul pretendeerida. On aga üldiselt teada, et see rahakam osa on siiski kaunis väike osa Eesti elanikkonnast. Kas Eesti Pank on analüüsinud, kas tal on teada, millised tunnused iseloomustaksid seda kontingenti, kelle kätte sellisel privatiseerimisel läheb teatud osa Eesti rahva rikkusest? Ja kas on analüüsinud, mida võiks selline kontingendi eristumine edaspidi Eesti ühiskonnas kaasa tuua?

R. Otsason

Täna teid selle küsimuse eest! See näitas, et ma ilmselt ei selgitanud oma seisukohti veel küllalt täpselt. Meie kontseptsioon lähtub sellest, et privatiseerimise algetapil on võimalik müüa aktsiaid sama ettevõtte töötajatele. Eriti suurte sammude puhul on võimalik kontrollida raha päritolu. See tähendab, et põhiliselt me suudame vältida aktsiate minekut juhuslike rahakate inimeste kätte.

Juhataja

Suur tänu! Härra Otsason! Vastavalt oma reglemendile teeme 20-minutilise vaheaja, siis on võimalik ka teil natuke puhata. Vaheaeg 20 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Istungjärgu töö jätkub. Asugem töökohtadele ja kontrollime kohalolekut. Kohal on 69 saadikut, puudub 35. Ma juhin teie tähelepanu, kolleegid, sellele, mida ma juba hommikul puudutasin. Mulle laekub palju murelikke kirju saadikute käest, kes on mures nende päevakorraküsimuste pärast, mille ettevalmistamisest nad on osa võtnud. Kõik need kirjad

sisaldavad paatost ja nõudmisi, kuid samal ajal needsamad saadikud esitavad ise saalis tarbetuid küsimusi. Mõelgem, kolleegid, kõik oma küsimused läbi. Palun uuesti kõnetooli Eesti Panga presidendi härra Otsasoni.

Ü. Uluots

Mul on küsimus härra Nugisele ja proua Lauristinile kui presiidiumi juhtivatele liikmetele. Kuid mu küsimus on seotud otseselt täna arutatava küsimusega. Kui te ei luba, ma vaikin.

Juhataja

Palun, härra Uluots!

Ü. Uluots

Kuidas mõtleb presiidium lahendada Eesti Panga Nõukogus tekkinud kaalutu oleku? Väga palju probleeme, mis siin täna välja tulevad, oleksid ammu lahendatud, kui Eesti Panga Nõukogul oleks esimees. Siim Kallas, kes siin saalis läbi kukkus, oli presiidiumi kandidaat. Ma küsin veel kord: millal ja kuidas mõtleb presiidium selle probleemi lahendada? Ma ei näe teist võimalust, me vaidleme siin kaks nädalat, enne kui me selle probleemi ise lahendame.

Juhataja

Ma vastan täiesti avameelselt. Loomulikult on sellel kõrgel ametikohal väga suur poliitiline tähtsus. Seetõttu, vaatamata sellele, et mul on selles küsimuses oma arvamus, olen ma püüdnud jääda nii neutraalseks kui võimalik. See ühest küljest tähendab seda, et ma ei täida oma kohustusi, teisest küljest ma siiski järgin oma ametikoha nõudeid. Ootan väga, et tehakse ettepanekuid ka nende poolt, kes selleks on võib-olla rohkem kohustatud kui Ülemnõukogu juhataja. Võib-olla Marju Lauristin veel täiendab minu vastust härra Uluotsa küsimusele. Üldiselt me arvame, et presiidium on vajaduse korral iga hetk valmis seda teemat jälle arutama.

M. Lauristin

Ma täiendaksin ainult nii palju, et presiidiumi ametlik juhataja on Ülemnõukogu esimees. Kumbki meist ei määra presiidiumi tööd, kuid me teeme ettepaneku juba täna presiidiumi koosolekul see küsimus arutusele võtta.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Eesti Panga president härra Otsason! Kaks küsimust. Kuidas suhtub Eesti Panga president järgmisse tasakaalumehhanismi? Kaks suuremat mõjukamat võimu majanduses on valitsus ja pank. Kui valitsus soovib sooritada mingit suuremat operatsiooni, siis tasakaaluks Eesti Pank võib seda blokeerida, kui see ei tundu talle õige. Ja vastupidi: kui Eesti Pank soovib ette võtta suuremat operatsiooni rahaturul ja valitsus on sellele vastu, siis on see ka blokeeritud. Kuidas te sellisesse mehhanismi suhtute? Teiseks, Ülemnõukogu Presiidium võttis aprillikuus vastu otsuse eraldada raha oma raha trükkimiseks. Majanduskomisjon seadis tookord teile tingimuseks, et te peate konsulteerima peaministriga. Kas te tookord tegite seda – raha oli ju valitsuse käes? Aitäh!

R. Otsason

Esimesele küsimusele vastaksin ma niimoodi, et Eesti Panga ja Eesti valitsuse vahelist koostööd reguleerivad vabariigi konstitutsioon ja vabariigi seadused. Tähtsaim neist panga jaoks on Eesti Panga seadus ja kahe selle organi koostöömehhanism on seal ette nähtud. Ei ole ette nähtud, et üks nendest võiks blokeerida teise tegevust.

Mis puutub teie teise küsimusse, siis Eesti Panga presidendina lähtusin ma sellest, et kui Ülemnõukogu Presiidium on võtnud vastu otsuse, mis kohustab valitsust eraldama Eesti Pangale raha, siis sellega ei ole pandud Eesti Pangale kohustust konsulteerida täiendavalt vabariigi valitsuse esindajaga. Me saatsime talle loomulikult oma ettepanekud, mis ajaks missugusesse pankka see raha saata.

J. Jõerüüt

Hr, eesistuja! Lugupeetud hr. Otsason! Mu küsimus on natukene uudishimulikku laadi, ma vabandan juba ette, kuid ta on siiski tõsine. Nimelt, Eesti Panga esitatud projekt ütleb küll, et komitee täpse koosseisu määrab komitee ise, kuid siiski. Kui niisugune otsus vastu võetakse, siis oleks ka teie teha ühte ja teist seal sees. Mina uudishimutseksin, millisena näeksite teie vastavalt otsuse projekti punkt ühele ette selle Eesti Raha Komitee suurust ja kui teie Eesti Panga presidendina määraksite tema koosseisu, keda teie volitaksite seal olema, või kujutate te ette, et olete seal ise? Aitäh!

R. Otsason

Ma näeksin seda komiteed võimalikult väiksena; kuid väga asjatundlikuna. Võimalik, et ma teeksin poliitilise vea, kui ma ütleksin, keda mina sooviksin seal näha. Mind päästab selle vea tegemisest see, et ma ei ole selle kohta personaalselt mingit otsust teinud.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Teatavasti on pangandus ja rahandus üks tähtsamaid majandushoobasid, võib-olla isegi kõige tähtsam. Kes teie arvates vastutab vabariigi majanduse eest, kas Ülemnõukogu, valitsus või Eesti Pank?

R. Otsason

Kõik kolm omal alal, seaduste vastuvõtja on Ülemnõukogu – seda rolli ei saa välistada –, täideviija on valitsus ja panganduse küsimusi lahendab Eesti Pank. Siin on vajalik koostöö ja selle tõttu lähtumegi oma ettepanekutest sellest, et nendest kolmest organisatsioonist oleksid esindajad.

J. Põld

Lugupeetud juhataja! Austatud härra Eesti Panga president! Mul on teile selline küsimus, õigemini ma ütlen välja oma arvamuse ja sooviksin, et te suudate selle ümber lükata. Meil on täna laua peal Eesti Vabariigi Valitsuse seaduse "Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee moodustamise kohta" eelnõu ja Eesti Panga poolt esitatud otsuse projekt. Mul on tunne, et Eesti Pank ei ole veel valmis välja käima selle komitee tegevusülesandeid ja tegevuskorda. Millise hinnangu te annaksite vabariigi valitsuse seaduseelnõule ja kas te ise ei leia, et Eesti Pank on antud küsimuses valitsusest paar sammu tagapool? Aitäh!

R. Otsason

Nii subjektiivses küsimuses on kindlasti mitmesuguseid arvamusi ja ma pean teilt vabandust paluma, sest arvan natukene teisiti. Tuletaksin nimelt meelde, et möödunud aasta juunis, kui Ülemnõukogu Presiidium arutas oma rahale üleminekut, siis esimene ettepanek, mis nägi ette vastava komitee tegemist, oli Eesti Panga ettepanek. Mis puutub komitee funktsioonidesse, siis Eesti Pank on esitanud oma kontseptsioonid ka oma ettekujutuse nendest. Kui te vaatate selle raamatu lehekülgi 47–49, siis te näete seda.

T. Mets

Hr. panga president! Me arutame siin Eesti raha arengu võimalikke tendentse. Tahaksin ütelda, et ärikad on teist Eesti raha väljaandmisel hoopis ette jõudnud. Nii on müügil Eesti Vabariigi 1-kroonine, mis kannab kõiki raha ametlikke parameetreid ja kannab ka aastaarvu 1990. See on siin minu ees laual ja ma näitan seda teilegi. Kas Eesti Pank on sellest pettusest teadlik? Ja kui jah, siis millised sanktsioonid ta kavatses võtta tarvitusele sellise omavolilise müntimise lõpetamiseks? Selle raha on välja andnud kooperatiiv "Ego" Kunderi 42.

R. Otsason

Eesti Pank on sellest teadlik olnud juba mitu kuud. Asja arutas panga juhtkond ja otsustas organisatsioonile, kes müüdi tegijaile tegutsemisloa on andnud, teha ettepanek kas tegutsemisluba tühistada või kohustada teda lõpetama ebaseaduslik tegevus. Ma oleme neid kontrollinud, on kauplusi, kus nende müük on lõpetatud. Kuid kahjuks ei ole seda nõuet veel täielikult täidetud.

Juhataja

Tõnis Metsa teine küsimus.

T. Mets

Rahvusvahelises praktikas on selline asi kuulunud range karistuse alla, aga meil sõbraliku näpuga näitamisega. Selles on küsimus.

R. Otsason

Jaa, see on õige. Kuid meie juristid sattusid siin probleemi ette, et Eestis ei ole vastu võetud rahaseadust ja selles küsimuses ei ole meil karistust ette nähtud. Me peame piirduma ainult tegutsemisloa tühistamisega.

Juhataja

Suur tänu, hr. Otsason! Ma loodan, et rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Palume kaasettekandeks kõnetooli eelarve-majanduskomisjoni esimehe hr. Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid, istungist osavõtjad! Eelarve-majanduskomisjon on oma mitmel istungil Ülemnõukogu Presiidiumi ülesandel arutanud oma rahale ülemineku

kontseptsioone. Praegu lubage mul ette kanda komisjoni seisukohad meile esitatud kahe projekti suhtes. Esimene oleks siis Eesti valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu Eesti Vabariigi Rahareformi Komitee moodustamise kohta ja teine Eesti Panga poolt esitatud Ülemnõukogu otsuse projekti Eesti Raha Komitee moodustamise kohta. Omistamata tähtsust nimetusele, kas ta on rahakomitee või rahareformi komitee, peame nentima, et mõlemad pooled peavad vajalikuks oma rahale ülemineku ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks vastava komitee loomist. Edasi aga lähevad kontseptsioonid lahku. Peab lisama, et Eesti Panga seisukoht rahakomitee suhtes on oluliselt muutunud, mille tõttu lubage lühidalt peatuda selle arengul. 13. novembril 1990 teatas Eesti Pank, et Rahareformi Komitee loomine valitsuse kontseptsiooni järgi tundub olevat liigselt administratiivbürokratlik ettevõtmine, sest iseseisva tööorganiga komitee seisaks väljaspool Eesti Vabariigi institutsioonist struktuuri (Eesti Panga vastav kiri). 15. novembril esitas Eesti Pank Ülemnõukogu Presiidiumile oma alternatiivse kontseptsiooni, milles oli ka Ülemnõukogu otsuse projekt erakorralise rahareformi komisjoni moodustamise kohta. Selle ülesanneteks oleks siis olnud Ülemnõukogu, valitsuse ja Eesti Panga tegevuse koordineerimine oma rahale ülemineku ettevalmistamisel ja rahareformi läbiviimisel. Kuigi sisus paljus erinevad, olid nad siiski üles ehitatud analoogse metoodika alusel. Ja selle poolest olid nad võrreldavad. Eesti Panga Nõukogu oma istungil 12. veebruaril 1991 hääletagega 5 : 4 aga tõepoolest ei toetanud kumbagi otsuse projekti, vaid valmistas ette kolmanda variandi, mis on praegu ka saadikuile välja jagatud ja mille Eesti Pank edastas Ülemnõukogule 18. veebruaril. Mõnes mõttes ma toetan Tiit Made ettepanekut, et valitsusel ja Eesti Pangal või mingil kolmandal organil, mitte Ülemnõukogul, tuleb siiski leida ühine platvorm. Selleks annab sisuliselt võimaluse ka valitsuse eelnõu p. 5, mis ütleb, et see komitee peab otsustama rahareformi läbiviimisega seotud hinna-, pensioni- ja muud küsimused. Sisuliselt see tähendab, et komiteel tuleb valida üks kontseptsioon. Nüüd mõnedest mõtetest projektide kohta, et teil oleks parem mõista eelarve-majanduskomisjoni seisukohti. Erinevad on komitee moodustamise põhimõtted. Eesti valitsus paneb ette kinnitada komitee 3-liikmelisena: valitsusjuht, kes oleks komisjoni esimees, Eesti Panga president ja sõltumatu ekspert. Olenemata konkreetsetest isikutest oleks sellel juhul see ekspert just tasakaalustavaks jõuks, kes nii nagu kõigis arenenud maades peaks suutma kokku viia valitsuse ja panga erinevad seisukohad. Eesti Pank teeb ettepaneku teha Ülemnõukogu esimehele, valitsusjuhile ja Eesti Panga presidendile ülesandeks moodustada kolmepoolse otsusega Eesti Raha Komitee. Selle juures tuleb tähelepanu juhtida paarile momendile.

1. Antud projektis on seadusandlik võim – Ülemnõukogu esimees – viidud samale tasemele täitevõimuga – valitsus, pank. See ei tohiks siiski nii olla. Kas komitee moodustab ainult Ülemnõukogu esimees või siis valitsusjuht ja Eesti Panga president. Peaksin ütlema, et meil oleks palju lihtsam rahareformi läbi viia ja ka mitmeid muid küsimusi lahendada, kui meil oleks kindlaks määratud volitustega riigipea. Täna peame tõdema, et meil pole otsust: kes on Ülemnõukogu esimees ja kes on Ülemnõukogu Presiidium, ning me ei tea, kas neil on neid volitusi või ei ole.

2. Tekib topeltvastutus. Sisuliselt Ülemnõukogu annab oma volitused 3 mehele komitee loomiseks, kes võtab vastu otsuse. Kuid tõepoolest, nagu hr. Matt presiidiumile ette kandis, need mehed oleksid salajased ja keegi neid ei teaks. Ja selles mõttes on hr. Bo Kraghil õigus tsiteerida "Päevalehte", kes on hr. Matti mõtted välja toonud, sest tema oli antud küsimuse arutamisel Eesti Panga esindaja. Nagu juba ütlesin, Ülemnõukogu annab osa oma volitusi kolme mehe kaudu sellele uuele komiteele. Nii et jällegi leiab aset vastutuse hajumine, mis võib olla ohtlik. Ja muidugi, kui komitee peab vastu võtma otsuseid, asju korraldama, siis ei ole võimalik teha teda salajaseks. Nagu ma nüüd ka hr. Otsasonist aru sain, peavad salajaseks jääma ikkagi ainult teatud otsused. Nii et mõlemas projektis on see olemas. Valitsuse projektis on loetletud loodava komitee kohustused ja õigused. Eesti Panga projektis on ette nähtud, et moodustatud komitee töötab oma volituste kohta seaduseelnõud ise välja ja esitab siis Ülemnõukogule kinnitamiseks. Seega luuakse komitee volitusi tema teadmata, et mingi aja pärast jällegi volituste küsimuse juurde tagasi tulla. Sellega me lükkaksime otsustamise edasi ja kas sellel on mõtet.

Nüüd siis eelarve-majanduskomisjoni liikmete seisukohad, sest ma pean ütlema, et ühist seisukohta meilgi veel ei ole. Eile me arutasime neid projekte tõepoolest kui võistlevaid projekte, kuigi üks on eelnõu ja teine otsus. Üks liige jäi erapooletuks, üks toetas Eesti Panga otsuse projekti, 2 komisjoni liiget on nõus aluseks võtma valitsuse projekti p. 1 ja 6, kusjuures nad arvavad, et komiteele tuleks anda kõik volitused rahareformi läbiviimiseks. 4 komisjoni liiget teeb ettepaneku toetada valitsuse esitatud projekti, mis mõnes mõttes vastaks ka Ülemnõukogu juunikuu otsusele. Arvestades aga juhatuse seisukohta, teen ettepaneku Eesti Panga poolt esitatud otsust mitte vastu võtta. Valitsuse seaduseelnõu esimene lugemine on lõpetatud, täna võib otsuse projekti arutamise katkestada ja võtta see küsimus arutusele komplekselt koos valitsuse seaduseelnõu teise lugemisega. Aitäh!

Juhataja

Ettepanek on arutelu katkestada. Panen hääletusele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 81 saadikut, puudub 23.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada käsiloleva päevakorrapunkti arutelu ja jätkata kahe nädala pärast, s.o. 35. istungjärgul, mil me viime läbi valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu teise lugemise? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 73 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 1. Arutelu katkestatakse.

Lugupeetud kolleegid! Meil on ametliku tööaja lõpuni jäänud natukene rohkem kui tund aega. Võimalik, et meid külastab veel sellel istungil Suurbritannia parlamendi delegatsioon. Kui külalised tulevad, siis antakse sellest märku. Samas tahan kõiki üles kutsuda, võtame ennast kokku ja katsume järgmises päevakorrapunktis jõuda otsustava tulemuseni. (Hääled saalist.) Milles on küsimus, Vladimir Lebedev?

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Austatud kolleegid! Palun võimaldada mulle kaks minutit lühiinformatsiooniks üleliidulises referendumis osaleda kavatsevate inimeste diskrimineerimisest, n.-ö. terrorist nende vastu!

Juhataja

Ei. Niisugust asja ei ole ette nähtud. Ükskord ometi tuleb hakata sellistesse vahasegamistesse resoluutselt suhtuma. Mulle laekub pidevalt kirju, kus nõutakse võimalust ühe või teise seisukoha väljaütlemiseks.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 muutmise kohta

Juhataja

Me jätkame päevakorda. Kolleegid! On ettepanek arutada 5. päevakorrapunkti, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 muutmise kohta. Ma juhin teie tähelepanu sellele, et peale nende, mis on saalile välja jagatud, on laekunud ka täiendavalt otsuseprojekte. Kõigepealt palun ettekandeks kõnetooli Ülemnõukogu liikme Illar Hallaste!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ettepanekuga muuta Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 olen ma siin kõnepuldis juba teist korda. Meie saadikurühm esitas esimest korda ettepaneku selle muutmiseks mais möödunud aastal, teist korda novembris ning praegune esitamine seega on kolmandat korda. Erinevus sellest ettepanekust, mis ei saanud Ülemnõukogus nõutavat 53 häält, on olemas. Kui eelmine ettepanek nägi ette, et Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu kuuluvad lisaks Ülemnõukogu esimehele, juhatajale ja tema asetäitjatele veel 6 liiget, kes valitakse üksiku ülekantava hääle meetodil, siis nüüd on sees oluline erinevus. Nimelt peale nende nelja valitud liikme peaks Ülemnõukogu Presiidiumisse kuuluma 7 valitavat Ülemnõukogu liiget. Ja ma loodan, et see ettepanek leiab toetust. Kuna ajutine töö- ja kodukord on dokument, mis võeti Ülemnõukogus vastu 2. aprillil möödunud aastal ja tunnistati osaliselt kehtetuks 28. juunil möödunud aastal, siis seda dokumenti kõigil saadikutel hetkel käes ei ole. Ma loeksin ette selle § 11 lg. 1 nii, nagu ta kõlab praegu kehtivas ajutises töö- ja kodukorras: "Ülemnõukogu kinnitab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu, millesse kuuluvad ametikoha järgi Ülemnõukogu esimees, Ülemnõukogu juhataja ja tema asetäitja, ning alatiste komisjonide esimehed." Muutuks ainult endise punkti viimane osa: "alatiste komisjonide esimehed" on asendatud, selle asemel on tekst "7 Ülemnõukogu liiget, kes valitakse üksiku ülekantava hääle meetodil". Lisaks sellele lõikele 1 tuleks muuta ka lõiget 2, sest lõike 2 praegu kehtiv tekst kõlab selliselt: "Ülemnõukogu Presiidium koordineerib Ülemnõukogu organite tööd ja täidab talle Eesti Vabariigi põhiseadusega pandud volitusi." See on ilmselt mingi suur aps, sest ainus Eesti Vabariigi põhiseadus, millest me rääkida saame, on 1938. aasta põhiseadus. Seal ei ole teatavasti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumist üldse midagi räägitud.

Eesti Vabariigi põhiseadust meil ei ole, järelikult tuleb ka seda punkti muuta. Selle kohta on täiendus-parandusettepanek õiguskomisjonil. Kuna üksiku ülekantava hääle meetodil valimine nõuaks ka valimiseeskirja, kas või elementaarset, siis ka see on kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt välja pakutud. See on väga lühikene ja ma loen selle ette, ta peaks olema mõistetav. Koosneb kolmest punktist:

1. Kandidaatide ülesseadmise õigus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete valimisel on kõigil Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmetel.
2. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete valimise tulemuste kindlakstegemine toimub vastavalt Eesti NSV valimiskomisjoni juhendile Eesti NSV Ülemnõukogu valimiseaduse juures, kusjuures kõigepealt võetakse arvesse nendele kandidaatidele antud hääli, kes on osutunud valituks.

3. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi valimise tulemused kinnitab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu lihthäälteenamusega.

Sisuliselt hääle ülekandmine toimub nii, nagu ta toimus Ülemnõukogu valimistel. Kas see valimiseeskiri nõuab eraldi vastuvõtmist, ei tea. Tõenäoliselt võiks selle eraldi vastu võtta siis, kui me peaksime ükskord nende valimiste kallale asuma. See oleks praegu kõik. Seda teemat on fraktsioonides nii palju käsitletud, et rohkem mul hetkel ei ole midagi öelda. Aitäh!

Juhataja

Kas on küsimusi rahvasaadikutele? On küsimus. Aga kõigepealt ma annan ettekandjale tutvumiseks praegu laekunud parandusettepanekud, samuti alternatiivsed otsuseprojektid. Ma rõhutan: kõigil, kes esitasid alternatiivse otsuse projekti, on ka õigus ettekandeks. Paneksin töö korras ettekandjatele ette selle teemaga tegelda juba redaktsioonikomisjoni tasemel. Võimalik, et ka see komisjon on vaja moodustada. Nüüd küsimused ettekandjale. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Kas te ei saaks meid informeerida, kuidas on tulemusi arvestatud ja miks on otsustatud esitada ettepanek 7-liikmelise presiidiumi kohta, mitte 9, mitte 5 ega ka näiteks mitte 11 liikme kohta?

I. Hallaste

See arv on valitud suvaliselt. Võimalik, et väiksem arv annaks töövõimelisema presiidiumi. Kui kokku oleks 8 liiget, tuleks valida 4 uut inimest ja see ei anna esindatust kõigile Ülemnõukogu suurematele poliitilistele jõududele. Seetõttu sellisel vahetusel ei oleks mõtet. Kui me viime koosseisu suuremaks kui 8, siis 11, 4 + 7, võiks olla optimaalne piir, mis tagab veel Ülemnõukogu Presiidiumi töövõimelisuse. Kui see muutub veel suuremaks, siis on väga raske seda töövõimelisena juhtida. Nii et kaks põhjust. Üks eesmärk oli selles, et presiidium ei oleks liiga suur, ja teine, et enam-vähem proportsionaalse esindatuse saaksid kõik olemasolevad poliitilised jõud.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et ei ole rohkem küsimusi. Annan siis tutvumiseks üle need paberid.

Kuna tegemist on, nagu öeldud, alternatiivsete eelnõudega, siis ma ei nimetaks järgmisi pulti astujaid kaasettekandjateks, vaid ka ettekandjateks. Ja järgmiseks ettekandeks saab sõna Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Haldusreformikomisjon on korduvalt arutanud Ülemnõukogu struktuuri ja töökorraldust. Me tunneme suurt muret meie töö halva õnnestumise pärast. Seepärast oleme püüdnud ka midagi ette võtta, et tekiks mingi selgus, millist funktsiooni peaks üldse kandma Ülemnõukogu tööorganid. Paraku, asi ei ole edenenud. See eeldab küllalt mahukat, võiks öelda, projekteerimistööd, aga siamaani ei ole ükski riigivõimuorgan otsustanud seda tellida. Asi on arutlusel ka Ülemnõukogu Presiidiumis. Täna, ma loodan, tuleb vastava töö tellimine teist korda jutuks. Kristlike demokraatide poolt küsimuse päevakorda taastõstatamine on tänuväärt selles mõttes eriti, et alles eelmisel istungjärgul me võtsime selle aktuaalse asja päevakorrast maha. Samal ajal tunneme, et oleme nagu kanad takus, kuna Ülemnõukogu töö on endiselt korraldamata. Asjaga tuleb tegelda ja sellega on väga kiire.

Paraku on see projekt komisjoni arvates sama kehv ja vähepõhjendatud nagu eelmisedki ettepanekud presiidiumi ümbervalimise kohta. Just nimelt selle tõttu, nagu ka ettekandest selgus, et ta ei suuda vaieldamatult põhjendada, miks just sellise koosseisuga presiidium tõepoolest paremat resultaati hakkab saavutama. Selletõttu kardab komisjon, et kui me oma praeguse küllalt hapra konstitutsiooni juures astume veel ühe vähepõhjendatud sammu, asudes kontrollima järjekordset hüpoteesi Ülemnõukogu sees ümbervalimiste kohta, siis tekitame parasjagu segadust. Raiskame hulk aega, kusjuures tulemus tõenäoliselt ei vääri seda segadust, mis me oma töös tekitame. Mul on päris palju alust arvata, et see tõepoolest ei paranda oluliselt meie tööd. Komisjon on endiselt seisukohal, et arukas oleks kõigepealt lõpuks ometi Ülemnõukogu praegusest funktsioonist lähtuvalt läbi töötada kogu tema ülesehitus, tööd tagava infosüsteemi korraldus ning töökorraldus tervikuna. Selle äratagemise eeldused on põhimõtteliselt olemas. Korra, nagu ütlesin, on Ülemnõukogu Presiidium seda arutanud. Kuid tööde tellimise otsusega venitatakse juba neljandat kuud. Kardan, et praeguseks on aeg juba nii kaugemale jõudnud, et isegi mingi projekti tegemist ootama jääda on juba kuripatt. Me peame hakkama selle projekti tegemisega paralleelselt kohe ka vajalikke tööorganeid Ülemnõukogus rakendama. Sest meie töö on tõepoolest tupikusse jõudmas. Selles mõttes ma jagan kõigi riigiõiguslaste kartusi, mida on korduvalt ka siit puldist välja öeldud. Kõigest sellest lähtudes komisjon leidis, et oleks mõistlik kristlike demokraatide

otsuse projekt hetkel tagasi lükata. Selle asemel aga otsustada ära vastava projekteerimistöö tellimine. See ei ole meie kompetentsi varal tehtav töö, see nõuab vastava ala teadmisi ja oskusi. Et see töö ära teha, ei tarvitse eelduste kohaselt väga pikka aega võtta, projekti tegemine kestab ehk kaks kuud. Aga me võiksime hakata teda üksikute lõikude kaupa juba varem rakendama. Seetõttu on teile välja jagatud haldusreformikomisjoni alternatiivne projekt, mille üks punkt teeb ettepaneku eelnevalt esitatud projekt tagasi lükata ja teine punkt – otsustada lõpuks ometi vastavate tööde tellimine, millega aparraadi üksused siamaani ei ole hakkama saanud. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, härra Ristkok! Teile on hulgaliselt küsimusi. Ma tuletan meelde, lugupeetud kolleegid, et ka Enn Põldroosil on esitatud alternatiivne otsuse projekt, võimalik, et neid on veelgi tulemas ning sel juhul eelnõud pannakse konkureerima. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kahjuks on mul laual ainult kaks projekti, kolmandat, alternatiivset mul pole. Seetõttu ma ei saa härra Põldroosi projekti üle otsustada. Kuid mul on küsimus ettekandjale, see puudutab konkreetselt teie projekti punkti 2. Kas see punkt tähendab, et Ülemnõukogu tööreglemendi küsimustega hakkavad tegelema Eesti valitsuse poolt määratud eksperdid? Kas teile ei tundu, et kui parlament võtaks vastu sellise otsuse, siis käituks ta samuti kui allohvitseri lesk, kes ise endale kere peale andis? Tänan!

A. Ristkok

Hr. Lebedev! Haldusreformi otsuse projekti punkt on sedamoodi vormistatud põhjusel, et need uurimistööd lähevad mõistagi midagi maksma. Projekteerimistööd Ülemnõukogu Presiidiumi eelarve paraku ei võimalda finantseerida, aga riik on nõus seda kinni maksma. Kuna raha ongi valitsuse käes, peaks presiidium ametlikult pöörduma tema poole palvega seda finantseerida. Ent ei saa ju seda teha ilma vastava dokumendita. Võib-olla tuleks seda mõnevõrra korrigeerida, selliseid arvamusi on ka avaldatud, aga konkreetseid ettepanekuid paraku tehtud pole. See on ainus põhjus. Üksi aga ei saa me seda lahendada põhjusel, et meie siin pole riigi töökorralduse eksperdid ja keegi peab ju ometi selle musta töö ära tegema. Meie ainult vormistame otsuse, milline variant on meile kohaseim, vastab kõige rohkem Ülemnõukogu funktsioonidele ja tööeesmärkidele.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja ja lugupeetud ettekandja! Mina puudutan ka teie otsuse teist punkti, millest hr. Lebedev rääkis. Kas te selle punkti otsuse projekti lülitamisel pidasite silmas, kes konkreetselt seda tööd hakkab tegema ja millal? Mõtlen töögruppi või inimesi, kes sinna võiksid kuuluda. Ja teiseks, milline on teie hinnangul selle töö maksumus?

A. Ristkok

Nagu ma mainisin, komisjon on sellega tükk aega tegelnud ja konkreetselt mina juba enne Ülemnõukogusse sattumist. Selle projekteerimistöö saaks ära teha Pirgu Arenduskeskuse sotsioloogide töörühm, kes on seda tööd teinud juba neli aastat. Ja paraku on ta ka ainus omalaadne Eestis. Tegu on nn. sotsiaalse projekteerimisega: ühe organi kõigi struktuuriüksuste töökorralduse ettevalmistamine ülesannete lõikes, seejuures reaalseid ressursse ja muid tegelikke võimalusi arvestades, ühesõnaga, tööprojekti tegemine. Maksumus sõltub sellest, kui laialt asi ette võtta. Ma olen palunud ekspertidel ka see ära hinnata. Kogu riigijuhtimisorganite reform võiks tänaste hindade juures maksma minna kuni 0,8 miljonit. Ülemnõukogu mõistagi on ainult üks väike osa sellest, aga siamaani pole otsust ka tema kohta vastu võetud. Ülemnõukogu puhul võiks projekt ise maksma minna 10 000 – 11 000 rubla. Projekti juurutamine, mis nõuab ka spetsialistide pidevat kaasamängimist, on natuke pikemaajalisem ettevõtmine. See kestaks tõenäoliselt kuni aasta ja nõuaks 60 000 – 70 000 rubla.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Kas ma sain õigesti aru, et haldusreformikomisjon viljeleb eitamise ja venitamise taktikat, et säilitada veel mõneks ajaks praegu kehtiv olukord? Ei on lihtne öelda, samas oma projekti esitamata. Teine küsimus. Kas teile ei tundu, et see on praegu üks vähestest asjadest, mille me ilma lisaraha kasutamata saaksime Ülemnõukogus ära lahendada oma jõududega? Mõtlen presiidiumi komplekteerimist ilma väljastpoolt abi palumata. Aitäh!

A. Ristkok

Ei, hr. Made, see ei ole kindlasti venitamise ja eitamise taktika, vaid arukuse taktika. Me oleme veendunud, et askeldamine ei vii kuskile ja meil ei ole mõtet teha toimingut, mis ei vii eesmärgile. Olen isegi veendunud, et selline mõte viib meid eesmärgist pigem kaugemale. Mõneti on see vastus ka teisele küsimusele. Ma vaidleksin vastu, et see ei lähe meil midagi

maksma. See läheb meile väga kalliks maksma, kui me Ülemnõukogu korralikult tööle rakendada ei suuda. Aga pakutud samm meie veendumuse järgi midagi ei aita.

Ü. Uluots

Hr. Ristkok! Kas teile ei tundu, et kui te Ülemnõukogu liikmena Pirgu keskusele väga rammusat suutäit kauplete, langete korrupsiooni, mis on seadusega karistatav?

A. Ristkok

Aitäh! See on küsimus, mida te ei esita mitte esmakordselt. Aga siin on kaks viga. Esiteks on väga raske hinnata rammusaks suutäieks tööde loomulikku maksumust. Praegu pole muidugi aeg kirjeldada põhjalikumalt Pirgu arenduskeskuse finantsolukorda ja seda, kui palju seal palka makstakse ja kui jõukalt seal teadurid elavad. Kui te seal oleksite käinud, siis te seda kindlasti ei arvaks. Korrupsiooniks ei julgeks ma seda ka nimetada. Te võite leida mõne teise täitja, ja haldusreformikomisjonil pole loomulikult midagi selle vastu. Aga olles samal ajal ka selles valdkonnas mõnevõrra ehk kompetentsem, ma väidan, et teist sellist kollektiivi meie õnnetuseks Eestis praegu lihtsalt ei ole.

A. Sirendi

Lugupeetud hr. Ristkok! Nagu ma aru sain, sibli Ülemnõukogu Presiidium nagu kana takus. Kas ettekandja peab eriti silmas neid kanu või eriti seda takku ja kas teadusliku uurimise objektiks saavad kanad või takud?

A. Ristkok

Ma eksisin, kui enne presiidiumi nimetasin, mõtlesin tegelikult kogu Ülemnõukogu. Meie töö on tõepoolest nagu takus siblimine. Ma ei tea, kuidas teadlased seda uurima peaks. Praegu on jutt projekterimistööst, mitte uurimistööst.

P. Kask

Lugupeetud Andrus Ristkok! Kui te komisjonis oma otsuse projekti ette valmistasite, kas te pöörasite tähelepanu reglemendi § 9 lg. 17, mis ütleb: "Ettepanekut seadusandlikku akti või otsuse projekti mitte vastu võtta ei käsitata iseseisva otsusena ega projekti muudatusena. Suhtumist niisugusesse ettepanekusse väljendavad saadikud hääletamise teel arutatava projekti suhtes." Tänan!

A. Ristkok

Ausalt öeldes me ei mõelnud reglemendi sellele paragrahvile, kui asja arutasime. Me ei pidanud lihtsalt asjakohaseks seda projekti vastu võtta. Aga et mitte käituda ainult eitajana, nagu härra Made ennist vihjas, siis me esitasime sellise otsuse projekti.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Nagu me teilt teada saime, on eksperdid määratlenud maksumuse, mille eest me siis saaksime kogu selle juhtimisstruktuuri kätte. Kas aga teie olete esitanud ekspertidele küsimuse, kui palju sellest kasu saab? Äkki selles arutluses selgubki kanade ja takkude vahekord?

A. Ristkok

Selle teise küsimuse vastus eeldaks, et me teaksime, kui palju saab kogu Eesti ühiskond kahju sellest, et me midagi otsustada ei suuda või suudame otsustada väga aegapidi. Samal ajal ka meie ülalpidamine siin maksab meeletult palju meie endi valijate raha. Me ei tea sedagi summat, rääkimata nendest kümnetest ja sadadest miljonitest, mis aasta jooksul ligadi-logadi elu tõttu tuulde lendavad, kosmosesse haihtuvad. Seetõttu on meie töökorralduse parandamise efekt määratu suur. Mingid kümned tuhanded on tegelikult naeruväärsed, võrreldes selle efektiga, mis me saavutame. Aga need summad peavad meie vaesust arvestades tõepoolest olema hästi läbi kaalutud, et me ei kulutaks raha tühjade askelduste peale, vaid liiguksime tõepoolest eesmärgi suunas.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Eelnõu on koostatud haldusreformikomisjoni nimel. Kuid alati töötavad eelnõusid välja konkreetsed inimesed. Kas te ei võiks nimetada selle šedöövri, selle eelnõu § 2 konkreetset autorit – tahaksime siiski omi "kangelasi" teada.

A. Ristkok

Selle otsuse projekti 2. punkti sõnastus on algvariandis minu sullepeast paberile saanud. Aga sisuline otsus on tehtud mõistagi komisjoni koosolekul.

P. Priks

Lugupeetud ettekandja! Kas te peate õigeks või valeks minu sellist arvamust, et Ülemnõukogu struktuuri paikapanemisel peaksid põhitegijad olema juhtimissüsteemide spetsialistid ja abitööliseks selle sõna otseses mõttes poliitikud ja juristid?

A. Ristkok

Tõepoolest, just nii ma arvangi. Tegu on üsna keeruka projekteerimisega, mis nõuab kaunis spetsiifilisi eelteadmisi, mida meist paraku siin kellelgi ei ole, ja neid ei ole ka juristidel. See, mida me praegu siin teostame, on sotsiaalse süsteemi juhtimine ja omakorda selle juhtimise korraldus peab vastama funktsioonile, mida meie organ konkreetselt siin peab täitma. Vastavalt ehitatakse üles kogu organi sisemine ülesehitus, pannakse paika allüksuste funktsioonid, mis peavad katma tervikorgani funktsiooni jne., jne. Kõik hargneb omamoodi geneetilise puuna, hakates pihta selle kogu põhifunktsioonist. Ja seda meie siin omavahel vaevalt et valmis oskame teha. Selleks on tõepoolest vaja spetsialiste. Aga et hiljem otsustada, valides mitme lahendusvariandi vahel, see on juba meie töö. Meie otsustame, milline on kõige kohasem, kõige odavam või muus mõttes kõige vastuvõetavam meile või meie valijatele. See on juba meie töö. Ja juristi töö on see projekt juriidiliselt korrektsesse vormi panna, see on ka oluline.

J. Kass

Hr. Ristkok! Kas te peate võimalikuks järgmist varianti: kuna praegune Ülemnõukogu Presiidium niikuinii omadega toime ei tule, äkki siiski valiksime tema uuel põhimõttel, nagu pakuvad kristlikud demokraadid? Teie soovitatud uurimisprojekt võtab väga pikka aega, kas praegune Ülemnõukogu koosseis teda üldse enam kasutada saab. Samas on kahtlus, kas ka Riigikogu need tulemused huvitavad. Parem siis niikaua töötagu see uus presiidium.

A. Ristkok

Lugupeetud hr. Kass! Komisjoni otsus põhinebki sellel äratundmisel, et see samm ei tarvitse olukorda parandada, aga raiskab aega samamoodi nagu projekti tegemine, mis ometigi kindlalt viiks meid eesmärgile lähemale. Sest seesama ümbervalimine võib meie mullusuviste kogemuste järgi kaunis palju aega võtta. Ja me ei tea, kas see tulevane organ oleks see, mida meil Ülemnõukogu töö juhtimiseks tegelikult vaja on. Seda muuseas ei ole ka põhiettekanaja käsitletud.

Juhataja

Suur tänu! Aleksei Zõbin on oma limiidi ammendanud. Ta on juba kaks küsimust esitanud. Illar Hallastele ka? Illar Hallastele küsimus ja Andrus Ristkokile küsimus? Nii, rohkem küsimusi ei ole. Suur tänu, hr. Ristkok! Järgmisena saab sõna ettekandeks hr. Põldroos. Ta kannab suusõnaliselt ette oma eelnõu. Kui Ülemnõukogu kategooriliselt nõuab, et laudadel peab olema ettekanne või õigemini otsuse projekt kirjalikult, siis me loobume.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Mul on ettepanek, et härra Põldroos saaks sõna kõneks, mitte ettekandeks. Tõepoolest, see projekt ei ole laiali jagatud, teiseks, ta ei puuduta § 11 lõiget 1, millest räägib kristlike demokraatide eelnõu. Ta on täiesti iseseisev projekt. Sellisel juhul aga on tegemist eraldi päevakorrapunktiga juhatuse loomise kohta, mis tähendab seda, et see tuleb panna eraldi hoopis teistmoodi päevakorda. Käsitades seda aga kui täiendusettepanekut kristlike demokraatide projektile, võib selle esitada sõnavõtu korras, mitte saades õigust küsimustele vastamiseks. Sel juhul saame selle arvesse võtta oma projekti parandusettepanekuna. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu hea nõu eest, kuid ma ütlen siiski, et see ei ole eraldi päevakorrapunkt, sest ka käsilolev päevakorrapunkt käsitleb Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 ja ka härra Põldroosi eelnõu puudutab § 11. Selles osas on asjad kõik korras. Loomulikult, me võime seda ka osaliselt püüda lahendada läbirääkimiste ajal, kuid sel juhul tuleb tõesti ta tunnistada täiendus- või parandusettepanekuks. Kui härra Põldroos sellega lebib, siis lahendame küsimuse niimoodi. Enne seda mul on küsimus õiguskomisjoni esimehele: kas õiguskomisjonil on ka oma eelnõu olemas? Tõnu Anton.

T. Anton

Õiguskomisjon toetab kristlik-demokraatliku saadikurühma projekti ja soovib teha täiendusettepanekuid.

Juhataja

Nii. Sellega on meil ettekanded ära kuulatud. Avame läbirääkimised. Enne seda ma aga juhin teie tähelepanu, kolleegid, sellele, et kohal on meie kolleegid Suurbritanniast. Kas me tervitame neid ametlikult päevakorrapunkti katkestamata või katkestame koos hääletamisega?

Ei katkesta. Kolleegid! Tervitame aplausiga Suurbritannia parlamendi delegatsiooni. (Aplaus)
Suur tänu! Avame läbirääkimised. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin üldiselt teada, mis süsteemi järgi Ülemnõukogu juhataja töötab. Ma palusin mõne minuti, et lugeda ette väga tähtis dokument Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 17. märtsi referendumi otsuse rikkumise kohta. Härra juhataja mulle sõna ei andnud. Ja samas annab härra juhataja vaid tund aega hiljem reglementi rikkudes sõna kahele ettekandjale sääraste eelnõude küsimuses, mida meie laual pole. Tahaks selgitust, mis alusel härra juhataja teeb sellist vahet ja lubab reglemendi koha pealt erandeid olenevalt sellest, millise fraktsiooni ettepanekuga on tegemist.

Juhataja

Igal asjal on ometi piir. Minu meelest neid küsimusi tuleb hakata arutama eetikakomisjonis. Lauale on pandad kaks projekti ja kahe projekti kohta on tehtud ettekanne. Milles veel on küsimus? Oleks aeg aasta jooksul õppida selgeks ka reglement ja jätta huligaanitsemine saalis. Jätkame läbirääkimisi. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! See, mis ma istungi alguses esitasin, oli küll mõeldud alternatiivprojektina ja ma loodan, et see kas või hilinemisega välja jagatakse. Siit kõrgest kõnepuldist olen ma oma suhtumist presiidiumisse varemgi väljendanud ja, nagu te võib-olla mäletate, on see suhtumine küllalt kriitiline olnud. Seejuures on põhjuseks olnud põhiliselt presiidiumi funktsioonide ebamäärasus, mis paratamatult on kaasa toonud ka kogu tegevuse ebamäärasuse. Samuti olen ma siit öelnud, et mul endal puudub sügav isiklik huvi asja vastu, kuid seda ma praegu rõhutan nagu algpunkti. On juba öeldud seda, et presiidium tegelikult kujutab endast stalinliku süsteemi relikti, küllap ta seda ka on. Kuid siinjuures ma tahaksin ühele asjale siiski tähelepanu pöörata. Nimelt, kuigi see süsteem pidurdab meid tugevasti, on tema peale üles ehitatud meie Ülemnõukogu tervikuna. Ja olgu see süsteem hea või halb – pigem siiski halb –, ometi on ta kuidagiviisi funktsioneerinud, ja midagi me oleme teinud. Praegu on meil kaks võimalikku teed. Üks on luua uus süsteem, mis oleks õige tee. Teine võimalus on lappida seda olemasolevat süsteemi, aga ma kardan, et see ei anna tulemusi. Saame ikkagi lapitud püksid, millega seltskonda ei minda. Karta on, et sellisel juhul me loome midagi sellist, mis ei funktsioneerigi sedavõrdki kui praegune.

Mispärast on presiidiumi töö minu silmis, ja ma kardan, et ka enamiku siinolijate silmis olnud väherahuldav? Kui me hakkame seda analüüsima ja otsima rohtu selle organi funktsioonide ebamäärasuste vastu, siis satume kõigepealt väga pika trepi esimesele astmele. Edasi tuleb terve ahelreaktsioon, mis puudutab kõike, puudutab riigipea staatust, puudutab väga paljus ka Ülemnõukogu. Nõnda on selge, et me ei saa seda asja üksikult lahendada, ilma et me ei puudutaks väga paljusid teisi lüüsid. Jällegi ma kordan: ühe lüli kunstlik muutmine midagi head ei anna. Tähendab, küsimus tuleb lahendada komplekselt, riigiõiguslikult ja võib-olla veel laiemalt, kui siin vahepeal nende riigiõiguslike dokumentide projektides oli ette nähtud, mida Ülemnõukogu kahjuks arutada ei soovinud. Ilmselt ainukene pääsetee on selles, et me hakkame välja töötama Eesti Vabariigi uue põhiseaduse aluspõhimõtteid. Kui oleme juba jõudnud ühiselt aktsepteeritud põhiarusaamadeni, siis nende alusel asume kallale ka presiidiumile, kas jätame ta ära, teeme ta ümber või mis veel. Praegu meil neid ühiseid arusaamasid veel ei ole. Minu projekti üks punkt selles seisnebki, et me peame alustama kiirendatult tööd Eesti Vabariigi põhiseaduse kontseptsiooni kallal, see annab meile ka võimaluse asuda üleminekuaja struktuuride täpsustamisele. Küsimusel on ka teine lahendustee, mida on pakkunud härra Hallaste oma projektis. Sel juhul jääksid presiidiumi üldised funktsioonid samale tasemele ja alles jääks ka kogu see segapudru, milles presiidiumi liikmed sulbivad. Ainult sinna valitakse lihtsalt uued inimesed. Tegelikult lähtub see projekt arusaamast, et need paar daami ja hulk härrasid, kes seal koos on, lihtsalt ei sobi oma kohale. Täiesti võimalik, et see ka nii on, ja ma ei tahaks siin mingil määral hakata vastu vaidlema. Kuid siis tuleb seda ka öelda. Sisuliselt on selline küsimuse ülesseadmine umbusalduse avaldamine. See on muidugi täiesti võimalik, seda võib teha ja see on parlamentaarses praktikas täiesti loomulik. Sellisel juhul aga ei ole probleem mitte struktuuri ümberkujundamises, vaid poliitilises käigus. Opositsioonis oleva poliitilise rühma jaoks on see loomulik käik ja loomulik pakkimine, mille härra Hallaste on teinud. Ainult et seda tuleks ka niiviisi nimetada. Hästi, võtame kätte ja vaatame, kas presiidium väärrib usaldust, väärrib umbusaldust või midagi muud, aga see ei ole, kordan, struktuuri ümberkujundamine ja presiidiumile uue rolli kättenäitamine. Need on kaks eri asja. Nii et teeme endale selgeks, millega me praegu tegeleme.

Kui tulla konkreetselt meie igapäevase töö ja selle parandamise juurde, siis siiski on üks küsimus, mille me saame lahendada ja mille me peame ilmselt lahendama. See puudutab küllaltki rasket olukorda, milles viibib härra Nugis. Tema on jäänud üksinda meie vastu ja see ei ole eriti kadestamisväärne roll. Ehk on tõesti parem luua Ülemnõukogu juhataja juurde

Ülemnõukogu juhatus, kes võtaks siis ka presiidiumilt üle tema kõige mõttetumad funktsioonid – otsese igapäevase töö korraldamise ja nii edasi.

Nüüd ma loeksin siis ette selle alternatiivse projekti, mida kahjuks ei ole levitatud. Kuid parem siis seegi kui mitte üldse. "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Nentides, et Eesti Vabariigi riigivõimuorganite struktuur ei vaata Eesti ühiskonna muutunud vajadustele, Ülemnõukogu otsustab: 1. Pidada vajalikuks teostada Eesti Vabariigi võimuorganite struktuuri ümberkorraldamine põhiseaduslike põhiprobleemide lahendamiseks. Teha õiguskomisjonile ülesandeks esitada Ülemnõukogule 1. maiks 1991. aastal kontseptsioon Eesti Vabariigi põhiseaduse kohta."

Lisaks olgu öeldud, et tuleb hoolega mõelda, kuidas me hakkame seda kõike praktiliselt vormistama, enne kui jõuame põhiseaduse enda juurde. Sest põhiseadusele lähenemine on ka väga keeruline protsess. Ta ei kujuta endast mitte ainult viimase vastuvõtmist, ta nõuab pidevat tööd. Meie struktuurid tuleb juba eelnevalt vastavusse viia nende põhimõtetega, mida me soovime näha uues vabariigi põhiseaduses. Ja teiseks võiks Ülemnõukogu töö parema korraldamise huvides täiendada Eesti NSV Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 p. 3: "Ülemnõukogu moodustab oma töö korraldamiseks ja istungite ettevalmistamiseks Ülemnõukogu juhatuse, kuhu kuuluvad Ülemnõukogu esimees, tema asetäitjad ja Ülemnõukogu alatiste komisjonide esimehed." Siin on see vastuolu, et Ülemnõukogu juhatus suures osas katab presiidiumi koosseisu. Ja väga hea. Nii ongi praktiliselt näha, kas meie presiidiumi üldse veel tarvis on, kas meil on veel tarvis ka teises funktsioonis kokku tulla või mitte. Funktsioonid on eraldatud ja elu ise näitab, milline on nende funktsioonide osatähtsus. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma olen sunnitud veel kord selgitust andma. Päevakorrapunkti nimetus on teil teada, see puudutab reglemendi § 11. Selle kohta on olemas kaks eelnõu ja olid kaks ettekannet. Reglement ei keela läbirääkimiste käigus sisse toomast veel alternatiivseid eelnõusid. Milles on küsimus? Milleks tahetakse jälle kõikaid kodaratesse loopida? Millega ma rikkusin reglementi, et see käsi püsti on? Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Härra juhataja! Te süüdistasite mind huligaanitsemises. Ma tahan, et te siiski võtaksite oma sõnad tagasi. Kui ma õigesti mäletan, ütlesite ise, et on olemas kolmas, härra Põldroosi alternatiivne variant. Kui saal hakkas protestima ja selgitas, et selle kolmanda variandi teksti

pole, siis te võtsite oma sõnad tagasi ja ütlesite, et härra Põldroos esineb selles küsimuses lihtsalt nagu läbirääkimiste käigus. Härra Põldroos aga luges ette otsuse projekti omapoolse variandi. Seega, mingit huligaanitsemist minu poolt, härra Nugis, polnud, ja ma palun teinekord enne mõelda, kui te süüdistate huligaanitsemises saadikut, kes kaitseb reglementi ja nõuab istungjärgu juhatamises korda. Ilmselt peaks eetikakomisjon arutama mitte saadik Lebedevi huligaanitsemist, vaid hoopis härra juhataja ebakorrektselt käitumist. Vabandage! Tänan!

Juhataja

Sellegipoolest ma jään oma arvamuse juurde ja rõhutan: ühelgi saadikul ei ole keelatud läbirääkimiste käigus täiendavalt alternatiivseid projekte esitada ja seega ei ole protestimiseks mingit alust. Läbirääkimised jätkuvad. Tõnu Anton.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjon on läbi arutanud kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt esitatud eelnõu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 muutmise kohta ja toetab seda koos järgmiste ettepanekutega. Esiteks: muuta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 lõige 2 ning sõnastada see järgmiselt.

"Ülemnõukogu liikmete korralise puhkuse ajal või kui on takistatud Ülemnõukogu istungjärgu kokkukutsumine, on Ülemnõukogu Presiidiumil õigus võtta vastu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusi, mis kuuluvad kinnitamisele Ülemnõukogu poolt." Teine ettepanek on täiendada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 8 teise lõikega järgmises sõnastuses: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu juhataja abistamiseks moodustatakse Ülemnõukogu juhatus koosseisus: Ülemnõukogu juhataja, Ülemnõukogu juhataja asetäitja ja Ülemnõukogu alatiste komisjonide esimehed." Nimetatud kahe ettepaneku poolt hääletasid kõik kohal olnud õiguskomisjoni liikmed. Härra Illar Hallaste kui kristlik-demokraatliku saadikurühma ja õiguskomisjoni liige toetab samuti mõlemat nimetatud ettepanekut. Aitäh!

M. Laar

Austatud härra spiiker! Austatud kolleegid! Mul ei olnud plaanis sõna võtta, aga kuulates siin täna mitme presiidiumi praeguse koosseisu liikme esinemist, vajutasin siiski nupule, sest mul hakkas lihtsalt piinlik. Seda küsimust on siin juba mitu korda erinevatel tasanditel arutatud, see on läbi käinud kõikvõimalikest komisjonidest. Kas Ülemnõukogu tunnustab seda tööd, mida õiguskomisjon teeb, või ei tunnusta, see on loomulikult tema enda asi. Ja sama

loomulikult pole presiidiumi uuestivalimine ja reglemendi muutmine mingi nõiavits, mis meie probleemid kõik korraga lahendaks. Kuid on täiesti selge, et kui me oleksime sellega tõsiselt tegelnud juba varem ja oleksime selle otsuse juba ammu vastu võtnud, oleksid mõningad asjad teistmoodi kui praegu. Teeksin ettepaneku see suur jututuba selles küsimuses ära lõpetada, isiklikud motiivid paistavad selles paraku üsnagi selgelt välja. Otsustagem see küsimus tõesti ära. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma panen läbirääkimiste lõpetamise ettepaneku hääletamisele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 73 saadikut, puudub 31.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada käsilolevas päevakorrapunktis läbirääkimised sellise arvestusega, et viimane kõnepidaja oleks Tiit Käbin ja viimane sõnavõtja Alar Maarend? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 67 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 1. Läbirääkimised lõpetatakse eelöeldud tingimustel.

Tiit Käbin.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma katsun ka rääkida lühidalt, sest me oleme probleemi arutanud juba varemgi. Kõigepealt tahaksin meenutada seda, et praeguse Ülemnõukogu Presiidiumi komplekteerimise moodus on meil mehaaniliselt üle võetud NSV Liidu konstitutsiooni 1988. aasta täiendustest. Samas meenutaksin ka, et me võitlesime visalt enamiku nende täienduste vastu.

Arutusel olevas küsimuses tegin me mõned täiendavad ettepanekud, arutasime need koos Illar Hallastega läbi ja osa neist ta aktsepteerib. Esiteks: Ülemnõukogu juhatus, s.o. juhataja, asejuhatajad ja alatiste komisjonide esimehed, on küllaltki suur koosseis. Et ta oleks operatiivne ja otsustusvõimeline, arutatakse mõnigi kord küsimus läbi väiksemas koosseisus – juhataja või asejuhataja ning ainult vastava küsimusega seotud alatiste komisjonide esimehed. Siit ettepanek, et juhatus on otsustusvõimeline, sõltumata kohalolijate arvust. See tuleb ainult tööle kasuks ega koorma inimesi asjatute istumistega.

Teine moment: kui Ülemnõukogu juhatuse ülesandeks jääb Ülemnõukogu töö korraldamine, millega presiidium enam ei tegele, vajab ta kindlat tööaparaati. Ilma selleta ei ole juhatusel võimalik oma ülesandeid täita. Kuid nähtavasti on see küsimus, mis on võimalik lahendada töö korras ja otsuses endas seda fikseerida vaja ei ole.

Mis puutub Ülemnõukogu Presiidiumi valimisse, siis kandidaatide ülesseadmisel ma pakkusin välja, et igal fraktsioonil on õigus esitada üks kandidaat. Kuid ma nõustun ettekandja härra Hallaste seisukohaga, et kandidaatide ülesseadmise õigus on igal Ülemnõukogu liikmel. Küll aga tahaksin, et pandaks eraldi hääletusele Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete hääletamise kord. Mitte üksiku ülekantava hääle meetodil, nagu pakkus Illar Hallaste, vaid nii, nagu me oleme praktiseerinud, s.t. hääletatakse eraldi läbi kõik kandidaadid ja valituks loetakse hääle saamise järjekorras need, kes on saanud enam hääli, sealjuures ei ole oluline, kas saadud hääle arv ületab 50% kogu Ülemnõukogu liikmete või kohalolijate arvust.

Need on põhiseisukohad. Mis aga puutub haldusreformikomisjoni poolt pakutud projekti, siis ma arvan, et Ülemnõukogu liikmete küsimused ise on juba selgelt näidanud, et see projekt tuleb tagasi lükata.

Juhataja

Suur tänu! Ja sõnavõttud kohalt. Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja! Kolleegid! Taas päevakorrale tõusnud küsimus annab märku, et lõppeks saab vist diagnoos pandud sellele organismi tõvele. See on hea märk, aasta tööd saalis hakkab otsa saama ja me oleme küpsenud. Selle aasta jooksul olen mina kuulnud ja lugenud, et meie kooslust on nimetatud nukuparlamendiks ja jumal teab veel kuidas. Tihti on Ülemnõukogu nimetatud töövõimetuks, presiidiumigi kohta kuulsin täna, valitsusest ma ei räägigi. Komitee kohta kuuleb seda harva. Täna oli suurpäev. Esmakordselt kuulsin, et meie oleme lapitud pükstes stalinistlik relikt. Ma usun, et tänasest päevast hakkab Eestimaa rahvas seda tõesti arutama. Kanad takus ei ole nõnda uus väljend. Meie ees istub spiiker ja ta on tihti üksi selle tulva vastu, mis saalist temani ulatub – kõikvõimalikke ettepanekuid jne. Mul oli eelmisel sügisel võimalik näha, kuidas töötas Pariisis Prantsusmaa parlamendi spiiker, milline nobedate käte armee oli temal kasutada kõigi küsimuste rittaseadmisel. Tema ainult andis sõna, viisakalt lahutas kaklejaid ja kui vaja, koputas teise haamriga teise koha peale. Sellest tulenevalt on minul niisugune mõte. Head kolleegid! Krõlovi valm kvartetist on meil ammu teada. Kui ilmselt on selge, et me oleme niisugused, nagu oleme. Kas tõesti järjekordsest ridade ümberpaigutamisest piisab tõestamiseks, et me loome kindla pinna fraktsioonidele, millest kasvavad uued parteid? Või me lihtsalt püüame rahvale, kes meid on valinud, jätta muljet, et me tegutseme agaralt? Mul on sellest tulenevalt ettepanek mitte toetada praegu ajaraiskamist selle pika taasümbervalimise peale. Igaüks hakaku lihtsalt tööle. Aitäh!

A. Maarend

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma olen sunnitud juhtima tähelepanu probleemile, millega me põrkame kokku juba mitmendat korda. Kui meil on päevakord konkreetses sõnastuses kinnitatud, siis peaks ka projekt või alternatiivsed projektid sellele vastama. 5. päevakorrapunkt on meil konkreetses sõnastuses olemas ja sellele vastab ainult üks esitatud projekt, see on kristlike demokraatide oma. On täielik nonsens hakata arutama projekti, mis on juba iseseisev päevakorraküsimus. Ja meil ei juhtu selline lugu esimest korda. Väga loodan, et edaspidi me järgime neid asju. Kui ollakse antud projekti vastu, siis seda väljendatakse hääletamisega. Aga kui on mingi teine projekt, siis tuleb saavutada, et see võetakse päevakorda ja alles siis saame seda hakata arutama. Selles mõttes on hr. Lebedevil ju õigus. Ja kui hr. Põldroos tahab esitada kolmandat projekti, siis tuleb vastav küsimus päevakorda võtta. Ma loodan, et meil edaspidi selliseid segadusi ei juhtu. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Niipalju ainult selgituseks, et käesolev päevakorrapunkt käib § 11 kohta, nii on ta kirjas. Ja kõik esitatud eelnõud kui alternatiivsed käivad § 11 kohta, võtke ajutine töö- ja kodukord ette ning lugege, mis seal §-s 11 kirjutatud on. Selles osas ei ole reegleid rikutud. Teine asi veel. Ilma korralikult vormistatud, presiidiumist läbi käinud ja Ülemnõukogu poolt päevakorda võtmata eelnõu loomulikult arutada ei saa. Kuid ma veel kord rõhutan, meie reglement ei keela läbirääkimiste käigus esitada alternatiivseid projekte ja neid tutvustada. Kas need võetakse aluseks või mitte, see on iseküsimus. Katsume sellest asjast aru saada. Läbirääkimised on lõppenud. Mul on üks ettepanek teile, kolleegid. Mitmed Ülemnõukogu liikmed on teinud ettepaneku pikendada tänast ametlikku tööaega kuni käsilolevas päevakorrapunktis otsuse tegemiseni. Kas Ülemnõukogu on valmis otsustama? (Hääled saalist.)

Kolleegid! Otsustades teie reageerimise järgi, võin ma oletada, et jälle keegi arvab, nagu oleks ma reglementi rikkunud. Ei ole. See õigus mul on olemas. See õigus mul on olemas sellel kellaajal, nagu ta praegu on, kell on 14.03, s.t. ametlik tööaeg on läbi, aga reglemendis on lubatud veerandtund spiikrile ja mul on õigus seda hääletusele panna.

(Hääled saalist.)

Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 saadikut, puudub 29. Ülemnõukogu liikmed Veetõusme, Koha, Kass on teinud ettepaneku pikendada istungi tööd kuni otsuse vastuvõtmiseni antud päevakorrapunktis. Selle ma panengi hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Ülemnõukogu liikmete Veetõusme, Koha, Kassi ettepaneku poolt? Vaja on kvalifitseeritud häälteenamust, kaks korda rohkem poolt kui vastu. Palun hääletada! (Pidevad hääled saalis.)

Selle ettepaneku poolt on 50 rahvasaadikut, vastu 14, erapooletuid 7. Tööaega pikendatakse. Vastavalt sellele, kolleegid, lükkub edasi presiidiumi kokkusaamine Kadriorus. Palun aparaadil seda teada anda lugupeetud hr. esimehele! Midagi ei ole parata.

Juhataja (M. Lauristin)

Lugupeetud saadikud! Jätkame siis vastavalt teie otsusele päevakorrapunkti arutamist. Hr. Hallastel on lõppsõna.

I. Hallaste

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Õiguskomisjonis arutati läbi kaks parandust ja ma aktsepteerisin nad kristlik-demokraatliku saadikurühma nimel, kuna neid küsimusi on arutatud fraktsiooni liikmetega. Nüüd tuleksin ükskõik nende ettepanekute juurde, mis on veel lisaks esitatud. Hr. Tiit Käbin esitati samalaadse paranduse, nagu on juba õiguskomisjoni poolt esitatud: "Ülemnõukogu töö korraldamiseks moodustada Ülemnõukogu juhatus koosseisus: Ülemnõukogu juhataja, asetäitjad ja alatiste komisjonide esimehed." See sõnastus, mille pakub välja õiguskomisjon, on natukene parem. See sobiks paremini, lähtudes ajutise töö- ja kodukorra §-st 8, kus räägitakse Ülemnõukogu juhatajast ja Ülemnõukogu töö juhtimisest. Selles mõttes ei ole Käbini ettepanek komisjoni ettepanekuga alternatiivne, kuid seal on veel üks täiendus: juhatus on otsustusvõimeline sõltumata kohalolijate arvust. Ma aktsepteerin selle täienduse hea meelega, siin ei ole probleeme. Hr. Käbin teeb ettepaneku moodustada vajalikud struktuuriüksused, et tagada nii Ülemnõukogu kui Ülemnõukogu Presiidiumi töö. Ühed struktuuriüksused on moodustatud, nüüd tuleks ka loodaval juhatusel juurde moodustada mõned struktuuriüksused, mis aitaksid Ülemnõukogu tööd korraldada. Kuid mul on ettepanek neid asju selles paranduses mitte käsitleda, selle võib lahendada juba töö korras. Ülemnõukogu juhatus ja presiidium ise moodustavad üksused, mis nad õigeks peavad ja otsustavad, kuidas nad oma tööd korraldavad. Veel on Tiit Käbinil üks põhimõttelist laadi parandus. Nimelt ta paneb ette, et Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete valimisel on igal fraktsioonil õigus esitada üks kandidaat. Meie ettepanek oli, et igal Ülemnõukogu liikmel on õigus esitada kandidaat. Veel on see erinevus, et härra Käbin pakub välja hääletada iga kandidaadi poolt eraldi, seejuures valituks loetakse enam hääli saanud kandidaadid. See oleks sisuliselt valimine majoritaarsel meetodil, nii nagu valiti alaliste

komisjonide esimehed. Igaüks hääletati eraldi läbi. Oma olemuselt tähendab see seda, et kui presiidiumi otsustatakse valida 7 liiget, tekib 7 ühendaadilist ringkonda, kusjuures valijate ring on kõigis ringkondades sama ja kõik kandidaadid hääletatakse eraldi läbi. Teooria ütleb, et selline valimissüsteem annab siin saalis olevale 51-lisele enamusele kõik kohad. See tähendab seda, et kui mingid fraktsioonid lepivad omavahel kokku ja saavad kokku 53 häält, siis kõik ülejäänud jäävad kohtadest ilma. Igal juhul jääb 49%-line osa Ülemnõukogust presiidiumis ilma kohtadeta. See oli ka üks põhjus, mispärast kristlikud demokraadid oma ettepaneku üldse tegid. See süsteem, mille järgi valiti alatiste komisjonide esimehed, majoritaarne süsteem, ei kõlba tööd korraldava organi valimiseks. Et saada proportsionaalset esindatust, on vaja valimissüsteemi muuta. Tegemist on põhimõttelise parandusettepanekuga, mida kristlikud demokraadid ei saa aktsepteerida. Järelikult, kui Tiit Käbin jääb oma ettepaneku juurde, tuleb see panna eraldi hääletusele.

Õiguskomisjoni ettepanekuid vastavalt reglemendile eraldi hääletusele panna ei tule, need on täiesti aktsepteeritavad. Samuti on aktsepteeritav härra Käbini ettepanek, et juhatus on otsustusvõimeline, sõltumata kohalolijate arvust. Mis puutub härra Põldroosi ettepanekusse, siis kui seda tähelepanelikult lugeda, märkab seal väga huvitavat asja. Nimelt, § 11 lõike 1 ja 2 muutmist ta oma ettepanekus ei nõua, kuigi ta oma kõnes rääkis sellest, et presiidium on stalinlik igand ning tuleb kaotada. Oma ettepanekus ta presiidiumi kaotamist ei nõua, vastupidi, presiidium peab jääma selline, nagu ta olemas on. Edasi, tema töö korraldamise aluseks peab olema Eesti Vabariigi põhiseadus. Lisaks sellele teeb hr. Põldroos ettepaneku moodustada juurde Ülemnõukogu juhatus, mille koosseis langeb praktiliselt kokku Ülemnõukogu Presiidiumi omaga: seal on esimees, juhataja, tema asetäitjad ja alatiste komisjonide esimehed. Kuna meie poolt esimesena kinnitatud presiidiumi koosseisus on kahe komisjoni esimees vahetunud, siis juhatus, mille pakub valida härra Põldroos, erineks sellest presiidiumist, mis härra Põldroosi arvates ka tööle jääb, kahe liikme võrra. Need on härra Põldroos ja härra Peterson, kes praegu ei ole enam elatiste komisjonide esimehed. Nemad oleksid presiidiumi liikmed, aga ei oleks enam uue juhatuse liikmed. Ja see oleks ainukene erinevus presiidiumi ja juhatuse vahel. Ilmselt selline dubleerimine ei ole mõistlik ja parandusettepanekuna teda käsitleda ei saa. Kui tegu on juhatuse loomise ettepanekuga, ja tegelikult härra Põldroos mõtles seda, et presiidium tuleb üldse ära kaotada, nagu ta kõnest selgus, siis sellisel juhul on sama ettepaneku paremas sõnastuses esitanud õiguskomisjon. See oli selline, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu juhataja abistamiseks moodustatakse Ülemnõukogu juhatus koosseisus: Ülemnõukogu juhataja, Ülemnõukogu juhataja asetäitjad ja Ülemnõukogu alatiste komisjonide esimehed. Ja kuna see on meie poolt aktsepteeritud, siis ta

läheb ilma hääletamata meie eelnõusse sisse. Kõik parandusettepanekud, mis praegu on esitatud, peaks nüüd olema käsitletud. Härra Põldroosi ettepanekus oli veel üks eraldi ettepanek, nimelt kohustada õiguskomisjoni 1. maiks töötama välja Eesti Vabariigi põhiseadus. Mul on tekst käes, kohe loen selle ette.

"Pidada vajalikuks seostada Eesti Vabariigi riigivõimuorganite struktuuri ümberkorraldamine põhiseaduslike probleemide lahendamisega. Teha õiguskomisjonile ülesandeks esitada Ülemnõukogule 1. maiks 1991. aastal kontseptsioon Eesti Vabariigi põhiseaduse kohta." Vabandust, tähendab, et tuleb esitada põhiseaduse kontseptsioon. Kuid kuni põhiseaduslikud põhiprobleemid ei ole lahendatud, seniks jäägu struktuur samas isikkoosseisus. Sisuliselt tähendab see seda, et Põldroosi ettepanek jätab presiidiumi muutmata, ettepanekuga see kokku ei lähe. Kui see on esitatud parandusettepanekuna, siis tuleb ta panna ka eraldi hääletusele. Mina isiklikult õiguskomisjoni liikmena ei pea reaalseks, et õiguskomisjon oleks võimeline kontseptsiooni maikuuks välja töötama. Eriti arvestades seda, milleks Ülemnõukogu kohustas ennast eilse deklaratsiooni vastuvõtmisega – lähema kuu jooksul peab väga palju tegema.

See oleks parandusettepanekute kohta kõik. Kui hr. Käbin nõuab, siis tuleb panna eraldi hääletusele ettepanek, et iga kandidaadi poolt hääletatakse eraldi ja valituks loetakse enam hääli saanud kandidaat. Seda ettepanekut ma aktsepteerida ei saa, küll aga kordan, et võiks aktsepteerida põhimõtet: juhatus on otsustusvõimeline, sõltumata kohalolijate arvust. Juhatuse loomine oleks aga lahendatud paragrahv kaheksa lõige kahes.

See on kõik.

Juhataja

Aitäh, hr. Hallaste! Mulle tundub, et me võime nüüd asuda otsustama. Tuletan teile meelde, et meile oli esitatud kaks alternatiivset otsuse projekti, mille kohta me kuulasime ära ettekanded. Enne hääletamist peaksime tegema alternatiivide lihtvaliku.

Rahva-keskfraktsioon palub enne hääletamist teha vaheaja. Vaheaeg 5 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Kas me saame teha kohaloleku kontrolli? Palun võtke platsid sisse! Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 68 saadikut ja puudub 37. Me jääme oma tööga pooleli hetkel, kus me pidime

alternatiive hääletama. Peale nõupidamist on tekkinud sõnasoovijaid. Sõna saab võtta ainult hääletamise kohta. Härra Kork, palun!

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Praegu on järjekordselt tekkinud selline olukord nagu neljapäeviti ikka – osa meie kolleege sööb, osa kõnnib ringi. Mulle ei meeldi sellistes oludes otsustada, sellepärast teen ettepaneku tühistada meie eelmine otsus ja selle küsimuse arutelu katkestada, jätkata järgmisel istungjärgul.

Juhataja

Härra Toome, palun!

I. Toome

Lugupeetud istungi juhataja! Kolleegid! Mul on arvamine, et meil on võimalik siiski tööd jätkata, kuid me peame selgust saama ühes, minu jaoks väga põhimõttelises küsimuses, mille pärast kogu see Illar Hallaste ettepanek meil arutusel on. Jutt on hääletamise vormist. Kas üksik ülekantav hääl või Tiit Kåbini ettepanek, tähendab, majoritaarne hääletussüsteem – see tuleks vist kõigepealt hääletusele panna. Siis on nähtavasti selge, kas on võimalik täna konsensust saavutada või mitte.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Ma tahaksin toetada Toomas Korgi ettepanekut arutelu katkestada. Seda samadel motiividel. Ja palun see hääletusele panna! Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud saadikud! Kas te kõigepealt ei lubaks mul siiski viia lõpuni selle protseduuri, mis meil juba oli alanud? Vaja on lihthääaltenamust ja nõnda saame siiski teada, mida ma edasi hakkame tegema. Meil on kaks ettekannet, kaks projekti. Kõik see, millest rääkisid praegu härra Junti ja härra Toome, puudutab ühte neist projektidest. Võib-olla me hääletame selle maha ja siis ei ole meil vaja sellega üldse tegelda. Nii et kõigepealt ma siiski paluksin, et te võtaksite need kaks projekti ette. Seejuures arvestame, et härra Hallaste võttis omaks õiguskomisjoni parandused ja osaliselt härra Kåbini parandused, nii et tegemist on juba täiendatud projektiga. Kõigepealt hääletame esimesena esitatud härra Hallaste projekti, mis on õiguskomisjoni poolt täiendatud.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 saadikut, puudub 36. Kes on härra Hallaste projekti aluseks võtmise poolt? Härra Hallaste projekti poolt on 61, vastu 5, erapooletud 3 saadikut.

Kas härra Ristkok nõuab veel oma projekti läbihääletamist alternatiivse projektina? Hästi. Hääletame ka selle läbi. Meil on päevakorras aluseks võetud härra Hallaste kaasettekanne. Ristkok, see oli meil ettekandes esitatud ja me peame selle läbi hääletama kui alternatiivse. Ma arvan, et me kaotame vähem aega, kui me selle ära hääletame, ei maksa enam neid küsimusi arutama hakata. Palun, kes on härra Ristkoki esitatud alternatiivse projekti poolt? Poolt 2, vastu 47, erapooletuid 15. Sellega on aluseks võetud härra Hallaste projekt koos tema enda poolt vastuvõetud täiendustega.

Nüüd siis peame otsustama, kas me jätkame tööd või ei jätkata, see tähendab, kas me vastavalt härra Korgi ja härra Junti ettepanekule katkestame praegu arutelu ja läheme edasi järgmisel istungjärgul. Kes on selle poolt, et katkestada ajutise töö- ja kodukorra § 11 muutmise arutelu ja jätkata seda järgmisel istungjärgul? Härra Hallaste.

I. Hallaste

Mul on ettepanek igal juhul kõik parandusettepanekud, mis praegu on laekunud, ikkagi täna läbi hääletada, enne kui me otsustame selle katkestamise asja.

Juhataja

See on lihtsalt ettepanek mitte katkestada. Me otsustame, kas me pooldame katkestamist või mitte. Kes on härra Junti ja härra Korgi ettepaneku poolt arutelu katkestada? Poolt 21, vastu 38, erapooletuid 8. Ettepanek ei leidnud toetust.

Me jätkame tööd ja nüüd alustame paranduste läbihääletamist. Nagu härra Hallaste juba märkis, on esinemistes pakutud parandustest vaja läbi hääletada härra Kåbini ettepanek hääletada presiidiumi valimisel iga kandidaat eraldi. Kes on härra Kåbini ettepaneku poolt? Vaja on lihthääletenamust. Poolt 22, vastu 41, erapooletuid 4. Ettepanek ei leidnud toetust.

Härra Põldroos, nagu ma aru sain, aktsepteeris oma ettepaneku p. 2 redaktsioonis, mis oli vastu võetud härra Hallaste poolt ja mille ka õiguskomisjon kinnitas. Nüüd on jäänud veel härra Põldroosi ettepanek p. 1 kohta. Kas härra Põldroos peab vajalikuks seda praegu hääletada kui täiendust sellele projektile? Härra Põldroos võtab oma ettepaneku tagasi, see puudutab 1. maid kui konstitutsiooni aluste väljatöötamise tähtaega. Sellega oleme esitatud projekti läbi arutanud ja võime ta tervikuna hääletusele panna. Seega läheb hääletusele Hallaste projekt koos härra Antoni poolt ettekantud täiendustega ja härra Kåbini aktsepteeritud täiendustega. Härra Kåbini üks ettepanek võeti vastu, see puudutas seda, et

juhatus hakkab tööle n.-ö. ilma kvoorumita. Kes on Hallaste projekti poolt? Vaja on 53 häält. Poolt on 60, vastu 2, erapooletuid 4. Otsus on vastu võetud.

Nüüd on vaja jõuda kokkuleppele, mismoodi me selle otsuse ellu viime. See tähendab, millal me asume seda otsust täitma. On ettepanek alustada kohe esmaspäeval, aga selleks peaksid fraktsioonid kandidatuurid läbi arutama. Ka tuleb vastav valimiseeskiri saadikutele paljundada. Ma ei ole väga kindel, kas me esmaspäeval seda saame teha. Kas te oleksite rahul niisuguse küllalt üldise määratlusega, et võtame selle ette järgmisel istungjärgul?

J. Allik

Väga lugupeetud proua juhataja! Mul on ettepanek siiski täna määrata täpne valimiste päev, see ei pruugi olla esmaspäev.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Siin on kõlanud mitu ettepanekut määrata täna kindlaks kindel päev ja ma pakun välja, et see päev võiks olla esmaspäev. Mis puutub valimiseeskirja, siis see on kolmepunktiline – ma kandsin selle ette – ja see on täiesti võimalik järgmiseks esmaspäevaks paljundada. Kuna esmaspäeval on fraktsioonide koosolekud, siis jõutakse ka kandidaadid välja mõelda ja fraktsioonide vahel kokkulepped sõlmida. Mida pikemaks jääb see asi venima, seda halvem on. Järelikult, ma teen ettepaneku otsustada ära, et esmaspäeval kell 16 algaval plenaaristungil toimuvad valimised. Aitäh!

Juhataja

Kuna me peame selle valimispäeva täpselt määratlema, peaksin hääletusele panema ka ühe teise ettepaneku, sest siin juba nimetati kella 16, pidades silmas, et me alustame plenaaristungit 16.00. Härra Madelt on laekunud juhatusse seisukohast lähtuv ettepanek, et järgmine nädal me peaksime töötama intensiivsemalt. Järgmisel nädalal võiks töötada niisuguse ajakavaga: esmaspäeval kell 12–18, muidugi lõunavaheajaga. Ilma lõunavaheajata ei ole füsioloogiliselt võimalik. Teisipäeval kella 10–14, kolmapäeval kella 12–18 ja neljapäeval kella 10–14. Nii et me peaksime vist kõigepealt paluma teil hääletada plenaaristungite aja muutust. Sellest sõltub ka see, kas me jõuame esmaspäevaks valmis. Paneksin nüüd kõigepealt hääletusele härra Made ettepaneku. Kas ma panen ta hääletusele päevade kaupa või tervikuna? Tervikuna. Kas härra Made jääb oma ettepaneku juurde, et me töötame kella kahest kella kuueni kaks päeva ilma lõunavaheajata? Reglemendis on tööajad täpselt määratletud, plenaaristung siis 12–14 ja 16–18 esmaspäeval. Me saame vajadusel

istungit pikendada, kuid reglemendis on töörežiim täpselt määratletud. Niisiis, ma panen hääletusele härra Made ettepaneku alustada esmaspäeval tööd plenaaristungiga kell 12. Poolt peab olema kaks korda rohkem saadikuid kui vastu. Kes on selle poolt, et järgmine nädal töötada pikendatud päevadega? Poolt on 51, vastu 5, erapooletuid 6. Ma tänan teid väga! Me töötame järgmisel nädalal tunduvalt efektiivsemalt.

Seoses sellega peaksime otsustama esmaspäevase valimise juba konkreetselt – kas me seda kell 12 jõuame teha. Minu meelest on see küsitav. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma kordaksin oma ettepanekut korraldada valimised esmaspäeval kell 15 algaval plenaaristungil. Aitäh!

Juhataja

Kas me peame seda hääletama? Ei ole vaja. Lepime kokku niiviisi, et me korraldame valimised esmaspäeval pealelõunasel istungil. Sellega oleme tänase päevakorra ammendanud. Tänan teid! Kohtume esmaspäeval.